

Olavstipendet 2018

Så kommer da troen av budskapet som høres

En studie av Jesusbilder i NRKs morgenandakter 2017

Av

Nils Terje Andersen

-- Obs! Førstekast --

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	5
1.1 Problemstilling	5
1.2 Bakgrunn for problemstilling.....	5
Debatten	5
Mitt ståsted	6
Hva dette ikke er	7
Verdien av denne undersøkelsen	8
Noen lignende undersøkelser	9
2 Faglig rammeverk	9
2.1 Hva er en andakt?.....	9
2.2 Plassering	11
Oppgavens plass i den homiletiske utviklingen.....	11
3. Andakten i NRK	15
Debattene om innholdet.....	15
Debattene om andaktens berettigelse	15
Et spørsmål om lyttere.....	16
Andaktens rammer	16
Andaktsholderne.....	18
4. Undersøkelsens metodikk	18
4.1 Andaktenes Jesus	19
Generering av data.....	20
Analyse ved koding	21
Analyse ved kodegruppering	22
Utvikling av konsepter	22
Flere fordeler og ulemper med denne metoden	22
4.2 Tilhørernes Jesus	23
Generering av data.....	24
Hva jeg skulle forsøke å finne ut	24
Informantene	24
Intervjuene.....	25
Etiske vurderinger	26
Valg av andakter til intervjuene	26
5. Funnene i andaktene – hvilken Jesus forkynnes?	29
Fravær av kristologiske begreper	29
Språket.....	31
Kildene	32
Hvem er Jesus?.....	33
5.1 Guden fra Nasaret	33
Jesus er en av oss.....	33
Skål! Gud er en av oss	33
Forbildet	34
Større enn oss	35
5.2 Frelseren.....	37
«Et lite barn, svøpt i en krybbe og på vei mot lidelse og død»(199)	37

Jesu lidelse og død.....	38
Oppstandelsen	39
Jesu gjenkomst	41
Frigjøreren.....	41
Synden og frelseren.....	42
5.3 Terapeuten.....	43
Fra mirakelmann til et mirakel av en terapeut.....	43
Coaching i verdensklasse	44
Kvinnelig terapeut.....	45
Terapeuten frelser.....	45
5.4 Influenseren	46
Styrer unna politikk.....	46
Individaetikk og åndelig veiledning	47
Mange følgere	48
Flammen.....	49
Kirken.....	49
5.5 Hva sier Jesus?.....	51
Følg meg!	51
Elsk!	52
Jeg vil gi dere hvile	52
Tilgivelse.....	53
Jesus og synd –noen spørsmål.....	53
6. Funnene hos tilhørerne	54
6.1. Morgenandakten som opplevelse.....	55
-- Jeg skal for søren være med å be Fadervår	55
Bevegelse	58
Andakten som dialogisk interaksjon	60
6.2 Andakt 103.....	62
Veltalenhet og troverdighet (etos)	63
Patos og metaforer.....	64
Logos.....	65
Jesusbildet i tilhørernes andakt.....	66
Favoritt-Jesus	66
Jesus møter Jesus.....	68
6.3 Andakt 69.....	71
Innlevelse og velvilje –etos	71
Logos.....	72
Patos og jeg-fortellinger	72
Ambivalens.....	77
6.4 Andakt 148.....	79
Innledet etos - erfaring	79
Metaforenes ambivalens –igjen.....	80
Fornuftig tale -Logos.....	81
Jesus-bildet i tilhørernes andakt	82
Gjemt bak legefrakken?.....	83
Hvem kan legge til en alen?	84
6.5 Andakt 199.....	85
Etos og lånt autoritet.....	85
Patos	86
Jesus-bildet i tilhørernes andakt	87
Gud?	88

6.6 Andakt 119.....	89
Etos og Logos.....	89
Jesus-bildet i tilhørernes andakt	90
6.7 Andakt 45.....	92
Lignelse med patos.....	93
Jesus-bildet i tilhørernes andakt	93
7. Oppsummering.....	95
Influenseren.....	95
Guden fra Nasaret.....	96
Frelseren.....	97
Terapeuten.....	97
Hva han sa.....	98
<i>Noen bilder av andakten.....</i>	<i>98</i>
Andakten gjør noe med lytteren	98
Etos byr på interaksjon	98
Om å være seg selv.....	99
Kritisk interaksjon er ganske bra.....	99
Det trenger heller ikke være dumt at de ramler av	100
Metaforbruk er gambling.....	100
8. Konklusjoner og egne betraktninger.....	101
Å telle Jesus.....	101
Ordets vei	101
Ord som blir kjød finner kjød.....	101
Det vi ser, hører, og kjenner på	102
«Meninger hopper ikke fra hode til hode»	102
Å bli influert.....	103
Terapeuten i møte med nye tider.....	104
Den svake Gud	104
Det problematiske syndofferet	105
Må alt bringes til torgs?.....	105
Nok Jesus?.....	105
Litteratur	107
Vedlegg: Anbefaling fra NSD.....	108
Vedlegg: Rettledning og gode radioråd, skriv fra andaktsprodusenten	110

1 Innledning

1.1 Problemstilling

Hvilke bilder av Jesus formidler Morgenandakten på NRK?

Med underspørsmål:

-Hvilke(t) bilder av Jesus formidler andakten selv?

-På hvilke måter oppfatter tilhøreren den Jesus som presenteres i ulike morgenandakter?

1.2 Bakgrunn for problemstilling

Da jeg oppdaget at Olavstipendet for 2018 ville sette søkelys på «forkynnelse utenfor kirkerommet», tenkte jeg umiddelbart «ah, det hadde vært spennende». Men jeg tenkte bare «hadde vært», for jeg så ikke meg selv vinne et sånt stipend. Jeg er neppe den eneste presten som føler seg mer som en håndverker enn en akademiker. Men det *hadde vært* spennende fordi jeg har vært opptatt av forkynnelse utenfor kirkerommet helt siden jeg som 17-åring tok sprittusjen og tegnet et kors og ordene «Jesus lever» på buksa mi. Siden ble det flere ødelagte bukser, en mengde klistremerker her og der, deretter gateevangelisering i flere år med sandwich-plakater, traktater og gatemøter. Og for å gjøre en 30 års historie kort, så er det en linje derfra til at jeg trives så godt som en lokal prest hvor man får møte så mange forskjellige mennesker utenfor kirkerommet. Jeg har til og med fått holde radioandakter i NRK i flere år. Hele denne historien har lært meg mye, og dessuten gitt meg mange spørsmål. Det har gjort meg nysgjerrig. Og dessuten litt mer ydmyk enn jeg var som 17-åringen. Den gangen var jeg overbevist om at ordene om Gud «aldri vender tomt tilbake». Siden har jeg sett at visst vender ord tomt tilbake; de kan til og med være tomme før de blir sendt av sted. Men jeg har også opplevd at ord har beveget og gjort godt, skapt tro og tilhørighet. Hva er det da som har skjedd? Hvorfor? Og hva slags ord er det?

Debatten

Samtidig som denne utlysningen ble offentliggjort gikk det en debatt om forkynnelsen generelt og i morgenandakten spesielt. Det har det i og for seg alltid gjort, men denne bet jeg meg merke i. Her hevdet blant andre førsteamanuensis ved NLA Mediehøgskolen

Gimlekollen Lars Dahle at prester og forkynnere er mer preget av forlegenhet for Jesu navn og at det i det offentlige rom er «*mer politisk korrekt å tale om Gud enn om Bibelens Jesus*». ¹ Stemmer dette? Jeg skal innrømme at jeg både kommer fra, og identifiserer meg med, en evangelisk tradisjon der en eventuell forlegenhet på Jesu vegne ville blitt oppfattet som en identitetskrise. Dahles påstand var en kommentar til noe Eyvind Skeie skrev i Agenda 3:16, og som utdypes i samme Vårt Land-sak. Han sier: «*Jeg mener å ha dekning for at den sentrale forkynnelsen knyttet til kors, soning, død og oppstandelse ikke lenger lyder like sterkt som før.*» Videre hevder han at det er «*påfallende mye forkynnelse i offentlige medier hvor Jesu navn knapt nevnes, og hvis det nevnes er det som oftest bare enkelte sider ved Jesus som løftes frem. Meget sjelden hører vi om Guds Sønn fra evighet av, han som er født før alle tider, som ble unnfanget ved jomfru Maria og led, døde og oppstod for vår skyld og til vår frelse*» (ibid). Denne oppfatningen er det mange som deler. I forbindelse med kirkevalget i 2011 kommenterte Elin Ørjaseter kirkens valgbrosjyre på følgende syrlige måte: «*Jeg har nesten glemt at kirken er opptatt av Jesus, for de sier det jo aldri.*»² Og hun blir hyppig sitert av mange.

Nå fikk ikke disse påstandene bli stående uimotsagt. Blant andre Sunniva Gylver gikk dem imøte og hevdet at det tvert om er mer fokus nå -ikke mindre- på Jesus i dagens forkynnelse enn det var bare for 20-30 år siden³. Uansett: Denne debatten engasjerte meg, og gjorde meg nysgjerrig nok til å søke Olavsstipendet med et prosjekt som handlet om å undersøke Jesus-forkynnelsen i NRKs morgenandakter.

Mitt ståsted

Stemmer det at vi preges av forlegenhet på Jesu vegne? Med min bakgrunn og mitt perspektiv ville jeg tenkt at det var riktig ille, hvis dette stemte. For jeg er av den oppfatningen at evangeliet om Jesus Kristus er selve kjernebudskapet for den kristne kirke. Sånn sett tar jeg med meg en holdning inn i denne undersøkelsen. Dette betyr ikke at jeg gir Skeie har rett i sine påstander. Min holdning til dette er mer et åpent spørsmål: Er det riktig? Dette er jo noe av det jeg skal finne ut, riktignok bare med fokus på ett års forkynnelse fra en veldig spesiell talestol, morgenandakten på NRK.

¹ Vårt Land, 280217 <http://www.vl.no/nyhet/etterlyser-mer-jesus-i-forkynnelsen-1.930103>

² <https://www.vl.no/troogkirke/oppgitt-over-kirkelig-valgbrosjyre-1.49503>

³ <http://www.vl.no/nyhet/nei-vi-har-ikke-beroringsangst-for-jesus-1.930098>

Jeg har også i flere år hatt morgenandakter selv på NRK. Og da jeg endte opp med å få dette stipendet fikk jeg mange klapp på skulderen med kommentarer som gikk på «Jasså, skal du forske på deg selv?» Og det er jo i og for seg riktig. Nå hadde jeg ingen andakter i det året jeg skal forske på, men jeg blir likevel en insider. Jeg vil hele tiden ha med mine egne betraktninger som jeg har gjort i forbindelse med egen praksis. Det kan være en fordel at jeg vet hvordan arbeidet med morgenandaktene fungerer, at jeg kjenner produsenten og vet hva som skal til av forberedelser etc. Det kan være en fare for at jeg lojalt ønsker at morgenandakten skal tilbakevise påstandene om forlegenhet på Jesu vegne. Det kan også være en fare for at jeg behandler andaktsholderne med silkehansker fordi jeg ser for meg at noe annet vil gi meg prestasjonsangst i tilfelle jeg skulle bli spurt om å holde andakt igjen. Denne siste faren mener jeg at jeg likevel frir jeg meg fra ved selve problemstillingen. Jeg skal ikke vurdere om andaktene er bra eller dårlig, men finne ut hva de sier om Jesus, og på bakgrunn av noen få andakter finne ut hva som høres.

Når det gjelder mitt ståsted, så er det en ting til som er verdt å nevne. Det gjelder riktignok min veileders ståsted. Knut Tveitereid som har veiledet med både oppmuntringer, faglige vurderinger og hjelp i mange avveininger, holdt tre andakter i 2017. Dette er selvsagt ikke uvesentlig. Det er for eksempel vanskelig å gjøre veileders andakt til et eksempel til skrekk og advarsel. Men det gjelder det samme her som jeg var inne på over. Jeg viser ikke til noen skrekkeksampler, heller ikke eksempler på strålende andakter. Jeg undersøker hva andaktene sier om Jesus, og hvis de siteres er det med det innholdet for øye. I intervjusituasjonen derimot, eksponeres noen andakter i særlig grad. Til dette bruket trengte jeg 4 andakter, og hadde mange å velge mellom. Ingen av disse er veileders.

Hva dette ikke er

I metoddelen, i kapittel 4, beskriver jeg i detalj hva jeg gjør i denne undersøkelsen. Jeg har imidlertid behov for allerede her å fortelle hva jeg ikke gjør. Det skyldes at jeg gjennom året har skjønnet at mange er engasjert i emner som knytter seg til morgenandakten på NRK. Flere stiller spørsmål om mange ting som jeg ikke har tenkt å undersøke. Det gir meg behov for å understreke at:

- Dette er ingen mediefaglig rapport der jeg undersøker kvaliteten på programmet, eller hvem lytterne er, musikkens funksjon, andaktens posisjon i NRK, eller hvordan de brukes og oppfattes av radiopublikummet.

- Dette er ingen retorisk undersøkelse hvor jeg kartlegger sjangertyper, retoriske grep, stemmebruk etc. Jeg gjør riktignok en enkel retorisk analyse av noen få andakter som skal brukes til intervjuene, men det er kun for å forstå intervjuene bedre, ikke for å vurdere kvaliteten på andakten.
- Dette er ikke en undersøkelse av teologien generelt i andaktene. Jeg er spesielt interessert i hvilke bilder av Jesus som forkynnes. Jeg har selvsagt fått et overblikk over andre emner også, men det er Jesusbildene jeg analyserer og presenterer her
- Dette er heller ikke en vurdering av om Jesus-forkynnelsen i andaktene holder mål eller ikke. Jeg beskriver i stor grad den Jesus jeg finner, og forsøker selvsagt samtidig å si noe om hva jeg ikke finner. Men dommen over andaktens Jesus får leseren holde selv.

Verdien av denne undersøkelsen

Jeg har allerede henvist til debatten om Jesus i forkynnelsen. Denne undersøkelsen kan bidra til mer kunnskap om hvordan Jesus formidles i morgenandakten på NRK. Dette kan igjen gi oss en innsikt i hva norske prester, pastorer og formidlere av den kristne tro velger å snakke om når de får muligheten til å formidle et kristent budskap ut i det offentlige rom.

Det vi formidler, forteller også noe om oss selv, kirken vår og tiden vi lever i. Kanskje kan det å undersøke Jesus-bildene med jevne mellomrom vise oss hvordan tid og kontekst preger hvilke Jesus-bilder vi velger oss?

Endelig kan denne undersøkelsen kaste lys over hvordan forkynnelsen møter tilhøreren. Hva skjer når ordene fra andakten møter et menneske? Hva beveger, hva skaper friksjon? Hvordan tar tilhøreren imot den Jesus som forkynnes. Nå intervjuer jeg jo ikke hele verden, men 14 informanter. Men disse 14 kan gi oss et lite syn inn i noen kompliserte prosesser der ord beveger seg fra manus og gjennom en andaktsholders stemme, ut gjennom luften og inn i et par ører, et sinn eller hjerte, et liv, og opp i deres refleksjoner før de ender opp som ord som de formidler til intervjueren. Det er en lang reise, som jeg ikke har noen som helst ambisjoner om dekke til fulle, -men kanskje får vi være med på noen små veistykker. Derfor kan denne undersøkelsen være nyttig også for den som forkynner, enten det er på radioen, for speidergruppa, eller i kirken.

Noen lignende undersøkelser

Foruten Olav Valen-Senstad⁴ som undersøkte forkynnelsen i Radiogudstjenesten allerede i 1950, har Olav Skjevesland⁵ og Jon Steinar Jacobsen⁶ gjort lignende undersøkelser på Morgenandakten, henholdsvis i 1983/84 og 2001. De stiller andre spørsmål i sine undersøkelser, hvorav få korresponderer med min undersøkelse. Men Skjevesland spør: «Hvordan fremlegges evangeliet?» Og Jacobsen spør «Hvilket gudsbilde tegner radioandaktene» I begge disse ligger det noen funn som jeg vil trekke inn underveis. At de arbeider deduktivt og fortløpende vurderer andaktenes innhold teologisk, byr på noen utfordringer når funn skal sammenlignes i og med at jeg nærmer meg stoffet på en induktiv og beskrivende måte. I denne rapporten får jeg mye hjelp av Marianne Gaardens teorier på bakgrunn av hennes doktoravhandling «Den emergente prædiken: En kvalitativ undersøgelse af mødet mellem prædikantens ord og den situerte kirkegænger i gudstjenesten» (2014)

2 Faglig rammeverk

2.1 Hva er en andakt?

Ordet andakt har vi fra det tyske «andenken» som har med å tenke på, konsentrere, og reflektere å gjøre. I løpet av høymiddelalderen ble andakt også et bestemt religiøst begrep for en from *holdning* hvor tanke og sinn er innrettet mot Gud⁷. Etter reformasjonen, og ikke minst via pietismens vitalisering av det åndelige livet hos folk og samfunn, ble andakt et begrep for private oppbyggelige stunder med bønn, lesning av åndelige skrifter, og sang. Ikke bare var det en holdning, men det ble også en *handling*. Man *holdt* andakt. Gjennom 18- og 1900-tallet blomstret produksjonen og spredning av andaktsbøker, og andakter ble også noe man *leste* eller *hørte*. Jeg tenker på min mors skildringer av morgener hjemme på gården på 1940-tallet, hvor far (til 8 barn), idet han tilsynelatende fant det for godt, satte i gang å synge en salme eller åndelig sang på kjøkkenet. Da kom de en etter en, mor, barn, og andre som var på gården. Ikke alle sang, ikke de voksne sønnene, men de var der. Etter sangen leste morfar en

⁴ Valen-Senstad, Olav, *Norske radioprekener*, 1950 (undersøker en årgang radiogudstjenester fra 48/49)

⁵ Skjevesland, Olav 1987: Ord i det blå? Stikkprøver i en årgang norske radioandakter. Land og kirke, Gyldendal (undersøker en årgang andakter fra 83/84)

⁶ Jacobsen, John Steinar 2002: Radioandaktene revisitert. En undersøkelse av NRK-andakten i 2001 sammenlignet med Olav Skjevelands stikkprøver i årgangen 1983/84. NLA-forlaget, Bergen (undersøker en årgang andakter fra 2001)

⁷ Skjevesland, Olav 1987: s16

andakt for både interesserte og uinteresserte, ba en bønn og ledet dem alle i Herrens bønn. Så dro de ut i dagen. Husandakten var en *handling*, en *holdning*, og noe man *hørte*. Når jeg selv har hatt radioandakter har det hendt at jeg har tenkt på min morfar. *Nå gjør jeg det samme som ham. Jeg setter bare i gang, på noens kjøkkener, i noens stuer og biler* -gjennom radioen. Kanskje er morgenandakten i NRK er den mest utbredte husandakten i vår tid. Å holde seg ved radioen da er en handling for noen, for andre en holdning, og andre igjen; noe man mer eller mindre oppmerksomt hører på. Det holdes i alle fall andakt på NRK, slik det har blitt gjort gjennom hele NRKs historie, helt siden dagene da husandakten var så utbredt i landet vårt.

Det er sjelden man finner andakt utskilt som en egen type forkynnelse i homiletiske håndbøker. I praksis kan det virke som om det er anledningen og lengden som avgjør om noen taler benevnes som prekenes og noen som andakter. Olav Skjevesland definerer en andakt «en liten tale som gjerne har utgangspunkt i en kort bibeltekst eller et enkeltvers».⁸ John Steinar Jacobsen poengterer ganske riktig at dette like gjerne vært sagt om en preken også⁹. Marta Lomheim gir to definisjoner av andakt i sin masteroppgave¹⁰, en kortversjon og en lengre og mer utfyllende. Jeg synes kortversjonen har mye ved seg, nettopp fordi den enkelt og greit konkluderer at en andakt er «kortfattet formidling av kristen tro». Hun bruker *formidling* «fordi det er et åpnere ord enn tale og preken, og gir rom for den variasjon formen andakt er i praksis»¹¹. Og dermed rommer definisjonen også handlingsdimensjonen ved en andakt. Andakt har alltid vært mer enn ordene som sies og høres, det har også vært en handling. Reaksjonene som kom etter at Herrens bønn og velsignelsen ble kuttet en uke på morgenandakten i 2016 vitner om at andakt fortsatt er mer enn en enetale. For mange er andakt fortsatt en handling som man er aktivt deltakende i. Likevel er det ikke tvil om at andakt ofte blir brukt om selve enetalen. Derfor vil jeg inne denne rapporten for enkelhets skyld omtale selve monologen (evt dialogen) uten Herrens bønn, velsignelsen, og sang, som «andakten».

⁸ Skjevesland, Olav 1987: s. 14

⁹ Jacobsen, John Steinar 2002: s. 6

¹⁰ Lomheim, Marta 2010: En teologisk innholdsanalyse av andaktsbøker for tenåringer, Master, NLA Bergen

¹¹ Lomheim, Marta 2010: s. 15

2.2 Plassering

I forberedelsene av denne undersøkelsen viste jeg selvsagt stor interesse for tidligere lignende undersøkelser som Olav Skjevesland og Jon Steinar Jacobsen har gjort på Morgenandakten, og som Olav Valen-Senstad¹² gjorde på forkynnelsen i Radiogudstjenesten allerede i 1950. Undersøkelser, inklusive min egen, gjort over de siste 70 år røper en bevegelse i homiletikkfaget. Vi undersøker samme terreng, men stiller kikkerten ulikt, fokuserer på ulike ting. Her vil jeg ganske summarisk gjennomgå den homiletiske utvikling som har preget denne perioden.

Oppgavens plass i den homiletiske utviklingen

Jeg husker fortsatt bildet som hang på fondveggen i Storsalen i Staffeldtsgate, av Jesus på korset. Det var et enormt fotografi av et krusifiks. Ingen skulle gå glipp av at Jesu korsfestelse. Sammen med bildet fulgte ordene: «Det er fullbragt». Siden det var der jeg holdt mine første prekenes, husker jeg også fortellingen om Fredrik Wisløff som stadig ble gjenfortalt: Han hadde sett en mann komme fram til plattformen etter møtet, og Wisløff på den høye plattformen hadde gått ham i møte med antagelsen om at mannen ønsket en samtale. «Kan de tre til side herr predikant», sa mannen da, «jeg vil se på Jesus». Fortellingen illustrerte et prekenideal, om ikke å stå i veien for Jesus selv. Og brukt som det, fortalte det også om et dialektisk syn på forkynnelsen. Guds ord kommer «senkrecht von oben», som Karls Barth uttrykte det, ovenfra -fra Gud selv. En predikant kunne på en riktig god dag være et medium for Guds tale til tilhøreren, og på en dårlig dag stå i veien for denne direkte kommunikasjonen. Tanken antyder at hvis bare forkynneren evner å uttrykke seg så «klart og rent» som overhodet mulig, så vil budskapet gi den samme mening for tilhøreren. Forkynneren blir med andre ord som de gamle kommunikasjonsingeniørene som hadde som oppgave å overføre informasjon fra et punkt til et annet med minst mulig feil. Denne prekenforståelsen korresponderer med det Gaarden blant andre kaller *transfermodellen*¹³. Fokuset settes nærmest utelukkende på prekenens teologiske innhold, og tilhøreren får en passiv rolle, det sagte blir nær antatt identisk med det hørte. Nå er Storsalen et prekensted i ordets rette forstand, med stort fokus på forkynnelsen. Derfor ble denne fortellingen raskt problematisert som en prekenillustrasjon. Erfaringen viste nemlig at det ikke var så lett å forkynne uten selv å være tilstede i kommunikasjonen. Dessuten erfarte forkynnere her, som

¹² Valen-Senstad, Olav, *Norske radioprekenes*, 1950 (undersøker en årgang radiogudstjenester fra 48/49)

¹³ Gaarden, Marianne, *Prædikenen som det tredje rum*, Anis Frederiksberg 2015

forkynnere flest, at tilhørerne ofte hører noe annet enn det man sier. Og sist, og ikke minst, erfarte forkynnere her, som forkynnere flest, at det ikke var så lett å vite hva den Gud man skulle låne stemme til, ville si. Likevel, prekenradisjonen preget av transfermodellen og den dialektiske teologi er seiglivet. Blant annet vil jeg hevde at den gjør den seg gjeldende i de tidligere nevnte studiene av radioforkynnelsen. Marianne Gaarden mener at denne prekenforståelse understøttes av ordinasjonsløftet også¹⁴, «om å forkynne Guds ord klart og rent, som det er gitt oss i Den hellige skrift». Det kan nok stemme, men også andre forståelser kan understøttes av en slik formulering, idet deres oppmerksomhet også omfatter tilhørers reaksjon og opplevelse av det som blir sagt. Det kan også være motivert utfra et ønske om at Guds ord skal blir forkynt *klart og rent*, men med den erkjennelse at forkynnelse er en mer komplisert prosess enn å *si* det riktige. Spørsmålet om hva som er *klart og rent* kan være like relevant enten man leter i den prekenen som er holdt eller den som er hørt.

Den dialektiske prekenradisjonen ble utfordret allerede på 70-tallet gjennom mangfoldet i den homiletiske bevegelsen *The New Homiletic*, I The New Homiletic-bevegelsen ble prekenens tilhørere tenkt som en aktiv agent i prekenhendelsen. Fokuset som før ble dominert av hva som ble sagt, ble dreid mot hvordan det ble sagt. En av prekenens viktigste oppgaver ble å inkludere tilhøreren i en meningsskapende prosess. Dette gjøres blant annet ved å knytte an til tilhørernes erfaringer. Prekenen blir en prosess som oppstår gjennom et dynamisk samspill mellom tekst, predikant og tilhører¹⁵. En annen vektlegging innenfor The New Homiletic er fokus på struktur og dens betydning for prekenens meningsinnhold¹⁶, da form og innhold ikke uten videre kan skilles. The New Homiletics har blitt kritisert fra flere hold. Representanter for den dialektiske teologi har fremhevet at det er Gud som skaper overbevisning over Ordet, og ikke predikanten. Andre har kritisert The New Homiletic for deres forståelse av identifikasjon i troen på å knytte an til tilhørernes erfaringer. Er det mulig for en predikant å identifisere seg med tilhørers erfaringer, og motsatt? Denne kritikken har blant annet blitt reist av representanter fra Other-wise Preaching som er kritiske til forståelsen av felles erfaring som grunnlag for identifikasjon av prekenen. Inspirert av Emmanuel Levinas og andre filosofer, legges det vekt på respekt og anerkjennelse av tilhørers annerledeshet og fremmedhet. Homiletikeren John S. McClure og hans bok Other-wise Preaching har vært en fremtredende representant for denne bevegelsen som forfekter

¹⁴ Gaarden: s 77

¹⁵ Holten, Thor André, *Nåde over nåde*, masteroppgave, Det teologiske menighetsfakultet 2016, s 12

¹⁶ David Buttrick: Homiletic -moves and structures er et godt eksempel

nødvendigheten av å involvere tilhørerne i prekenforberedelsen, for deretter å ta deres stemme inn i prekenen. Fokuset ble flyttet fra The New Homiletics fokus på tilhørernes mottagelse (resepsjon) til tilhørernes substansielle interaksjon med prekenen¹⁷. En som igjen korrigerer Other-wise preachings understrekning av predikantens mulighet til å lytte til menighetens erfaringer, er Marianne Gaarden. I hennes PHD-undersøkelse «Den emergente prædiken» finner hun at det alltid vil være elementer hos tilhører som er skjult for predikant, siden mening oppstår i tilhørers bevissthet under selve prekenhendelsen. Meningen er skjult for tilhøreren frem til den oppstår under prekenhendelsen, noe som gjør det umulig å på forhånd ta inn tilhørers mening i prekenen. Det Gaarden blant annet finner i sin undersøkelse, er hvor viktig predikantens etos, eller autensitet, er for hvordan tilhøreren lytter og erfarer prekenen. Det tilhørerne etterlyste, «*var ikke en prest der* representerte deres erfaringer, synspunkter eller teologi, men derimot en autentisk præst, der selv sto bak sine ord»¹⁸ Hun henter inn inkarnasjonsbegrepet, som en dynamisk prosess:

Homiletisk innebærer det, at prædikanten selv er aktør i inkarnationen af evangeliet i kirkegængernes virkelighed. Analysen af empirien viser, at det er befordrende for kirkegængernes interaktion med prædikenen, at prædikanten sætter sig selv på spil og har noget på hjerte.¹⁹

For å bli i fortellingen om Wisløff: Det er altså ingen grunn for predikanten, rent generelt, å gjemme seg for at tilhøreren skal få Jesus. Snarere tvert imot, ifølge Gaarden: «Evangeliets levende stemme trenger en predikant»²⁰ -En predikant som har gått evangeliet i møte; kjempet, tvilt, trodd og elsket, og som vitner om det han eller hun selv har sett og hørt. Det er slik Johannes' første brev begynner: «Det som var fra begynnelsen, det vi har hørt, det vi har sett med egne øyne, det vi så og som hendene våre tok på, det forkynner vi: livets ord».²¹ Her tales det i første person: *Det vi har hørt, sett og rørt ved, det forkynner vi*. Og når det skjer, fortsetter inkarnasjonens bevegelse, og en ny mening kan fødes der ingen kunne gjette, ikke i den lille landsbyen Betlehem denne gangen, men i «*et tredje rom*», som Gaarden kaller det. Reisen dit kan ikke predikanten guide eller styre, fordi utgangspunktet for tilhørers dialogiske interaksjon med prekenen ligger utenfor predikantens rekkevidde. Predikanten kjenner verken utgangspunktet, eller veien til det «*det tredje rom*». I det rommet han har

¹⁷ Gaarden: s 19

¹⁸ Gaarden: 108. Det samme finner for øvrig tidligere Olavstipendiat Hilde Fylling i sin undersøkelse fra 2015

¹⁹ Gaarden: 147

²⁰ Gaarden 147

²¹ 1. joh. 1,1

investert, men likevel ingen ting å gjøre. Det var kanskje derfor mannen, først etter møtet, sa til Wisløff: «Kan de tre til side herr predikant. Jeg vil se Jesus.»

3. Andakten i NRK

Den første andakt kringkastet på norsk radio ble holdt av biskop Bernt Støylen 9. mars 1931. Det var 2 år før NRK ble stiftet, men likevel lenge etter BBC hadde kringkastet sin første kristne preken, julaften 1922²². Radioforkynnelsen er en arv fra Storbritannia som har vært en del av NRKs sendetilbud i hele NRKs historie. Til tross for store endringer i samfunnet har morgenandakten bestått som en relativt sentral programpost, i og med at den blant annet sendes på P1 i løpet av distriktskontorenes morgensending.

Debattene om innholdet

Det har vært debatt rundt radioforkynnelsen i hele etterkrigstida. Et spor har handlet om innholdet. Allerede i 48/49 samlet Olav Valen-Sendstad en årgang prekenere fra NRKs radiogudstjenester for blant annet å analysere deres dogmatiske innhold. Prekenene ender opp i 4 grupper: De *sanne* dogmatiske, *problematiske*, *likegyldige* og *falske*,²³ hvor den minste gruppen, 12% av prekenene, endte opp i gruppen *sanne*. Det er med andre ord ikke kun de siste årene at radioforkynnelsens innhold har blitt anfektet fra teologisk hold. Andakten engasjerer kristenfolket, og som jeg viser til innledningsvis i kapittel 1.2 er det dagens debatt blant annet gjør meg til enda en som vil undersøke andaktenes innhold.

Debattene om andaktens berettigelse

En annen langsgående debatt, som både Skjevesland (1987) og Sæverud (2012) redegjør for, er debatten om Morgenandaktens berettigelse. Lar det seg forsvare å sende forkynnelse på allmennkringkastingen i et pluralistisk samfunn? Jens Brun Pedersen (HEF) er en av flere som har argumentert mot et slik forsvar. Han mener forkynnelse på allmennkringkastingen ikke viser «respekt for menneskers egenart, privatliv, rase, nasjonalitet og livssyn» slik pressens «Vær Varsom-plakat» formulerer det. Han mener videre at journalistikk og forkynnelse «utelukker hverandre gjensidig»²⁴ og forkynnelse derfor ikke har noe å gjøre hos en allmennkringkaster med journalistisk identitet og faglig bevissthet.

Sæverud finner likevel at det er tre type argumenter som brukes for at forkynnelse sendes på NRK radio: Vedtektene, tradisjon og allmennkringkastingsoppdraget.²⁵ Vedtektene sier blant annet som NRK-plakaten § 18: «NRKs tilbud skal gjenspeile Norges religiøse arv og mangfold av livssyn og religion i det norske samfunnet.» Tradisjonen forteller at andakten har

²² Sæverud 2012, Einstemt andakt – fleirstemt Noreg

²³ Valen-Sendstad, Olav 1950, Norske radioprekenere: 52

²⁴ Kronikk i Dagbladet, 14.08.10

²⁵ Sæverud: s89

fulgt med siden NRKs morgen, og allmennkringkastingsoppdraget pålegger både å tilby et mangfoldig og meningsfullt innholdstilbud som treffer et bredt publikum, og samtidig å ivareta smalere publikumsgrupper og smalere temaområder.

Et spørsmål om lyttere

Et annet spørsmål om berettigelse som er mer relevant for denne rapporten her, handler ikke om NRK kan sende forkynnelse eller ei, men om på hvilken sendeflate og på hvilken kanal andaktene sendes. I dag sendes andakten på NRK P1 kl 05:33, NRK P1+ kl 07:20, og i NRK P1s distriktskontor-sendinger kl 08:20, mandag til torsdag. Det er det eneste radioinnslaget går tre ganger hver morgen. Og ved disse relativt sett gunstige sendetidene oppnår andaktene en lytterskare på nær 300 000. I Danmark og Sverige, hvor statskanalen også sender andakter, blir de ikke sendt på hovedkanalen men mindre kanaler hvor lyttertallene bare representerer en brøkdel av de norske. Er andaktene berettiget en såpass god profilering? Antakelig er det lytterne som langt på vei avgjør dette. Det er lenge siden det bare fantes en kanal som formidlet radio, og NRK P1 merker konkurransen både fra NRKs egne alternativer og fra andre. P1s markedsandel på radio falt fra 60% til 40% bare fra 2007 til 2017²⁶. Det er klart at andaktene både kunne vært lenger, grundigere teologisk, og sangutvalget mer kirkemusikalsk, men siden dette ikke er det lytterne på P1 etterspør i morgensendingen ville man i tilfelle måtte flytte andakten til en annen sendeflate, evt henvist den til nettet hvor de som er interessert nok kunne finne den, og lytte til den når det passet. Andaktens plass på NRK kan begrunnes i vedtektene, tradisjon og allmennkringkastingsoppdraget, men at de skal sendes i morgensendingene er ikke berettiget av at annet enn at den lyttes til av et bredt publikum, eller i det minste; at den gamle programposten ikke fører til et lytter-ras på morgenen. Jeg vil tro at mange av de som ønsker seg kristen forkynnelse i det offentlige rom, også ønsker at andakten skal bli hørt av så mange som mulig. I noe av kritikken mot andaktens innhold og form virker likevel denne forståelsen av virkeligheten fraværende. Det gjør det selvsagt ikke illegitimt å være kritisk til både av innholdet og eventuelt mangel på innhold, men man kan heller ikke se bort fra realitetene som NRK kjenner så godt: At lytterne skrur av, eller skifter kanal hvis de ikke liker eller fatter interesse for det de hører.

Andaktens rammer

Andakten har ofte blitt kalt «kirkens største talerstol», men det er likevel NRKs programpost. Med andre ord er det NRK som definerer rammene for den, og som har det redaksjonelle

²⁶ <http://medienorge.uib.no/statistikk/medium/radio/351>

ansvaret. I informasjonsskrivet som andaktsholderne i2017 mottok fra NRKs andaktsprodusent Hanne Næss Tremoen klargjøres rammene for andakten. Her er det spesielt 4 punkter det er verd å merke seg:

Tema er i utgangspunktets andaktsholderens valg.

«Det som oppleves mest naturlig for andaktsholder å snakke om, berører lytter best.»

Det betyr riktignok ikke at andaktsprodusenten trekker seg fra det redaksjonelle ansvaret, noe vi fikk et offentlig eksempel på i 2018 da andaktsholderen Gyrid Gunnes opplevde seg sensurert av NRK²⁷

Bruken av bibelvers er andaktsholderens valg.

«Det er selvsagt fullt mulig å knytte dagens bibelvers, eller et annet bibelvers til andakten, som man synes passer tema - men det er ikke en forventning fra NRKs side.» Bruken av bibelleseplanens bibelvers er ikke normalen slik det var før. De sendes ikke ut, men kan etterspørres om andaktsholderen selv ønsker å bruke dagens bibelvers.

Maks 3 minutter

Når det gjelder varigheten understrekes det at man har maksimum 3 minutter til rådighet til å fremføre manus, noe som begrunnes mediefaglig: «Forskning viser at en gjennomsnitts radiolytter ikke evner til å konsentrere seg om ett budskap fremført i form av en monolog i mer enn 3 minutter.»

Musikk som skaper flyt.

«Andakten er, og skal oppfattes som, en del av NRK P1 og NRK P1+ sine morgensendinger. Livssynsredaksjonen er pålagt å bidra til at musikken i andakten ikke skal skille seg nevneverdig fra NRK P1s musikkprofil. Det vil fortsatt være rom for å komme med forslag, men den endelige avgjørelsen for valg av musikk er lagt til musikkprodusentene for å sikre at valget er tilpasset musikkprofilen på NRK P1.»

Musikken tilhørende andakten er altså ikke andaktsholderens valg, men utfordres derimot til å foreslå musikk. Den bør være gjenkjennbar, gi andakten et løft, og ikke være mollstemt. «Åndelig musikk eller salmer i ny drakt er stadig ønskelig i andakten, men vi unngår for eksempel korsang og klassisk musikk. Den skiller seg for markant

²⁷ <https://www.vl.no/nyhet/nrk-undergraver-kristen-forkynnelse-1.1148252>

fra øvrig musikk på morgensendingen» Dette er det derimot større åpenhet for på P1+ og ofte kjøres det to ulike sanger etter andakten på P1 og P1+

Informasjonsskrivet, som er vedlagt sist i rapporten, gir et godt bilde av hvordan NRK bestreber seg på å gjøre andakten til en integrert del av distriktskontorenes morgensendinger. Når andaktsprodusent Tremoen skal beskrive hva hun ønsker at morgenandakten skal være, svarer hun blant annet at den skal gi «håp, trøst, og et løft for dagen, og en påminnelse om kristendommens betydning og eksistens»²⁸ Hun henviser til det stadig pågående arbeidet NRK har med å utvikle programmer som interesserer lytterne og aktørenes evne til å bli lyttet til, og understreker at man må forvente det samme av andakten og andaktsholderne: «Bare da tar vi andakten på alvor».

Andaktsholderne

I 2017 ble det holdt 200 andakter fordelt 39 ulike andaktsholdere, Noen holdt 1 andakt, mens noen hadde så mange som 12. 12 andakter holdes også som dialog mellom to, Det aller fleste tilhører Den norske kirke. 91,5%, Så vidt jeg kjenner til er det kun en pinsevenn, som har 12 andakter, og en kveker som har 4, og en katolikk som holder en andakt i 2017²⁹.

Alderssammensetningen viser at nær to tredjedeler av andaktsholderne er under 50 år, og at 106 av andaktene holdes av prester eller pastorer i tjeneste, 22 av prester/pastorer utenfor tjeneste, mens 72 av andaktene holdes av «lekfolk». Når det gjelder musikk følges ca en tredjedel av andaktene av det jeg har kalt *salmer/liturgisk/bedehussanger*, altså sang og musikk kjent fra kirke og kristenliv. o.l. Mens ca. to tredjedeler av andaktene av det jeg har definert som populærmusikk. Nær halvparten av populærmusikken har en tydelig religiøs tekst. Vel vitende om at musikken hadde fortjent en grundigere analyse, synes jeg ikke at man bør legge for mye i denne statistikken.

4. Undersøkelsens metodikk

I denne undersøkelsen forsøker jeg å finne ut hva slags bilder av Jesus som formidles i morgenandaktene, og hva slags bilder av Jesus som tegner seg i lyttere. Det sier seg selv at svarene ligger gjemt på forskjellige steder. Gjemt i spørsmålsstillingen ligger også sporene etter en fokusendring innenfor homiletikken (som jeg har redegjort for i 2.2), fra det enøyde blikket på manuset, og det predikanten sier, til et bredere blikk som omfatter hva som skjer hos tilhøreren. Jeg synes det er spennende å både undersøke manuset og tilhøreren. Hva er det

²⁸ Samtale Tyholt 27.11.18

²⁹ Disse tallene er ikke bekreftet ved å spørre andaktsholderne selv, så her kan det finnes feil.

som sies? Og hva skjer med ordene underveis? Og hvordan lander de i tilhøreren? «Så kommer da troen av det budskapet en hører»³⁰, skriver Paulus, som om han hadde pløyd gjennom de siste 50 årene med homiletisk diskusjon. Det er det budskapet man faktisk hører som skaper tro. Gaardens undersøkelser³¹ gjort på prekertilhørere viser at den hørte prekenen ikke er den på forhånd nedskrevne preken, eller ordene som blir sagt fra talerstolen. -det er tilhørernes fortolkning av det hørte i dialog med predikantens ord. Men Gaarden viser også at «Evangeliets levende stemme trenger en predikant»³² Ordene som sies er ikke uvesentlig - som Paulus understreker i fortsettelsen av den ovenfor siterte påstanden: «og budskapet kommer av Kristi ord». Så hvilket budskap formidles i morgenandakten, og hvilket budskap høres?

4.1 Andaktenes Jesus

I arbeidet med det første spørsmålet har jeg analysert et ganske stort utvalg av andakter, et helt år med morgenandakter, totalt 200 fra 2017. Jeg kunne ha valgt et mindre materiale å arbeide med, men jeg ville undersøke en hel årgang blant annet for å kunne se et bilde hvor hele kirkeåret fikk spille inn. Det ante meg at forkynnelsen av Jesus påvirkes av hvor man er i kirkeåret. Dessuten har mine forgjengere Skjevesland (1983/84) og Jacobsen (2001) undersøkt en hel årgang. Skjevesland undersøkte et kirkeår, og Jacobsen et kalenderår³³. Selv om problemstillingene i disse undersøkelsene ikke er like (se 1.2), leverer deres undersøkelser noen funn som angår mitt tema, og som det nå henholdsvis 34 og 17 år senere vil være spennende å sammenligne.

Mange teologer og aktive kirkegjengere er raske til å analysere en preken når de hører en. De konkluderer gjerne lenge før predikanten gjør det, skolerte som de er i kirkespråkets skjulte koder, bibelfortellingene som det henvises til, og ikke minst de ulike teologiske skillelinjer som de gjenkjenner på begrepsbruken. Med et såpass stort materiale kunne det være fristene å bruke slike grep, og ta noen snarveier. Men det ville jeg ikke. For det første ville jeg forsøke å beskrive mer enn å bedømme. Både Skjevesland og Jacobsen går deduktivt til verks når de analyserer andaktene, og gir sine systematiske teologiske vurderinger av innholdet underveis. Min motivasjon er mer å beskrive hva jeg ser av Jesus-bilder i andaktene. Dette er en rapport

³⁰ Rom. 10,17

³¹ Gaarden

³² Gaarden 147

³³ 29. jan 01 – 25. feb 02. Hans ønske var riktignok å undersøke et kirkeår, men det lot seg ikke gjøre.

til bispemøtet, som jo er bedre skikket til å vurdere den Jesus som forkynnes. Det kan riktignok hende jeg lar meg friste til å vurdere Jesusbildene jeg også, men da i et beskjedent kapittel mot slutten. Likevel; en beskrivelse uten noen form for teologisk bedømming er ikke mulig. Og det leder meg til den andre årsaken til at jeg ikke ville gå så kjapt til verks med analysen: Jeg ville jobbe på en måte som hjalp meg til å høre godt etter hva som *sies*, før jeg vurderte hva det *snakkes om*. Derfor valgte jeg en omstendelig metode, en stegvis-deduktiv induktiv metode³⁴ (se illustrasjon), som kunne hjelpe meg å lese andaktene på en mer induktiv måte. Denne metoden brukte jeg i analysen i begge hoveddelene, både på andaktene og intervjuene. Det er en kvalitativ metode, designet for kvalitative sosiologiske studier, men etter mitt skjønn nyttig også som en tilnærming til andaktstekstene. Innholdsanalyser på et såpass stort materiale har gjerne et kvantitativt sikte, man foretar en systematisk opptelling og kategorisering av enkeltord, vendinger og argumenter. Min undersøkelse har noe kvantitativt ved seg. Jeg har registrert forekomster av kristologiske begreper, og flere andre kvantitative data som jeg både har fått bruk for, foruten en mengde jeg ikke har fått bruk for i denne omgang. Men først og fremst har jeg

hatt en kvalitativ og induktiv inngang til andaktene. Med stegvis-deduktiv induksjon arbeider man seg fremover i etapper fra rådata til konsepter eller teorier. Den oppadgående retningen viser den induktive tilnærmingen, hvor man jobber fra data mot teori. Induksjonen er særlig gjenkjennelig i begynnelsen av arbeidet, mens utviklingen av kodegrupper og

Aksel Tjora -Stegvis deduktiv induksjon

konsepter gjøres ved hjelp av abduksjon. De «nedadgående» tilbakekoblingene er deduktive prosesser, hvor man kontrollerer teorien med empirien.

Generering av data

Til andaktsanalysen var dette en enkel prosess. Bestillingen var at jeg skulle undersøke morgenandaktene i 2017, og andaktene ligger ute på NRKs hjemmesider³⁵, både som tekst og

³⁴ Tjora, Aksel. (2017) Kvalitative forskningsmetoder i praksis, 3. utgave. Gyldendal Akademisk. 2017

³⁵ <https://www.nrk.no/emne/andakter-2017-1.13431971>

lyd. Alle sendingene består av en andakt³⁶, enten som enetale eller dialog, samt Herrens bønn, velsignelse og musikkinnslag. Jeg valgte å kun forholde meg til andakten i denne delen av undersøkelsen. Det jeg går glipp av da er stemmebruk, betoning, og ikke minst sammenhengen mellom andakt og musikk. Flere av andaktene henviser til den etterfølgende sangen. Og noen samspiller, henter vendinger fra sangen etterpå, uten å presentere den. Det er klart at jeg mister noe ved ikke å analysere andaktene og musikken i en sammenheng. Grunnen til at jeg ikke har gjort det i del 1, er behovet for å begrense arbeidet. Jeg har heller ikke gjort en retorisk analyse, noe som også ville vært nyttig³⁷. Jeg har forholdt meg til teksten, som i all hovedsak er identisk med ordlyden i andaktene som blir lest inn³⁸. Derfra lastet jeg dem ned, og la dem inn i mitt analyseprogram³⁹. Hver andakt ble merket med datoen de ble holdt, og informasjon om andaktsholderens kjønn, alder, målføre, kirketilhørighet, om hvorvidt de er prester/pastorer, teologer i annet yrke, sentrale kirkeledere, eller lekfolk. Jeg merket her også årstid, kirkeårstid, og merkedager. Her merket jeg også hva slags musikk som ble spilt etter andakten.⁴⁰

Analyse ved koding

Så begynte det møysommelige arbeidet med kodingen av andaktene. Her begynte jeg på andakt nr. 1 med å merke ord, setninger og avsnitt som jeg vurderte som viktig i den andakten, både med tanke på andaktens indre oppbygging, ulike anliggender, og med tanke på det jeg jaktet på: Bilder av Jesus. Og slik fortsatte jeg gjennom alle, med stadig generering nye koder.

For meg var det viktig å så lenge som mulig bruke andaktsholderens egne ord som koder, *empirenære koder* som Aksel Tjora kaller det⁴¹. Det gir mange flere koder⁴² enn om jeg på det tidspunktet hadde konkludert hva de snakket om, men ønsket mitt var som sagt å forhindre for raske konklusjoner⁴³ og en sortering av gammel vane. I følge Tjora er kodetestens første spørsmål i denne fasen om man kunne laget koden før kodingen. Hvis ja, er det a priori (unødig) koding. Hvis nei, er det potensielt god empirienær koding. Det andre spørsmålet er:

³⁶ Selv om hele programflaten kalles Morgenandakten, velger jeg her å kalle orddelen uten Herrens bønn og velsignelsen for andakten

³⁷ Dette har jeg derimot gjort i del 2, på de andaktene som brukes i intervjuene.

³⁸ Formatet gir ikke rom for improvisasjon, og hvis andaktsholder under innlesning skulle avvike fra manus korrigerer NRKs programansv. manuset før det legges ut.

³⁹ Dedoose

⁴⁰ Kategoriene: 1. Populærmusikk med tydelig religiøst innhold, 2. uten tydelig religiøst innhold, 3. salmer/liturgisk musikk/religiøse folketoner,

⁴¹ Aksel Tjora s 197

⁴² Til sammen ble det 6285 koder, altfor mange -den nysgjerrige kjeder seg aldri

⁴³ Bryman s.583

Hva forteller *bare* koden? Hvis den *tematiserer* er den på dette tidspunktet unødig, men hvis den derimot *gjenspeiler konkret innhold* er den god⁴⁴. Slik har jeg jobbet meg fram og tilbake gjennom andaktene og lært dem godt å kjenne.

Analyse ved kodegruppering

Etter dette begynte jeg prosessen med å *gruppere kodene* som hørte sammen. Også denne kodegrupperingen gjøres induktivt og består i å samle koder som har en innbyrdes tematisk sammenheng⁴⁵. Her ble det også klart at en stor del av kodene ikke var relevante for det jeg lette etter i denne undersøkelsen⁴⁶. I denne prosessen gjorde jeg noen oppdagelser som jeg neppe hadde sett uten denne omstendelige prosessen. Jeg endte med 4 kodegrupper:

- Hvem er Jesus,
- hva gjør Jesus,
- hva sier Jesus,
- Kristologiske begreper.

Utvikling av konsepter

Deretter begynte arbeidet med å utvikle konsepter ved å gå inn i de ulike kodegruppene, ved hjelp av abduksjon. Gjennom å se på tekstene knyttet til kodegruppene stilte jeg meg spørsmålet: Hva handler dette om? Under f.eks kodegruppen «hvem er Jesus» kunne jeg undersøke alt som sies om dette, avdekke mønstre, som en Adam som ser de ulike dyrene og gir dem navn. Her navngir jeg de ulike karakterene av Jesus som kommer frem. Dette er i stor grad fortsatt en induktiv prosess. Jeg kunne ha brukt den systematiske teologiens velkjente navn og velprøvde begreper til å sortere Jesus-forkynnelsen, men valgte å forsøke å sette egne navn utfra hva jeg så. Dette for ikke å lese mer eller mindre i det som faktisk sies. Så vil jeg i siste faste drøfte hvordan andaktenes Jesus forholder seg til dogmatikkens Jesus, og i tillegg antyde noen mulige teorier knyttet til dette.

Flere fordeler og ulemper med denne metoden

Ikke sjelden møter en slik analyse, ved bruk av dataprogrammer, motforestillinger begrunnet i at analysen kan bli for detaljfokusert og fragmentert. Det er en fare. En andakt er langt mer enn en rekke ord og begreper. Alle andaktene har en overordnet tematikk, og ordene en indre

⁴⁴ Aksel Tjora 203

⁴⁵ Aksel Tjora s 207

⁴⁶ Disse vil likevel være gode å ha ved evt andre problemstillinger

sammenheng. Jeg har vært opptatt av andaktenes helhet hele veien, lett etter deres overordnede tematikk, merket både den og hva slags bakteppe som tegnes, og hvordan andaktene innledes og bygges opp. Selv om jeg ikke har gjort en retorisk analyse, har jeg brukt Buttricks «moves and structure»⁴⁷ til å analysere andaktenes indre struktur. Gjennom dette har også konteksten som de ulike utsagnene dukker opp i blitt viktig.

Når det er sagt, opplever jeg at analysen har gitt meg et overskudd av både spørsmål og svar, langt flere enn jeg lette etter i utgangspunktet. Mitt fokus var å se etter Jesus-bilder, -jeg skulle ønske jeg senere fikk anledning til å jobbe med alle de andre bildene. For å nevne noen:

- om og evt hvordan den andre trosartikkel preger andaktene «uten Jesus»
- hvordan syndsbegrepet brukes
- hva sies og hva sies ikke om etterlivet
- hva sies og hva sies ikke om mennesket
- hva sies om skaperverket og hvordan fungerer det som gudsåpenbaring
- hvordan fungerer de ulike innledningene
- hvordan fungerer de ulike andaktsformene
- hva slags bilde tegnes av kirken og kristenheten

4.2 Tilhørernes Jesus

Vanligvis forteller analyser av skriftlige prekenmanus nettopp kun det, hva predikanten på et tidspunkt ville si. Man vet ikke hva som faktisk ble sagt. Det er få predikanter som holder seg strikt til manus når prekenen framføres. Når det gjelder arbeidet over, med morgenandaktene, så forholder vi oss til manus med nær identisk ordlyd som det sagte. Teksten legges ut på NRKs nettsider, justert, etter at andakten har blitt lest inn. Likevel, det å forholde seg til den skriftlige andakten gjør at man går glipp av stemmebruk, tonefall, dialekt, bruk av pauser osv. Å lese og høre er to forskjellige opplevelser. Ved lesning av manus kan man, som Jakobsen & Øierud er inne på, «*skjønne og bli i stand til å gjengi det som ville ellers ville vært uforståelig*»⁴⁸. Jeg har lest andaktene gjentatte ganger, kodet, analysert osv. for å forstå, men det gjør nok neppe den vanlige tilhører mens andakten lyder i bilen på vei til jobb. Dette kan for øvrig slå begge veier: Ved å *høre* andaktene «på veien» kan man kanskje forstå andre ting bedre, eller annerledes, enn ved kun å lese; på grunn av måten den formidles på, og ikke minst

⁴⁷ Buttrick, David. 1987. *Homiletic. Moves and structures*. Fortress Press

⁴⁸ Rolv Nøtvik Jakobsen & Gunnfrid Ljones Øierud, *Prekenbeskrivelse*, Høyskoleforlaget, Kristiansand; S.41

på grunn av den situasjon man der og da befinner seg i som lytter. Mine informanter hørte andaktene, men de befant seg verken i bilen eller på kjøkkenet mens de lyttet som «vanlige» lyttere kanskje gjør. De satt og konsentrert og lyttet med headsett på hodet og med meg på andre siden av bordet. Det betyr likevel ikke at de var løsrevet fra det livet de levde og den sammenhengen de levde i. Gjennom intervjuene har jeg forsøkt å få tak på hva som ble hørt og opplevd av de forskjellige informantene i møte med andaktene.

Generering av data

I denne delen av undersøkelsen var det langt flere valg å ta enn det var i analysen av andaktene. Hvor mange skal jeg intervju? Hvem? Og hvordan?

Hva jeg skulle forsøke å finne ut

For en lek-forsker var dette faktisk et viktig spørsmål å stadig stille seg selv. Det dukket opp så mange spennende ting underveis. Men jeg skulle finne Jesus, var det ikke: Hvilken Jesus som forkynnes, og hvilken som høres. For å undersøke hvilken Jesus som høres, trengte jeg noen å spørre.

Informantene

Jeg jobbet strategisk med det prinsipp å finne informanter som var mest mulig ulike⁴⁹. Jeg ville ha en god variasjon på alder, utdanningsnivå, trosbakgrunn og geografisk bakgrunn, i tillegg til en lik kjønnsfordeling. Informantene har jeg funnet via bekjentskapskrets, og «snøballprinsippet»⁵⁰ ved at informanter har tipset om andre som da har representert en annen bakgrunn som jeg har vært på jakt etter utfra ovenfor nevnte kriterier. Jeg kunne ha bedt NRK om hjelp til å finne de «typiske» lytterne av morgenandakten, men det var ikke mitt sikte. Jeg ville gjerne også møte de som aldri kunne tenke seg å høre på morgenandakten. Jeg ville lære mer om hvordan ulik Jesus-forkynnelse oppleves av ulike mennesker. Derfor ble størst mulig variasjon det vesentlige i denne omgangen. Jeg intervjuet 14 informanter:

Kjønn/alder	Geografisk bakgrunn	Utdannings-nivå fra 0 til 4 (0=grunnskole)	Beskrivelse av egen tro
Mann i 20-årene	Østlandet	2	«Kristen»
Kvinne i 40-årene	Sørlandet	3	«Ikke troende»
Kvinne i 50-årene	Vestlandet	0	«Usikker»..
Mann i 60-årene	Nord-norge	1	«Ateist»
Mann 40-årene	Østlandet	2	«Kristen, kirkeaktiv»

⁴⁹ Repstad, Pål. *Mellom nærhet og distanse*, Universitetsforlaget 2007; s. 80-84

⁵⁰ Repstad s. 57-60

Kvinne i 40-årene	Kosovo	2	«Muslim, ikke aktiv»
Mann i 30-årene	Østlandet	2	«Agnostiker»
Mann i 70-årene	Sørlandet	4	«Kristen, kirkeaktiv»
Kvinne i 20-årene	Midtnorge	1	«Ikke troende»
Kvinne i 30-årene	Midtnorge	2	«Kristen»
Kvinne i 50-årene	Sørlandet	4	«Kristen»
Mann i 60-årene*	Østlandet	1	«Kristen, kirkeaktiv»
Kvinne i 50-årene	Nord-norge	3	«Usikker, medl av DNK»
Kvinne2 i 50 årene*	Sørlandet	3	«Kristen»

*disse har kun hørt hhv 2og 1 andakter

Intervjuene

Jeg vurderte en periode å bruke det jeg anså som et typisk sted for lytting til radioandakt, for eksempel på vedkommende sitt kjøkken, eller i bilen. Bilen er dessuten et fabelaktig samtalerom. Likevel lot jeg dette ligge både fordi det hele ble litt mer kronglete, og fordi det ikke er den realistiske lyttersituasjonen jeg er ute etter -men en situasjon hvor informanten får lyttet godt. Det er ikke programmet Morgenandakten som sådan jeg undersøker, men forkynnelse i det offentlige rom. Gaarden er opptatt av at hennes informanter ikke lytter bedre enn de ellers ville ha gjort⁵¹, derfor lot hun ikke menighetene få vite på forhånd at hun trengte informanter derfra. Det ble gitt informasjon etter prekenen, og folk kunne melde seg. Nå tenker jeg at muligheten da var der for at det var nettopp de som hadde hørt godt etter som likevel meldte seg, rett og slett fordi de dermed følte seg skikket til det. Mine informanter har ikke lyttet til andakten på realistisk vis, forstått som om de befant seg ved en påslått radio idet andakten gikk på lufta. De har konsentrert seg og lyttet oppmerksomt. På den måten undersøker jeg ikke hvordan informantene lytter til en morgenandakt idet den sendes, men jeg undersøker hva som skjer når de lytter, og hva det de hører gjør med dem. Intervjuene foregikk på den måten at jeg etter en innledende samtale (om hva som skulle skje, avklaring av roller og rammer, og hvor jeg også innhentet opplysninger om alder, utdannelse, geografisk og religiøs bakgrunn) lot informantene høre 3-4 andakter. Etter hver enkelt andakt intervjuet jeg dem med følgende spørsmål som utgangspunkt:

- Hva opplevde du/skjedde med deg mens du hørte andakten?
- Hva opplevde du at andaktsholderen ville formidle?
- Hva slags bilde av Jesus ble tegnet, slik du opplevde det?
- Hvordan stemmer dette overens med det bildet du hadde fra før?

Etter at alle andaktene var hørt og samtalene knyttet til dem var gjort, stilte jeg spørsmålet:

⁵¹ Gaarden: 51

-Var det noen av andaktene som gjorde noe med deg, satte deg på nye tanker, etterlot noe som du ønsker å ta med deg videre?

Intervjuene er altså blitt utført på en semistrukturert måte. Fordelen med det er muligheten jeg har til å bli med informantene inn i deres univers, følge opp spørsmål og ta de viktige sideveiene som måtte dukke opp. Ulempen er at den data som samles inn i første omgang blir mer uoversiktlig. Men her gav metoden (SDI) meg god hjelp til både å finne og begrense. Etter å ha transkribert intervjuene la jeg dem inn i analyseprogrammet, og jobbet på samme måte som beskrevet i kap.4.1. Riktignok med den store forskjellen at jeg i denne omgang hadde lærdommen fra andaktskodingen med meg (i at ikke det er alt som må kodes) og litt dårligere tid enn jeg hadde ønsket. Jeg opplever likevel at jeg har god oversikt over dataene fra intervjuene.

Etiske vurderinger

I en intervjusituasjon hvor informantene skal respondere på en andakt, er det selvsagt ikke uvesentlig at jeg er prest. Det kan være forstyrrende på flere måter: Det kan gjøre det vanskelig å uttrykke tanker som ikke korresponderer med kirkens syn. Det kan også gjøre at samtalen lettere glir over til å bli en samtale om tro i seg selv, og ikke det intervjuet det skulle være. Jeg har understreket både skriftlig og muntlig at jeg er ute etter deres unike stemme, ikke en bestemt type svar eller meninger. Jeg har også informert om hvordan informantene forblir anonyme. Og jeg har understreket at her er det ingen gale svar. Det finnes selvsagt også fordeler med å være prest i en slik situasjon. Man har erfaring i å snakke med mennesker om både trosspørsmål og personlige ting, og i mange tilfeller nyter man også en tillit som gjør at mennesker våger å meddele det de føler og tenker. Det har vært viktig for meg å understreke at informantene anonymiseres slik at de ikke kan kjennes igjen. Derfor har jeg brukt 10 års-intervaller på angitt alder, kun regional geografisk bakgrunn, og i stedet for yrke kun angitt utdanningsnivå.

Valg av andakter til intervjuene

Det var selvsagt ikke mulig å undersøke informantenes opplevelse av hver eneste andakt. Derfor valgte jeg ut fire andakter, som hver for seg representerte noe jeg fra funnene i andaktsanalysene hadde blitt nysgjerrig på. Det var langt flere ting jeg ble nysgjerrig på, og som jeg gjerne skulle undersøkte ved å la informanter møte flere andakter. Men her måtte jeg prioritere. Det ble til slutt 4 spørsmål fikk styre utvalget av andakter:

- Gjennom analysen av de 200 andaktene var bildet av «Influenseren»⁵² det mest eksponerte Jesus-bildet. Hvordan blir han tatt imot blant mine informanter?
- Det er bare to andakter som utfolder Jesu sonoffer for våre synder. De gir altså et sjeldent bilde av Frelseren⁵³. Hva slags bilde får informantene av Jesus i et slikt perspektiv?
- Hvordan kommer Jesus ut av det som Terapeut?⁵⁴ Kommer han til syne, eller blir han gjemt bak en hvit frakk?
- Inkarnasjonsmysteriet, og andaktenes sterke fokus på «den svake» Gud⁵⁵ i Jesus Kristus, hvordan oppleves mysteriet og paradokset blant informantene?

(Hvilke andakter som ble valgt presenteres i Kapittel 6)

Etter hvert opplevde jeg både at intervjuene knyttet til den ene andakten jeg hadde valgt for å belyse spørsmålet om Terapeuten, ikke ga noe særlig nytt, derfor byttet jeg den ut med en annen av samme tematiske kategori, bare uten direkte Jesus-forkynnelse. Dette har sammenheng med et spørsmål som hele veien lå under, og som jeg har drøftet i innledningen av kapittel 5, nemlig på hvilke måter Jesus kan være tilstede i en andakt? Og endelig, på slutten av prosessen fikk jeg behov for å undersøke dette mer intensivt og lot noen informanter høre en ekstra andakt, også den tilsynelatende «uten Jesus». De to siste har få informanter, 4 hver, men gir likevel noen perspektiver som jeg trekker inn i drøftingen.

Det var altså spørsmålene som styrte valget av andakter, ikke en type kvalitet eller likhet utfra en ide om at de var sammenlignbare. Selv om de ulike «Jesus-typene» finnes fordelt i de ulike andaktene, er ikke alle av dem typiske andakter om de ulike typene. Jeg leter med andre ord ikke etter svar på spørsmål av type «hvilken Jesus-type blir best mottatt», eller «hva slags andaktsform fungerer best», og i alle fall ikke «hvilken andaktsholder er best». Andaktene jeg har valgt har såpass ulik tematikk at en sammenligning av dem ville vært helt meningsløs. Noen av dem tar opp allmenne emner, mens andre tar opp mer eksklusivt kristne emner. Dette er ikke en opinionsmåling, men en undersøkelse av hvordan informantene opplever dette spesielle emnet i denne spesielle andakten, og hvordan Jesus kommer ut av det.

⁵² Kap 5.1.4

⁵³ Kap. 5.1.2

⁵⁴ Kap 5.1.3

⁵⁵ Kap 5.1.1

Jeg synes Sivert Angel⁵⁶ har et godt poeng når han kritiserer Gaarden for ikke å vise til sammenhengen mellom prekens innhold og form, og informantenes opplevelse av prekenen. Hennes funn konsentrerer seg om opplevelsen av predikantens etos, en tillit som gjør at møtet mellom predikantens ord og tilhørernes erfaringer kan lede til et «tredje rom» hvor ny mening dannes⁵⁷. Hennes predikanter opptrådte fysiske tilstede i et kirkerom, «mine» gjennom en stemme fra radioen. Desto viktigere blir andaktens form og innhold for opplevelsen av tillit og autentisitet. Derfor gjør jeg en retorisk analyse på de utvalgte andaktene.

Intervjuene er som sagt utført på en semi-strukturert måte. Derfor preges samtalene av hva informantene ble opptatt av, de følger altså ikke en mal slik at alle informantene svarer på de samme ting. Jeg gjør altså ingen statistiske funn i denne undersøkelsen. Det jeg gjør, er derimot å undersøke hva noen unike og forskjellige mennesker opplever i møte med noen andakter.

⁵⁶ Angel, Sivert 2017. «Talerens troverdighet i prekener for konfirmanter». I *Gudstjenester med konfirmanter*, (red) Elisabeth Tveito Johnsen. IKO-forlaget Oslo

⁵⁷ Gaarden: 115

offentligheten»⁵⁹. Da John Steinar Jacobsens gjorde det samme i 2001 ser han grunn til å spørre «om *ryktet om Jesus* er i ferd med å bli kraftig svekket i radioforkynnelsen»⁶⁰ fordi han kun finner Jesus omtalt i 67,5% av andaktene. Han har ikke mulighet til å sammenligne med Skjevesland siden han ikke viser til noen slik opptelling. Men der Jacobsen ser en svekkelse, konkluderer Skjevesland med at «den budskapsmessige tyngde» i andaktene «dreier seg om troen, tvilen og Jesus» og at «*forkynnelsens tematikk utgjør en bred vifte omkring et sentrum: menneskers frelse ved troen på Jesus Kristus*»⁶¹. Han hevder dessuten at denne «gode intensjon» synes «å føre til at andaktenes temakrets, sett under ett, blir for smal. Sagt med et stikkord: Skapelsesteologien er i underskudd».⁶² Skjevesland nevner som eksempel at han ikke har funnet et eneste avsnitt hvor det kristne menneskesyn utfoldes. I 2017 har skapelsesteologien åpenbart fått større plass, særlig utfoldelsen av det kristne menneskesyn. Derimot blir Jesus kun omtalt direkte i 54,5% av andaktene. Hva slags konklusjon bør dette føre til? Det bør i alle fall ikke føre til en for rask konklusjon, for nedgangen fra 2001 trenger ikke nødvendigvis betyr at det «sentrale evangeliske» er mindre vektlagt. Lengden på andakten har blitt redusert siden Jacobsens undersøkelse, enda mer siden Skjeveslands undersøkelse, og på grunn av morgenandaktens korte form blir andaktsholderen nødt til å begrense antall motiver og begreper. Noen andakter starter for eksempel i det skapelsesteologiske, og ender i det soteriologiske uten at «Gud» eller «skaperen» skifter navn. I noen slike tilfeller, der «gud» åpenbart brukes kristologisk har jeg valgt å undersøke kristologien. Og hvis vi teller med disse andaktene, blir Jesus presentert i 57% av andaktene. At det er hyppigheten av direkte omtale om Jesus i seg selv som i tilfelle skulle «svekke ryktet om Jesus» er det neppe dekning for å påstå. Ei heller at det skulle beskrive en trend. Blar man seg for eksempel gjennom Fredrik Wisløffs klassiker av en andaktsbok fra 1938, finner man bare direkte Jesus-omtaler i under halvparten, 172 av de 365 andaktene⁶³. Han har den samme utfordringen som dagens andaktsholdere: Få ord til rådighet. Derfor kan de ikke romme det samme ordforråd og antall synsvinkler som en søndagspreken. Ifølge homiletikeren David Buttrick bør en tale følge samtalens tankegang og logikk, med flere «moves» på minst 3 minutter hver, satt sammen i en struktur som lager en helhet mellom de ulike stegene⁶⁴. I en slik preken kan man bruke ulike synsvinkler, et bredere teologisk univers, og flere begreper. I

⁵⁹ 1987 Skjevesland: 42

⁶⁰ 2002 Jacobsen: 33

⁶¹ Skjevesland: 122-123

⁶² *ibid*

⁶³ Wisløff, Fredrik, *Hvil eder litt*, Indremisjonsforlaget, Oslo 1984, 18. opplag. Egen opptelling

⁶⁴ Buttrick, David. *Homiletic. Moves and structures*. Fortress Press, 1987

en NRK-andakt på 7 minutter, og hvor orddelen maks skal være på 3 minutter må man derimot holde seg innenfor det samme «move» som man begynte i. Vi skal senere se at de fleste informantene reagerer negativt når de korte andaktene preges av for mange bilder, ulike begreper og emner. Det er mulig å tolke mange av andaktene som ikke nevner Jesus direkte, som Jesus-forkynnelse likevel -nettopp fordi har et budskap som stammer fra, eller forbindes med Jesus. Et annet vesentlig poeng er det Moxnes er opptatt av i boken «Historien om Jesus»⁶⁵: At Jesus-minnene preges av den samtid de gjenfortelles i. Jesus-fortellingen preges av hva man til enhver tid opplever som viktig og relevant. Andaktene forteller noe om nåtiden. Jeg har ikke her hatt plass til å analysere budskapet grundig i lys av dette, men jeg synes det er viktig å merke seg at formidlingen av «minnene om Jesus» preges av den tid vi lever i. For eksempel: I en tid hvor klimaet endres, er det vel ikke overraskende at skaperen er den som beskrives som en mulig frelser. I en tid med økende polarisering og etniske motsetninger i Europa, hvor også menneskerettighetene blir anfektet av norske politikere, er det ikke overraskende at Jesu møte med det enkelte menneske, og ikke minst de utenfor, står i fokus i fortellingen om ham. Senere skal vi se at Jesus svært ofte settes i relasjon til de to idet andaktene forsøker å beskrive hvem han er: Skaperen og mennesket. Akkurat som det var en grunn til forfatteren bak Markus-evangeliet heller bruker Menneskesønnen enn Messias om Jesus, kan det være en årsak til at Jesus kalles det han kalles i våre andakter, eller rett og slett ikke gis andre navn enn (kanskje) Lyset, Skaperen eller Kjærligheten. En annen ting som er viktig å ettertenke er at både andaktens «kontrakt», ved at man på forhånd forventer kristen forkynnelse, og den kristne treenighetstanke, kan gjøre at man hører Jesus der han ikke er omtalt direkte. Noen av informantene gjorde faktisk det, når jeg lot dem høre en andakt «uten Jesus», svarte de likevel substansielt på spørsmålet: «Hva slags bilde av Jesus tegnet denne andakten for deg?» (se kap. 6.2.6)

Språket

Uvant språk, er en annen faktor som kan gjøre Jesus vanskelig å finne. Nye begreper, spesielle forventninger til ordvalg, og ikke minst den urkristne fortellingsformen: Lignelser. En av de 16 «gudløse» andaktene (se under) fungerer som et godt eksempel. Den er helt fri for gudsbegreper og kristologi, men hva sier den? Som tekst sier den ingenting om Gud. Men i den konteksten den formidles i, sier den: Tro på Gud. Jeg dro dessverre denne for sent inn i intervjurunden til at jeg fikk utsatt den for et mangfold. Men alle informantene som hørte den, også de (to) uten gudstro, oppfattet den som en klar appell til å tro på Gud, og en av dem også

⁶⁵ Moxnes, Halvor: *Historien om Jesus*, Verbum 2017

som en appell til å tilegne seg den kristne tro. Det er en lignelse. Mens hverdagspråket gjerne forenkler, og det dogmatiske språket entydiggjør, flertydiggjør det poetiske språket som gjør seg gjeldene også i flere av andaktene. Lignelser for eksempel, har flertydighetens egenskaper. Den konspirerer med konteksten og resultatet kan bli åndelig uten at åndelige begreper brukes. Men for å bruke vitenskapsspråket: I denne rapporten har jeg nøydt meg med å samle data til analysen av Jesus-forkynnelsen der hvor Jesus er direkte omtalt, og i den konteksten omtalen dukker opp.

Kildene

«Å dele et gudsord» er for mange selve definisjonen på en andakt. For morgenandakten i NRK var det også bibelleseplanens daglige bibelvers som var utgangspunktet for morgensandaktens tematikk inntil for noen år siden. I 2001 benyttet 192 av de 249 andaktene det oppsatte bibelstedet som utgangspunkt. I 57 andakter ble teksten byttet ut med en annen bibeltekst, og kun 6 andakter ble holdt uten bibellesning. I 2017 er det 8 andakter som ser ut til å ta utgangspunkt i bibelleseplanens tekster, mens 42 andakter ikke siterer Bibelen i det hele tatt. I 13 av de 16 andaktene som ikke nevner noen av personene i treenigheten blir likevel bibelen sitert. Det vil si at 3 av andaktene er helt fri for gudsbegreper og bibelvers, og kunne av den grunn kanskje havne utenfor det vi normalt ville kalt en kristen andakt. Men den ene av disse tre tar utgangspunkt i kirkehistorien, den andre i hva tilgivelse betyr «i den kristne tradisjonen», og den tredje er den nevnte lignelsen fortalt av en Sjaman om to tvillingfostre som i mors mage diskuterer om det finnes et liv og en god mor på den andre siden.

Det er med andre ord komplisert å finne Jesus i morgenandaktene. Han gjemmer seg, som Willy, på uventede steder. Man kan telle, men det gir ikke et bilde av den Jesus som kommer ut av dem. Ser man på musikken som følger andakten kompliseres bildet ytterligere: I 45 av andaktene «uten Jesus» er Jesus tydelig til stede i sangteksten som spilles etterpå. Jeg har ikke hatt mulighet til å analysere annet enn de åpenbare Jesus-bildene, men det er en viktig erkjennelse at han er også mer enn dem. Uansett: Morgenandakten i NRK 2017 gir ingen grunn til å anta at «ryktet om Jesus er dør ut». Det er mer interessant å stille seg spørsmålet: Hvilket rykte blir formidlet? Det betyr ikke at det ikke er legitimt til å spørre hvorfor han som er opphavet til, og kjernen i, den kristne tro -ikke omtales mer direkte i kristne andakter. Men det får vi komme tilbake til.

Hvem er Jesus?

Jeg var altså redd for å miste Jesus av syne, derfor gikk jeg en litt møysommelig vei ved å kode med empirienære koder og legge merke til kontekst, for deretter å slå kodene sammen med dem de tematisk har noe til felles med. De første bildene var fragmenterte, hvor Jesus en periode var delt opp i hvem han var, hva han gjorde, og hva han sa, og under hver av disse delene; ulike «personligheter». Ut fra dette fikk jeg fremkalt 4 bilder av Jesus som preger andaktene.

5.1 Guden fra Nasaret

Jesus er en av oss

I nær en fjerdedel av de andaktene som omtalte Jesus ble hans menneskenatur understreket. Han er en av oss. Han gleder seg over vennskap, mat og vin, og merker lidelsen i ensomheten, i fattigdommen og i møte med døden. Han deler våre livskår, som en bror og venn. Det er et markant fokus på Jesu menneskelighet i advents- og juletiden. Halvparten av denne type funn forekommer i årets siste måned. I denne delen av kirkeåret tegnes Jesu menneskelighet innenfor inkarnasjonsmysteriets rammer. Og i alle disse desember-andaktene, med unntak av en, går skildringen av mennesket Jesus hånd i hånd med påstanden om at dette mennesket er Gud. Denne Jesus-forkynnelsen fungerer derfor også som forkynnelse av hvem Gud er.

Skål! Gud er en av oss

Gud får ved Jesu menneskelighet et mildere ansikt. Allmakten som noe truende og strengt blir justert i juleevangeliet, som i denne andakten om Gunnvor Trydriksdatter:

Ære være Gud i det høyeste, synger vi ofte i julen. Og ære være Gud i det laveste, erfarer vi ofte i livet. Gunnvor ville ikke trøstes av en mektig krigergud. Hun ville til julens hjerte. Det lille barnet ville hun male. For der så hun en Gud som visste hva smerte og tap var. Og i den fortellingen fant Gunnvor håp. (192)

Karakteristisk for juleforkynnelsen er det også at Jesu menneskelighet skildres som en kontrast til Guds utilgjengelighet. «Gud er altså ikke hjemløs på jorden. Han er ikke anonym. Han sitter ikke milliarder av lysår borte og er heller ikke å finne i det stolte og selvsikre menneskets hjerte. Han er kommet som et lite barn på leting etter oss sårede mennesker».(199) I denne kontrasterende forkynnelsen kommer Gud, forstått som den gammeltestamentlige gud, ikke alltid så godt ut av det. Han kan være langt borte, fjern, og

skremmende. Kanskje kan man derfor hevde at forkynnelsen bærer med seg en implisitt kritikk av det gammeltestamentlige gudsbildet. Ved Jesus kommer endelig Gud fram i lyset.

"Dette er Jesu legeme, dette er Jesu blod." Han står der med begge deler. Det er altså Gud som er tilstede med oss under stråtakket. Han har ikke forlatt oss, og han sitter ikke i en fjern himmel. Det er en gud jeg kan like og dele hemmeligheter med. En å tro på og en og løfte et beger for. Skål Gud, på en tirsdag. (92)

I sin kropp bringer han Gud fra det høye til det dype: «Det lille barnet har med seg himmelen på jorden, og føyer Gud og mennesker sammen».(188)

Barnet Jesus er selvsagt eksponert i advents- og juletiden, men ikke bare: Også i juleandaktene presenteres hans voksne liv, og hans lidelse og død. Inkarnasjonen fremstilles som den store gåten: «Å tro at Jesus, denne baby, der skal ammes og ikke engang kan holde sitt hode oppreist, kommer til oss julenatt for å frelse oss fra den evige død, er en tanke så vanvittig at den burde vært ulovlig. Og samtidig er det hva jeg tror på» (Parminder Singh, sitert i 199)

Vi skal senere se at det ikke alltid oppleves som en gåte av informantene (se 6.2.5).

Forbildet

Om Jesu menneskenatur står i relasjon til den guddommelige naturen i årets siste måned, er det andre ting den relateres til resten av året. Der «jordens» han heller i en familie, i vennskap, i etnisk og religiøs bakgrunn, og i livsnytelse, og blir gjennom dette stående som et forbilledlig menneske for andre mennesker. Han var barn av sin tid og sine omgivelser, men utfordret samtidig den verden han levde i, som i dette eksempelet: «Jesus var ikke kristen, det var det hans tilhengere som var og er. Jesus var jøde, og han mente de religiøse lederne misbrukte sin tro. Den var forfalt til et kaldt vedlikehold av ti bud og 613 forskrifter. (...) Alt dette sto, etter hvert, i veien for troens viktigste poeng, kjærligheten.» (091)

Andaktenes Jesus søker vennskap og livsglede. Han «elsket lange måltider med god mat og god vin, for da som nå: det er gjerne rundt bordet de gode samtalene oppstår.» (151) Og han «var ikke kjent for og "forte seg"» (ibid) Slik blir han også et forbilde:

Tenkt om vi kunne klare å leve mer som Jesus. Slutte å spare på tiden, men heller bruke den og leve i den hver eneste dag. For hvor godt er det ikke å møte et menneske som er tilstede i seg selv, og tilstede for meg her og nå!? Sånn var Jesus, på tross av at han hadde historiens heftigste deadline hengende over livet sitt. (*ibid*)

Som en «fremmed fra provinsen» møter han folk på en åpen måte. Fordi han er en av oss blir hans rause måte å møte andre på til et forbilde for alle oss. Han viser vei.

I noen andakter sprenges den vanlige forståelsen av begrepet forbilde. Det beveger seg mer mot beskrivelsen fra Kolosserbrevets Kristushymne (1,15-19) hvor Jesus fremstilles som den førstefødte (prototokos) både av det skapte, og «fra de døde». Han blir et forbilde i kraft å være «prototype», som her: Ja, tenk om det er sant det de sier – at (...) det finnes et menneske, som har laget et hull i den ugjennomtrengelige veggen vi alle møter en dag, en som har tråkket opp en løype for oss alle ut av selveste døden. Maken finnes i så fall ikke. (59) Fordi et menneske brøt dødens «ugjennomtrengelige vegg», har veien åpnet seg for alle mennesker. Forbildet Jesus er ikke bare en å se opp til, men en som går foran og ber oss følge med.

Understrekingen av Jesu menneskenatur blir ofte detaljert og konkret, på en sån måte at det fremstår som et budskap i seg selv: Jesus var menneske. Han er Gud hos oss, men det er Jesu menneskenatur som er budskapet.

«Tenk om det er sant det de sier, at utpå morgenen den tredje dagen, oppå en hylle, i en hule, så begynner det å røre på seg. Fingrene først, kanskje, og tærne. Bare helt, helt rolig. Skuldrene. Og nakken, som strekkes, først til den ene, så til den andre siden. Never som knyttes, fingre som sprikes. Knyttes, sprikes. En blodpumpe som begynner å slå. En energi som vender tilbake, snart helt ned i beina. To øyelokk presser seg søvnig opp, mysende, flakkende, som for å orientere seg. Snart får de liv i seg, øynene. Snart er det samme – gode, gamle – blikket tilbake. En mann på en hylle i en hule, for snart to tusen år siden, som lirker av seg linklærne de har svøpt ham i.» (ibid)

Større enn oss

Der andaktsholderne virkelig understreker Jesu menneskenatur, formidles samtidig Jesu guddommelige natur. Ofte som et bakteppe. «Sann Gud» tas ofte nærmest for gitt, som om det var allment kjent – mens «sant menneske» forkynnes med tyngde. Det er altså ikke først og fremst at dette mennesket er Gud, men at Gud er et menneske. Det er Gud som kommer til oss i Jesus Kristus, sjelden som Guds sønn – langt oftere som Gud selv. Guds bevegelse «nedover» er et sentralt anliggende i andaktenes Jesus-forkynnelse. I Jesus fornedres Gud: «Det blir neppe noen karikaturstrid i kristendommen med det første. For mens vi i julen feirer at Gud ble menneske, feirer vi i påsken nettopp det at han blir en parodi på seg selv – at i påsken blir Gud offentlighet fornedret i all - opphengt, ja, uthengt på et kors.» (57)

Med Jesu komme forener Gud det høye og det lave, det himmelske og det jordiske, gleden og sorgen:

Fordi Gud og Kristus er ett, er det en dyp forbindelse mellom den dypeste smerte og den største glede. Den forbindelsen er universets sentrum. Og vi er ikke mennesker om vi ikke erfarer begge sider av dette gåtefulle punktet i hjertet hvor alt samler seg og kan få navn som forbinder oss med alle tings opphav. (117)

Men slettes ikke alle beskrivelser av Jesus vitner om den nedbøyde Gud. Han er også «seierherren» og «den oppstandne» som vant over død og ondskap, «Herren» og «kongen» med makt og styrke. Likevel er det åpenbart at den majestetiske, mektige og opphøyde Kristus ikke er andaktsholderens hovedperson, ikke i en eneste andakt. Han er der, like ofte som den nedbøyde, men som et bakteppe for å få hovedpersonen til å skinne:

Jesus skilte seg ut! Han ønsket ikke pomp og prakt, og penger og idyll! Jesus kom ikke for å vise hvem som var størst av alle. Istedetfor å ri på hest, red Jesus på et esel. Istedetfor å ha med seg en hær, hadde han med seg vanlige tomhendte folk. Istedetfor å ha på seg en krone, får Jesus på langfredag en tornekrone. Istedetfor å sitte på en kongestol, ble Jesus spikret på et trekors.(...) slik kom Jesus til oss, som herskeren som ble alles tjener, kongen som gav avkall på makt, for at vi skulle få frihet og fred. (56)

Det er ikke herligheten som forkynnes, men hans delaktighet i virkeligheten vår. Ikke makten, men ydmykheten. Og ikke helligheten, men krenkelsene, fornedrelsen og nederlaget. «Det blir neppe noen karikaturstrid i kristendommen med det første» (57), sies det i en andakt, for ingen blasfemikere kan dytte denne «guden fra Nasaret» lenger ned enn han gikk selv. Dette sterke fokuset på mennesket Jesus og den fornedrede Gud kan leses som en minnefortelling som forteller noe om det å forkynne Kristus i dag. Det kan være et svar på Nietzsche's dødserklæring, og den behandling gud har fått gjennom sekulariseringen i den moderne tid. Det er ikke herligheten, makten og æren, som løftes fram. Joda Gud døde, forkynnes det, Kristus led og ble fornedret. Han tapte. Men nettopp der, i dette nederlaget, forsøker andaktene å si: Jesus lever. Det har ikke gått under med Gud.

«Seier og suksess er ikke viktig nok for Gud. De utskjelte sportsjournalistene har forstått dette, de kjenner effekten av ordet frelse. De som utsettes for gjentatte ydmykelser, nedrykk og tap kan snakke troverdig om frelse, for mannen fra Nasaret gikk ikke under, tross tap. Det er ikke feil å være på taperlaget, det er tross alt her det er frelse.» (4)

Men om Gud ikke er død, så er det likevel noen sider ved gud som ikke lever så godt i andaktene nå som før. Bildet av den hevngjerrige, dømmende og fraværende Gud i himmelen

får en korreksjon ved inkarnasjonen. Skal en tro konklusjonene i tidligere undersøkelser så er ikke dette noe nytt. Jacobsen mener å se et kritikkverdige mønster i 01-andaktene, «nemlig at Gud tenderer til å bli *selvfølgelig* god»⁶⁶. Om det skulle være tilfelle i våre andakter ville vel ikke alle sett på det som en ulykke, men det blir likevel ikke riktig å si at Gud i 2017 fremstår som «selvfølgelig god». Tvert imot presenteres det inn i mellom bilder hvor gud ikke virker god, som eksempler på gudsbilder som eksisterer i menneskers trosliv. Og det er disse bildene inkarnasjonen korrigerer. Jesus viser hvem den sanne Gud er. Gud er ikke *selvfølgelig god* i alles øyne, men et nytt gudsbilde viser seg for eksempel når Jesus bryter brødet med sin odde venneflokk.

Det er Guds nedstigning, Gud i det lave, som er minnefortellingen om Jesus i 2017.

«Da kristentroen kom til Norge kom den nok ofte ovenfra, som maktens og herskernes tro. Og mange har nok også opplevd den sånn. Men da kristentroen kom til verden kom den nedenfra. Da var alt snudd på hodet. 3 konger bøyer kne for det minste og fattigste mennesket. Da troen kom til Gunnvor kom den nedenfra. Gjennom fortellingen om barnet. Ære være Gud i det høyeste, synger vi ofte i julen. Og ære være Gud i det laveste, erfarer vi ofte i livet.» (192)

Som sant menneske fremstår Gud som en Gud vi kan ha tillit til, være trygge på at vil oss godt, en vi kan « snakke med », og ikke minst: Skåle med. Og som et sant menneske, fremstår Jesus som det sanne og ekte mennesket, alle menneskers forbilde.

5.2 Frelseren

Frelseren er den Jesus som gjør sitt verk gjennom lidelse, død, oppstandelse og gjenkomst. Og dette er den nest mest fremtredende siden av Jesus i andaktene. Vi møter han i 40 andakter. Det er spesielt 2 måneder hvor han dominerer bildet: April, som i 2017 var påske-måneden, og i desember som langt på vei preges av julebudskapet. Frelserens virksomhet og Terapeutens, som følger i neste kapittel, overlapper hverandre noe idet begge frelser mennesker fra noe. Men de gjør det på ulikt vis, den ene ved å gi seg selv på korset og den andre ved sine terapeutiske evner.

«*Et lite barn, svøpt i en krybbe og på vei mot lidelse og død*»(199)

Frelseren blir introdusert med allerede ved fødselen. Ved forkynnelsen av Jesu fødsel forkynnes ofte også kors, død og oppstandelse. Gud blir et dødelig menneske, og ved hans liv

⁶⁶ Jacobsen 02, 26

som menneske på jorden viser han oss hva menneskelighet er, og ved hans møte med døden vinner mennesket over døden. Fordi Gud ble menneske, og lever under våre kår, vinner han oss også fri fra det som binder oss og holder oss nede. Det samme bildet tegnes i april, bare sett fra påskens perspektiv: Mønsteret er den samme med Guds nedstigning og menneskets oppstigning; det er Jesus som Gud som fornedres, lider og dør, og det er Jesus som menneske som oppstår fra de døde. Gud dør, og mennesket oppstår. Den inkarnerte Gud har sårmerker:

Jesus kom og viste at kjærligheten seirer når den lider for andres skyld. At Gud har sårmerker. At han vokste ut av en krybbe for å møte oss sårede kvinner og menn med sin tornekrone og kongekrone.(...) Han er kommet som et lite barn på leting etter oss sårede mennesker, hva enten det er skyld, skam, krenkelses eller livstruende redsel. Ved hans sår har vi fått legedom. (199)

Gud har sårmerker og samtidig: Inkarnasjonens budskap gjør det mulig å tenke dette: «At det finnes et menneske, som har laget et hull i den ugjennomtrengelige veggen vi alle møter en dag, en som har tråkket opp en løype for oss alle ut av selveste døden.» (59)

I 20% (eller i nær 40% av «jesus-andaktene») av andaktene i 2017 snakkes det altså på ulikt vis om Jesu lidelse, død, oppstandelse, og gjenkomst. Noen ganger kort som en henvisning, men ofte utfoldet. Fokuset fordeler seg jevnt på Jesu lidelse og død, og oppstandelse. Gjenkomsten omtales i 3 av andaktene. Jesus frelser også på annet vis, ved sin væremåte og sine handlinger i møte med mennesker. (Se 5.2.3)

Jesu lidelse og død

Når Jesu lidelse og død utfoldes i andaktene er det ett motiv som dominerer: Jesu, og dermed Guds, fornedrelse. Vanæren, ydmykelsen og fornedrelsen bærer for andaktsholderne et tydelig budskap i seg selv: «I en av de tidligste avbildningene vi har av Jesus, er han altså uthengt på et kors og utstyrt med et eselhode. For en karikatur! Blasfemisk, vil kanskje noen tenke. To the point, tenker jeg.» (57) Den forteller noe om Jesu vilje til å frelse. Selv om ingen forsto ham, gikk han ensom veien inn i lidelsen for vår skyld. Gjennom lidelsen viser lidenskapen seg: «*Kjærligheten seirer når den lider for andres skyld*» (199) Dette tap/seiersmotivet følger i flere tilfeller utfoldelsen av Jesu lidelse og fornedrelse. «Mannen fra Nasaret gikk på et solid nederlag. Han ble fanget, dømt til døden og drept. Mannen fra utkanten var sjanseløs i møte med storbyens elite. Jesus var kortere i Jerusalem enn Adam var i paradiset. Jesus tapte.» (4) Nederlaget i Jerusalem gjøres til et poeng i seg selv, det er ved å tape at Jesus vinner en seier for oss alle:

Frelse handler aldri om seier og suksess. Frelse handler om gjenoppreisning og om verdighet. Gud griper ikke inn for å gi oss nok et gull i skisporet. Gud griper ikke inn i historien for å sikre en seier og gjenta en triumf. Seier og suksess er ikke viktig nok for Gud. De utskjelte sportsjournalistene har forstått dette, de kjenner effekten av ordet frelse. De som utsettes for gjentatte ydmykninger, nedrykk og tap kan snakke troverdig om frelse, for mannen fra Nasaret gikk ikke under, tross tap. Det er ikke feil å være på taperlaget, det er tross alt her det er frelse. (ibid)

Det er verdt å merke seg at i det store flertall av de andaktene som beskriver Jesu lidelse og død, er Jesus beskrevet i opphøyde termer, altså som «konge», «Gud», etc.

Jesu død er også en stedfortredende død og et offer som Gud vil ha. I 4 andakter kalles han «Guds lam» og to andakter vies i sin helhet til å utfolde Jesus som offer for menneskenes synder. Her med utgangspunkt i søppelbilen som en metafor:

Han er Guds offerlam som dør for våre synder, og gir sitt liv for alle. Du Guds lam, som bærer verdens synder, miskunne deg over oss, synger vi i gudstjenesten under nattverdliturgien. Jeg synes det er minst like befriende som at søppelbilen kommer og tar med seg alt søppelet. Jesus stiller ingen spørsmål, han krever ingenting tilbake, ikke engang renovasjonsavgift. Han bærer det bort, og jeg får tilgivelse. Fordi han ble ofret, han døde på korset. Og hver gang jeg hører lyden av søppelbilen, og slamringen fra den tomme søppeldunken som blir satt tilbake på plass, blir jeg minnet om det: Det finnes tilgivelse. Jeg får starte på nytt! Se, Guds lam, som bærer bort verdens synd.»
(69)

Ellers er Jesu død ofte kort og enkelt omtalt som en kjensgjerning, ofte som en forutsetning for budskapet om hans oppstandelse.

Oppstandelsen

Om Jesu død fremstilles som et fornedrende nederlag, er språket ganske annerledes når oppstandelsen forkynnes. Jesu oppstandelse er en fundamental seier. Døden blir beseiret. Jesus er den første som brøt dødens definitive makt. Han er lyset som vinner over mørket. Naturen brukes ofte som lignelse, enten det er solens tilbakevending etter mørketida, eller naturlyset generelt; noen ganger tydelig knyttet til Jesus, oppstandelsen eller gjenkomsten, andre ganger kan naturlyset tolkes som en metafor på lyset og livet som overvinner mørke og

død. Det er, kanskje ikke så overraskende, andaktsholdere med sete i Trondheim og nordover som oftest bruker lyset som lignelse. Men også vårens forvandlende kraft brukes som naturens forkynnelse av oppstandelsen, og sommerfuglen som her:

Sommerfuglen var et av de første symbolene på oppstandelsen – at Jesus stod opp fra de døde 1. påskedag. Det var et symbol på hvordan Guds kjærlighet forvandler død til liv. På samme måte som livet sprenger puppeskallet og forvandler den til en sommerfugl til noe nytt, sprengte livet - Guds kjærlighet - døden i filler. Og det gir håp om en ny start for oss alle. (130)

Jesu oppstandelse er kjærlighetens seier. Her høres ekkoet fra nattverdslovprisningen i flere av andaktene: «Deg være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden». Oppstandelsen har følger også for dette livet, idet den viser at kjærligheten er den sterkeste kraft. Og denne kraft har evne til å forvandle mennesker: «Sommerfuglen kan også være et symbol for oss, hvordan vi kan forvandles til mer menneskelige mennesker. Den kan være et symbol på hvordan vi alle blir forvandlet i møte med Guds grensesprengende kjærlighet.» (ibid)

Jesu oppstandelse får også følger for etterlivet. Døden er beseiret, vi får evig liv. «Håp» er et ord som går igjen i omtalen av Jesu oppstandelse. Alt i alt er «håp» i andaktene mer brukt om det dennesidige livet, enn livet etter døden -men når håpet får plass, og utfoldes slik det gjøres i noen av andaktene, da åpnes evighetsperspektivet:

Hva vi håper på og hva som gir oss håp, er forskjellig fra menneske til menneske. Og hvordan håp vi har, er også forskjellig fra menneske til menneske. Jeg har et håp som er evig. Mitt håp sprenger rammene for dette livet. Mitt håp går inn i døden. Mitt håp er knyttet til Jesus. Mitt håp er evig liv hos Gud. For i håpet er vi frelst, står det i Romerbrevets 8. kapittel. Så av alle ord, har jeg valgt det lille ordet håp. Ordet som rommer alt. Ordet som gir meg hjelp til å se evigheten midt i hverdagen, og som gir meg mer himmel på jorda. (65)

Oppstandelsen gjør også Jesus nærværende i vår tid. Han lever hos oss i dag. Et gjennomgående motiv er at vi møter ham i vår neste. 20% av alle Jesus-sitatene i andaktene er fra lignelsen om dommen i Matteus 25, og i flere av tilfellene er Jesu nærvær et sterkere motiv enn Jesu dom:

Etter at Jesus hadde stått opp av graven, viste han seg som en fremmed for disiplene. De kjente han ikke igjen før han brøt brødet, delte et måltid med dem. Da så de at han

var deres venn. Den vennen de hadde savna. Og som de også hadde vandra lenge sammen med uten å kjenne igjen. Som de hadde delt smått og stort med. Særlig det store, at de var i sorg over å ha mista sin næreste venn. De betrodde seg til denne fremmede. De klarte dele det som lå dem på hjertet. Og samtidig tok de i mot han. Så på den måten gjorde disiplene det som Jesus nettopp hadde sagt: Jeg var fremmed, og dere tok i mot meg. Slik viser Jesus seg. (181)

Han viser seg i den fremmede, og den sultne, tørste, tørste og fangede: Han lever. Og vi møter ham gjennom et ikke-sakramentalt nærvær i hverdagen.

Jesu gjenkomst

Jesu gjenkomst omtales sjelden direkte. Kun i tre av andaktene finner vi forkynnelse om gjenkomsten. Da som lys håpsforkynnelse om av verden skal bli, at rettferdigheten skal seire. Ikke overraskende finner vi disse andaktene i adventstiden.

Lysset kom til verden i form av et lite barn. Og denne bitte lille babyen er det lyset som for alltid skal tvinge mørket bort. En dag skal han som kalte seg selv "verdens lys" lyse opp hele verden, og alt som er vondt, trist og vanskelig skal tvinges bort, og alt skal være badet i et godt lys, kjærlighetens lys. (196)

Den hyppige bruken av domslignelsen i Matteus 25 formidler også et budskap om gjenkomst og dom, til tross for at de oftes brukes som et budskap om Jesu fortsettende nærvær i vår verden. «Jeg kjenner det i kroppen når jeg leser disse orda. Det er så konkret. Alle disse minste. Og dette minste er også i hver og en av oss. Det gjør det stort og ansvarsfullt å være medmenneske. Og å dele verden.» (179)

Frigjøreren

Gjennom hele andaktsåret utfoldes frelse oftest som en frigjøring fra det som holder oss nede i livet. Frelseren er hovedsakelig en frigjører, og denne funksjonen deler han med Terapeuten (se 5.4.3.) Ser vi disse to sammen er det det som ødelegger livet vårt her og nå som de oftest går til kamp mot. Ser vi bare på Frelserens frelsesgjerning fordeler hans frelse seg ganske likt på tre områder: De allerede nevnte destruktive kreftene i tilværelsen, døden, og synden. Når det gjelder de destruktive kreftene er det ting som gudsforlatthet, skam, mørke, frykt og alenehet.

Jeg vil på nytt la juleevangeliet berøre mitt forskremte hjerte. Jeg vil lytte med hele meg, og ta i mot disse merkelige ordene. Ordene som forteller til alle mennesker at vi ikke er alene! At vi ikke må bære oss selv. At vi ikke må skape julegleden med egne

hender, men at julegleden kommer til oss i form av et lite barn som fødes i en stall i Betlehem, denne vesle byen som fikk huse verdens frigjørere. (187)

Frelseren gjenoppretter og gir verdighet. Når det gjelder døden, så fremstilles den både som en fiende, noe sorgtungt og mørkt, Men også lysere, som en overgang og noe midlertidig. Jesus har beseiret døden og ved det gir han oss et håp, et evig liv, og i flere tilfeller: Et nytt liv nå. «...*Jesus Kristus, Han som har sagt at den som tror på han skal leve selv om han dør. Evighetsperspektivet gir dagene her nede en mening og et håp som også strekker seg videre. Som rekker lenger enn død, kirkegård og de to datoene på gravsteinen.*» (115)

Synden og frelseren

Synden, slik den er beskrevet i disse andaktene, setter oss i noen tilfeller i gjeld til Gud. Men, som nevnt over, det er ikke i mer enn 4 andakter at dette motivet i det hele tatt er til stede, og i bare 2 det utfoldes. Den såkalt «objektive forsoningslære» er den desidert minst populære forsoningsteorien, sett i forhold til «den klassiske» og «den subjektive». Det kan se ut som at det er vanskelig å forkynne at Frelseren dør i vårt sted for å betale vår gjeld til Gud, at Frelseren er en sønn som ofres for Fars skyld, og dessuten; uten at det høres ut som det er Guds eget skapte og uløselige problem som Frelseren må løse. Den objektive forsoningslære har vært gjenstand for debatt her til lands i flere i tiår, og det ville ikke vært overraskende om denne også preger andaktsholderne. I begge andaktene som utfolder den objektive forsoningslære knyttes det an til både jødiske riter og den kristne gudstjenstens liturgi. Der lever denne forsoningslæren. Kanskje er den lettere å feire enn å tale om? Intervjurunden viser hvordan en slik forsoningsteori oppleves av ulike mennesker (se nn). Responsen mer enn antyder at vi kanskje har nok med våre egne uinnfridde forventninger, om vi ikke også må forholde oss til Gud sine uinnfridde krav til oss. Det kan sies, litt forenklet, om den objektive forsoningsteori at Jesus gav seg selv for at Gud skulle endre sinnelag mot mennesker⁶⁷. Og tilsvarende, om den subjektive forsoningsteori, at Jesu liv og død skulle forandre menneskers sinnelag mot Gud⁶⁸. Det kan se ut som det er lettere å velge den siste vinklingen. Flere andakter beskriver Frelserens død ved at han gir sitt liv for oss som en «kjærlighetshandling» eller en måte å vise at selv ikke der, i døden, er vi alene. Og synden, det er noe som hefter ved, og plager mennesket, sjeldnere noe som først og fremst setter oss i gjeld til Gud. Synden i morgenandaktene er riktignok noe som trekkes av beholdningen vår, som som en gjeld. Men det er ikke Gud vi skylder, det er livet. Synden gjør at vi lever litt mindre, den legger en demper på livskvaliteten og ødelegger relasjonene. Laster og dyder defineres av «*Kva er det*

⁶⁷ Dokka 267

⁶⁸ Ibid

som driv oss frå kvarandre, og kva er det som driv oss mot kvarandre?» (44) Når Jesus dør for våre synder i andaktene så er det ofte for å sette oss fri fra bindingene, og vise oss en annen vei ved sin kjærlighetsgjerning. Oftest er det frigjøringen fra syndens destruktive makt som utfoldes. Frelseren frir oss fra lenkene, det som binder våre liv og våre fellesskap. Den klassiske forsoningsteorien dominerer bildet av Frelseren. Han er en frigjører.

5.3 Terapeuten

I 27 av andaktene møter vi Terapeuten Jesus, som her:

Sakkeus var liten av vekst, og det var fryktelig mye folk i gatene, så han klatret opp i et tre for å se bedre. Det kan hende at han ville gjemme seg også fordi han kjente på skam. Men så stopper Jesus opp ved treet og sier navnet hans. Jeg tror det var varme i stemma til Jesus da han sa det. Jeg tror ikke det var ei sånn rope-navnet-med-streng-stemme-fordi-du-er-irritert-stemme. Det kunne fort ha vært det, for Jesus visste nok at Sakkeus hadde svindlet ganske mange for penger. Nei, jeg tror at Jesus ville bli kjent med Sakkeus. Jesus synes at alle mennesker er spennende og viktige uansett hva de har gjort. Og nå ville han bli med han hjem for å vise han at han hadde gode tanker om han. Og kanskje for å gi Sakkeus en mulighet til å prate om det som han syntes var vanskelig i livet sitt. (133)

Fra mirakelmann til et mirakel av en terapeut

En sentral del av Jesu virke i evangeliene er hans helbredende virksomhet. Det er også en viktig del av Jesus-forkynnelsen i morgenandaktene. Men mens helbredelsene i evangeliene mest er beskrivelser av undre som skjer med menneskers kropper, handler helbredelsesvirksomheten i andaktene i all hovedsak om psykososiale forhold. Bare i to av andaktene helbreder han menneskers kropper, og i den ene problematiseres nettopp denne praksisen: «Etter møtet med Jesus kan mannen reise seg opp og gå. Men det er ikke det som gjør at jeg liker teksten så godt. Heller så synes jeg mange av tekstene hvor Jesus helbreder lamme eller blinde fort kan bli vanskelige, fordi de fremdeles sier at det å ha en nedsatt funksjonsevne er en sykdom». (76) Men om han ikke gjør så mange under på uforklarlig vis, innehar han egenskaper som leger, lindrer og styrker, -egenskaper som i dag anser som helt sentrale terapeutiske egenskaper. Han møter folk med sympati og empati, utviser vennlighet og oppmerksomhet, og han har erfaringer med livets mørke og tunge sider som han bruker i møte med andre. Jesus har endret virksomhet fra å være en mirakelmann til å være et mirakel av en terapeut. «Jesus er en fantastisk læremester i å se mennesket bakenfor fasaden. Han

gjorde det konstant, da han gikk her på jorden. Mennesker som var utstøtt og sett ned på, møtte han, bøyde han seg ned til, han så dem, bekreftet dem og løftet dem». (154) Ved denne evnen forandret han ifølge denne andakten verden. Og denne er slett ikke alene om å framsnakke Jesu terapeutiske evner. Han behersker det Kierkegaard kalte hemmeligheten i all hjelpekunst⁶⁹. Han leter etter, og finner de plagede, aksepterer deres svakheter, bekrefter dem, kjenner dem ved navn, og taler til dem med varme i stemmen, bøyer seg ned, og ser den enkelte med en sterk empati. Han forstår den som tviler, og den som ikke alltid gjør de gode valgene, og han blir ikke overrasket. Derfor var han god å være nær. Han var som en andakt sier, «en Gud som var til å snakke med»

Coaching i verdensklasse

Men Jesus gjør i flere av andaktene mer enn å bekrefte og akseptere. Han starter der, men løfter også mennesker opp, helbreder, og foredler. Han ser potensialet.

Jesus møtte aldri noe menneske med avvisning fordi det ikke var bra nok. Tvert i mot. Han oppsøkte ofte de som følte seg så elendige at de ikke turte å nærme seg han. Han så dem, løftet dem, bekreftet dem og trodde på dem. Jesus ser potensiale i hver og en av oss. (62)

Ved denne væremåten gjør Jesus under. Som sagt, ikke av den typen vi ikke kan forstå. Det er ikke det han gjør som er det største underet, -det er hva han er. Slik en av andaktsholderne uttrykker det: «Jesu vesen kan beskrives med to ord: Sannhet og kjærlighet» (60) Sannheten og kjærligheten er ikke to motstykker, -kjærligheten er sannheten og visa versa. Kjærligheten er sannheten om Gud, og Terapeuten viser det sanne mennesket fordi han elsket.

Jeg har funnet mitt ultimate forbilde. Den kjærligheten er det jeg ser mest opp til av alt. Eller, forbildet mitt er kanskje ikke kjærligheten i seg selv, men den som formidler den kjærligheten. Og det opplever jeg at Jesus gjør. Og derfor er han forbildet mitt. (35)

Fordi han er kjærlighet blir han også en hjelper for den som strever: «Jesus slutter ikke å elske oss og tro på oss selv når vi ligger nede for telling. Han er en fantastisk trøster og motivator» (62) Dette er også vitnesbyrdet til flere av andaktsholderne: Hele resten av uka (...) kjenner

⁶⁹ «At man, naar det i Sandhed skal lykkes En at føre et Menneske hen til et bestemt Sted, først og fremmest maa passe paa at finde ham der, hvor han er, og begynde der. Dette er Hemmeligheden i al Hjælpekunst. Enhver, der ikke kan det, han er selv i en Indbildning, naar han mener at kunne hjælpe en Anden. For i Sandhed at kunne hjælpe en Anden, maa jeg forstaae mere end han – men dog vel først og fremmest forstaae det, han forstaaer. Naar jeg ikke gjør det, saa hjælper min Mere-Forstaaen ham slet ikke.»

jeg Guds nærvær, det er som om Jesus holder hånden sin på skulderen min og oppmuntrer meg (63)

Kvinnelig terapeut

Det ene av de to omtalene i alle andaktene av guddommeligheten med kvinnelige termer, er her i omtalen av den empatiske hjelperen Jesus. Det er ved hjelp av Lina Sandell:

Noe av det som fremheves med Lina Sandell er at hun lykkes i å fremstille Gud og Jesus både med kvinnelige og mannlige egenskaper. Riktignok ble noen av tekstene hennes forandret på - for at de skulle kunne få plass i samsamlinger på 1800- tallet. For eksempel skal Linas setning "du ömma kycklingmoder" - som en beskrivelse av Gud – blitt forandret til "du ömma fadershjärta". Men det Lina gjør her er å bruke Jesu egen beskrivelse av seg selv. Hvor ofte ville jeg ikke samle barna dine som en høne samler kyllingene under vingene sine. Jesus beklaget seg over dem som ikke ville ta imot hans budskap, og han lengtet etter å være som en mor for dem – men det går jo ikke an å samle kyllingene under sine vinger når kyllingene nekter. (173)

Terapeuten frelser

Terapeuten Jesus frelser også. Som en sier: Jesu store prosjekt var å sette mennesker fri. (91) Fra religiøs tvang isolasjon, selvforakt, ensomhet, og annet som ødelegger dette livet. Jesu frelse i andaktene har oftest en effekt for dette livet, før døden. Noen andakter tematiserer nettopp dette:

I Bibelen handler frelse først og fremst om livet her og nå. Noen av de viktigste bibelfortellingene om frelse handler om israelsfolket som ble reddet ut av slaveri i Egypt. Om da de var fremmedgjort i eksil i Babylon og ble satt fri. Om den blinde mannen som får synet igjen. Om lys i mørket. Om kvinnen ved brønnen som fikk oppleve aksept og menneskeverd. Frelse handler om å få oppleve disse fortellingene i våre egne liv (46)

Terapeuten Jesus fungerer også som en hyrde som hjelper mennesker i deres troskriser, som går i forbønn for sine, og gir sitt liv for sine. «Han er kommet som et lite barn på leting etter oss sårede mennesker, hva enten det er skyld, skam, krenkelser eller livstruende redsel. Ved hans sår har vi fått legedom.» (199)

5.4 Influenseren

Den mest fremtredende siden ved Jesus i andaktene er den som inspirerer, lærer, påvirker, og samler folk. Jeg har valgt å kalle ham Influenseren. Han spiller en rolle i 44 av andaktene. Jesus lærer disiplene sine (og lytterne) om livet og Gud, oss selv og vår neste. Og han fremstilles som en god pedagog: « ..dette blir ikke først og fremst formidlet gjennom bud og regler, men gjennom fortellinger vi alle kan kjenne oss igjen i. Dette visste også Jesus godt. Det var derfor han fortalte lignelser.» (178) Lignelsene er et retorisk grep som Jesus bruker for å nå inn i hjertene. De er flertydige, åpne, og lett å relatere seg til. «Å rydde opp i det som skulle vært gjort, gjør deg ikke mer synlig i flokken. Men én blir sett. Det kan snu et liv(...) Sønner har satt ord på dette gjennom evige liknelser. Gå den annen mil. Hold fest for den fortapte sønn. Let etter sauene som rotet seg bort». (94) Men Influenseren kan også være Sokratiske ved å «åpne vindu til selverkjennelse», til å «tvinge tankene» bort fra nedbrytende baner, og han kan være tøff: «Jesus var lite redd for å jekke ned skrytepaver. For ingen unnslopp helt hans litt nådeløse blikk for sannheten. Ved å påpeke sånne ting, så rykket han folk ut av den daglige dvalen. For det var mer bak det øyet kunne se». (123) Læreren Jesus kan i noen andakter ha noe profetisk over seg, ved at han refser de høye, kritiserer samtiden, og peker på et alternativt liv. Men det er ikke ofte. Profeten Jesus kommer sjelden på besøk gjennom morgenandakten.

Styrer unna politikk

Politikk styrer han også unna. 4 av 200 andakter innleder fra den politiske verden, men bærer ikke med seg et politisk budskap, den politiske verden fungerer bare som en illustrasjon til noe annet. I en andakt antydes det riktignok at Jesu budskap bør få politiske konsekvenser:

Han snakket om gjestfrihet på en måte som må få konsekvenser for hans etterfølgere. Hans bud om å dele kan få store politiske virkninger. Egentlig sier han at jorda er til låns. Alt vi eier, eier vi ikke. Det er en dristig tanke, og en ytterst kontroversiell og revolusjonerende ide. (93)

Men hva slags følger det bør få for politikken sies det ikke noe om. En gang nevnes klimautfordringene, men da stiller Skaperen i stedet for Jesus, og den eneste flyktning som nevnes er Jesus selv. Dyrevern er det eneste emnet som får et politisk budskap i andakten idet behandlingen av griser i Europa kritiseres og kalles et resultat av «politisk ondskap»⁷⁰. Det er interessant at Gud ikke er nevnt i denne andakten, verken som skaper eller noe annet. Faderen

⁷⁰ 14

og Sønnen holder seg med andre ord unna politikk. Derimot siteres Gandhi: «En nasjons storhet og dens moralske framskritt kan måles etter hvordan den behandler sine dyr», sammen med Ordspråkene: «Den rettferdige har omsorg for sin buskap, de urettferdige er uten hjertelag»⁷¹.

Men om Jesus er upolitisk, forstått som en som deltar i det politiske ordskifte, er han likevel en etisk lærer som har noe å si om hvordan vi lever med hverandre. Han kommer med et nytt syn på menneske. Det er skapt i Guds bilde, hvert enkelt menneske er unikt og elsket. Han identifiserer seg med hvert enkelt menneske så sterkt at det som siteres oftest på andaktene er:

Det dere gjorde mot én av disse mine minste søsken, har dere gjort mot meg. (Matt 25,40)

-eller friere gjengitt varianter av dette. Han lærer oss å se bak det ytre, hvor vi vil finne et verdifullt menneske med evner og godhet, ikke minst, -der vil vi finne ham:

«Jesus (...) spør etter det som holdes skjult, de som holdes skjult, de som holdes for de minste, som ikke regnes med – sultne, tørste, fremmede, syke, fengsla.(...) Det gjør det stort og ansvarsfullt å være medmenneske. Og å dele verden». (179)

Individaletikk og åndelig veiledning

I all hovedsak er det individaletikk som Jesus bedriver i andaktene. Han utfordrer enkeltmennesket og ikke samfunnsstrukturene. Det er først og fremst gjennom sitt eksempel, sitt eget liv, at Influenseren formidler sitt budskap om hvordan livet kan leves. Han sier «Kom og se» og ber oss følge med hva han gjør:

Når Jesus stopper opp, sier han aldri "Les deg opp på dette først. Forstå hvem jeg er, at jeg er født av en jomfru, er en del av treenigheten og har dødd på korset for dine synder. Først når du har forstått og trodd alt dette kan du bli med meg". Nei, Jesus sier bare "Kom og se!". Og Andreas fikk se: at den minste var den største. At det var synderen som angret som var den mest rettferdige. At barn var et forbilde for tro, at fiender skulle elskes, at penger og eiendeler skulle deles, og at det ikke var forskjell på rase, kjønn og klasse. (183)

Gjennom eksempelets makt utfordrer han oss til å møte hverandre med nåde, raushet, åpenhet og barmhjertighet. Han viser hva menneskelighet er, var og hvordan vi kan leve i tillit til Gud. Gjennom selv å be, lærer han oss å be for alle ting, blant annet gjennom bønnen «Fader vår». Også klagen over å bli forlatt på korset blir til lærdom, -selv Jesus klaget til Gud, så bør vi i

⁷¹ ibid

frimodighet kunne gjøre det samme. Læreren Jesus vil lede oss inn i gode relasjon til både Gud og vår neste.

Mange følgere

Som en andaktsholder sier det: «*To tusen år senere er firmaet fortsatt i gang og har to milliarder tilhengere*» (93). Andaktenes Jesus er en tiltrekkende person. Han tiltrakk seg folk, og gjør det fortstätt. Han har mange følgere.

I dagens bibeltekst (...) nærmest plukker Jesus fra Nasaret, en heller ukjent tømmermann, opp disipler uten problem. Hør bare: "Så gikk han opp i fjellet. Han kalte til seg dem han ville, og de kom til ham. Han pekte ut tolv, som han også kalte apostler, for at de skulle være sammen med ham, og for at han kunne sende dem ut for å forkynne ...", står det blant annet. Ikke verst. Kanskje tok det litt mer tid enn teksten kan gi inntrykk av. Eller kanskje var det noe ved denne mannen som umiddelbart innga tillit? (104)

Jesus virker den dag i dag, og han trekker i dem som er utenfor, møter fremmede med åpenhet og utstøtte med nåde. Ved det samler han seg et broket fellesskap: «Gud har ikke plukket ut de beste, frommeste, klokeste og reneste. Hans disipler er beviset. Noen av dem var ikke stort å samle på. Bortsett fra at Jesus ikke samler på de sjeldne. For ham er vi alle upolerte juveler, syndere som trenger hans tilgivelse.» (93)

Mangfoldet er noe som kjennetegner Influenseren, og med det står han i kontrast til både snevre menighetsdannelser og krefter i vår tid som misliker mangfold og forskjellighet.

Jesus stilte seg open for dei han møtte undervegs. Han som sa til læresveinane sine at dei skulle vere menneskefiskarar, han var i sanning sjølv ein menneskefiskar. Han fann menneske, han oppsøkte dei, eller han møtte dei tilfeldig. Av og til gjekk han gjennom område av landet han ikkje var kjent i. Der møtte han dei framande. Det var dei han kanskje fekk det næraste forholdet til. (111)

At vi alle er «ett i Kristus» er et sentralt budskap i 6 av andaktene. Både gjennom troen, dåpen, nattverden, og kirken, gjør samleren oss til ett. Med andre ord skapes enheten i Kristus når mennesker samles i tro og dåp, nattverd og kirkefellesskap. Det er et inkluderende budskap, med en eksklusiv bakside, i motsetning til f.eks «Guds barn»-begrepet som konsekvent brukes universelt.

Flammen

De skal vere lys og salt i verda, sa Jesus i Bergpreika; kanskje verdas mest berømte, og den beste talen som nokon gong er halde. Vi skal bere ut til våre medmenneske det lyset som Kristusflammen har tent i oss og som aldri kan slokkast: Flammen som vitnar om kjærleik, tilgjeving og forsoning. - Det vakraste som kan skje mellom menneske. For med lyset følger håp; håpet om himmelen, håpet om det evige livet, håpet om ein dag å få møte att dei vi har kjær, dei vi var så glad i. For vårt liv er omgjeven av Kristi lys; det lyset som held fram med å skine når livet sloknar. (08)

Jesus er langt mer enn en historisk skikkelse i NRKs morgenandakter. Han lever fortsatt. Som en flamme menneskers liv; «verdt å søke» som håp, og som mening og mål. Han er også tilstede i våre liv, og kan gjenkjennes når vi gjør godt, men også i det mørke og smertefulle:

Ett sted dypt inne i hver og en av oss samler summen av all smerte seg til et punkt som rommer den svarteste sorg og forkommenhet. Det punktet kan vi velge å kalle Kristus. Kristi kors. Kristi lidelse. Vi er aldri alene i sorgen og smerten. Kristus er der med oss. (117)

Kirken

Fordi han er den han er, er han verd å elske og feste sitt liv på. Kirken omtales i relativt mange andakter (76 av 200), og der den får positiv omtale omtales den ofte som et møtested mellom Gud og mennesker. I denne kirken er Jesus virksom. «Han er hjørnesteinen i den muren som hele den verdensvide kirke er bygd på». (86). Han er den som har satt det hele i gang, og den som trekker folk fordi han fortsatt er å finne:

«Presten inviterer til nattverd... "Dette er Jesu legeme, dette er Jesu blod." Han står der med begge deler. Det er altså Gud som er tilstede med oss under stråtakket. Han har ikke forlatt oss, og han sitter ikke i en fjern himmel.» (92)

Når det er sagt, kommer kirken ikke alltid så godt ut i andaktene. Ganske ofte blir den fremstilt som en kontrast til grunnleggeren av den. Og i rollen som kontrast til den tiltrekkende Influenseren kan kirken virke ganske frastøtende:

Etter hans død forfalt kristendommen til det samme regelrytteri. Forvirrede menigheter lurte på hva de skulle gjøre med omvendte ikke-jødiske menn som ikke var blitt omskåret på den åttende dag. Og hva skulle kvinner få gjøre, bortsett fra å tie i forsamling? Etter hvert laget kirken et nitid regelverk for det kristne liv. Særlig

seksualliv. Og kirkens ledere ville ha kontroll over våre liv, med sine påbud. Pluss alt du skulle holde deg borte fra så du ikke kom i fristelse. Slik ble levende kristen tro til iskald kristen dom. (91)

Og rar:

Det er langt nok til kirken, men lenger til Gud. Altså det er langt nok å prøve å forstå hvorfor man i kirkene synger så gamle sanger, går i så rare klær og blander seg så mye inn i hvordan folk lever livene sine. (81)

Og forvirret:

Hva er det så med kristne og Donald Trump? Hva gjør at han treffer så godt blant Jesus-følgerne, ikke bare i USA men også i Norge? (1)

Og irrelevant:

En svensk kollega av meg var ute og kjørte bil en søndag og hadde med seg en nabo som ikke var kristen. De kom forbi Ikea, som er søndagsåpent i Sverige og pastoren spurte naboen sin: "Hvorfor er det sånn at det alltid er fullt av biler utenfor Ikea, og så få i kirkene?" Naboen svarte raskt: "Det er jo åpenbart, hver gang jeg kjører fra Ikea, kjører jeg med bilen full av praktiske nyttige ting, som jeg har bruk for hver dag i livet mitt. Kommer jeg til en kirke får jeg høre 2000 år gamle historier som ikke har noe med livet mitt å gjøre." (82)

Slike fremstillinger av kirken kan tolkes som en ydmykhet på kirkens vegne. Det ville i tilfelle avhenge av at det fremsto som en selvkritikk, noe det ikke alltid gjør. I flere slike andakter representerer kirken som kritiseres et «de» og ikke et «vi». Men det finnes blant andaktene også mer nyanserte og realistiske kirkebilder, som verken forskjønner eller mørklegger, og som samtidig kanskje forklarer hvorfor andaktsholderen føler seg trukket til kirken til tross for dens feil og mangler. Da er ofte fortellingene personlig:

Før jeg ble kristen så jeg på kristne miljøer som moralistiske og uvennlige. Den minste feil ved folks livsførsel ble påpekt, og det virket utenkelig å henvende seg dit for forståelse og tilgivelse. I dag vet jeg at dette er unyansert, og som regel feil. Men det er ikke alltid feil. (162)

Vi kjenner alle kirkens mørke historie. Kirken var aktivt med – sammen med staten i fornorskningen, eller forsøket på dette. Likevel har kirken for meg, og veldig mange med meg vært den plassen hvor jeg har hørt samisk fra barnsben av. Det at

norsktalende prester har lært seg samisk, når de har kommet til samiske menigheter har gjort at jeg for eksempel fikk muligheten til å bli konfirmert på samisk. Det var trygt for meg, og det er nok trygt for mange andre også. I noen områder var kirken og bedehusene arenaer hvor det samiske språket holdt lengst stand. (22)

5.5 Hva sier Jesus?

Hva siteres Jesus på i andaktene? Blant alle ord fra andaktsholderen selv, hva slags ord legger de i Jesu egen munn? Jesus siteres i 39 av de 114 andaktene som han er med i.

Følg meg!

67% av alle Jesus-sitatene i andaktene er det jeg vil kalle ord om *etterfølgelse*. Tematisk dreier disse seg om bønn, tro, tjeneste, holdning til penger og ikke minst til medmennesker. Felles for dem er at Jesus krever noe av oss. Mange av etterfølgelsesordene er svært radikale. «*Hans krav er strenge*» (91), sier en av andaktene, og det stemmer overens med inntrykket av bruken av Jesusord i andaktene. Det er et tydelig trekk at det «strenge» og utfordrende sjelden kommer fra andaktsholderen selv, men heller legges i Jesu munn. Det er Jesus som sier at vi ikke kan tjene både Gud og Mammon, at vi skal elske fiender, dele radikalt og gjøre alle folkeslag til hans disipler. Dette at de sterkeste utfordringene er et grep som kan signalisere flere ting:

-at andaktsholderne regner med at Jesus nyter stor tillit hos tilhørerne. Han kan si de ting som utfordrer og kanskje til og med gjør oss urolige, kanskje fordi vi også forventes å kjenne han som noe mer enn dette konfronterende og tøffe, slik den siterte andakten i sin fortsettelse understreker: «*Hans krav er strenge, men hans tilgivelse er grenseløs*».

-at det finnes en ydmykhet hos andaktsholderne idet de selv ikke vil bruke store og sterke ord som de ikke føler de kan etterleve. Ofte rammer Jesus-ordene også andaktsholderen selv, som her: Jeg var syk og dere så til meg. Det er Jesu ord, slik Matteus skriver det. Avslørt. Ikke mer å si om den saken. Ordene treffer direkte. Som jeg tror de aller fleste av oss kjenner oss truffet. Og det skal vi gjøre, kjenne oss truffet. (182)

Dermed blir Jesusordene stående som ordene utenfra. Når Jesus taler direkte i andaktene er det ofte «der ganz Andere» som taler. Han kaller seg «verdens lys» og står ofte for andaktens store utfordring.

Elsk!

I halvparten av etterfølgelses-sitatene utfordrer han til å elske sin neste. Denne kjærligheten retter seg stort sett mot syke, fremmede, sultne, tørste og fengslede, som følge av at Matt 25,35-40 er de mest brukte Jesusordene. Kjærligheten som Jesus byr oss å vise omfatter i andaktene alltid mennesker utenfor den nærmeste familie og omgangskrets. Kjærligheten til nesten fordrer også et radikalt oppgjør med Mammon. Man kan ikke tjene to herrer. Jesus byr oss å tjene Gud. Han gir sin misjonsbefaling, forteller lignelsen om arbeiderne i vingården, og sier at det største er å tjene Gud og mennesker. Er vi alle en del av Guds plan med verden? Ja, det var nettopp det han sa, gründeren. Uansett om du tror eller ikke, er det en plan for dagen og livet. Guds plan er ikke for de håndplukkede. Det kan høres sprøtt ut for noen hver, men det er verdt et eksperiment. (93)

Jesus kaller også til etterfølgelse inn i mystikkens rom. Han ber oss gjøre som Maria, Martas søster; velge «den gode del»: Lytte, be, følge ham til stille steder. Han lærer bort sin bønn og sier «slik skal dere be». Summarisk kan man si at etterfølgelsen fører oss inn i fellesskap med Gud og vår neste.

Jeg vil gi dere hvile

Du veit sånne pinner som står langs veien med refleks på? Som sørger for at man ikke kjører ut? De er ofte laget av bambus (...) En av mine favorittlåtskrivere, Arne Olav Hageberg, sier: "Av alle netter jeg har sett, så kom dagen etterpå." Den setningen er en viktig bambuspinne for meg. En annen er det Jesus sier til i Matteus: "Kom til meg, alle dere som strever og bærer tunge byrder, og jeg vil gi dere hvile." Det er sånt som sørger for at jeg ikke kjører av veien. (141)

Det er ikke bare krav Jesus kommer med. I 10 andakter kommer han med muligheten til hvile. Bambuspinnen er et godt bilde på hvilen Jesus tilbyr i noen av dem. «Bambus er en av de sterkeste og seigeste tresortene som finnes. Den krymper ikke og utvider seg ikke slik som andre tresorter», forteller den samme andakten. «Den er stabil og tåler utrolig mye. Du kan til og med lene deg på den med utrolig mye vekt, og den vil ikke knekke.» Han taler håp til den motløse, og trøster den engstelige. Han tilbyr hvile i kraft av hans styrke. Han er stabil og tåler utrolig mye. «Jeg tror Jesus mente det når han sa at til og med hvert hårstrå vi har på hodet er telt av Gud. Jeg tror han mente det når han sa at vi ikke skulle være redde.» (33) Men oftere enn dette tilbyr han en hvile som avhenger av vårt eget valg. Men i 6 av 10 «hvile-

andakter» er hvilen avhengig av vårt valg; valget om ikke å la seg bekymre: «Den roen, freden og tryggheten vi kan ha i livene våre bygger ikke på at vi faktisk er helt trygge, den er et valg og en gave. Vi har fred i sinnet fordi vi velger å ha det.» (148) Og valget han den gang ga sine lyttere, gir han til lyttere i dag også: «Jesus sier at vi ikke behøver å bekymre oss for morgendagen. I Bergprekenen har han en spesialhilsen til hypokonderne, som har for sterk helseangst: Hvem av dere kan vel med all sin bekymring legge en eneste alen til sin livslengde?» (ibid)

Tilgivelse

I 10 andakter taler Jesus selv om tilgivelse. Lignelsen om den bortkommende sønn brukes til å fortelle om muligheten mennesker har til å komme tilbake, begynne på nytt, og ikke minst om Guds glede over mennesker som kommer til han med sine ufullkomne liv. Lignelsen om fariseeren og tolleren forteller om viktigheten av ærlighet og selvrefleksjon. I en av disse blir skriftemålet nevnt (omtalt i totalt 4 andakter):

Skriftemålet, det å gå til noen å si det som det er, at vi har driti på draget, er å befinne seg midt i en enorm klem fra Gud. Når vi bestemmer oss for å legge alle korta på bordet, kommer Gud oss løpende i møte, akkurat slik faren gjorde det i fortellingen om den bortkomne sønn: "Skynd dere!", sa faren. "Finn fram de fineste klærne og ta dem på ham, gi ham ring på fingeren og sko på føttene. Nå skal vi feste. For denne sønnen min var død og er blitt levende, han var kommet bort og er funnet igjen. (185)

Men mest blir Jesus-ordene om tilgivelse stående både som advarsler mot å fordømme andre, og som gode eksempler på evnen han hadde til å unngå fordømmelse, blant annet ved de siste ord på korset. Han ber den som er uten synd kaste den første stenen, og han ber oss tilgi hverandre. Syv ganger var mye, Peter la på litt ekstra, muligens mer enn nødvendig. Han må ha kveppet til da svaret kom. Ikke syv, sa Jesus. Sytti ganger syv. Uendelig mange ganger skulle han tilgi (160)

Jesus og synd –noen spørsmål

En andakt starter slik: Synd er det få som snakker om, selv kirken har sluttet med det. (94)

Men det snakkes tvert imot relativt mye om synd i andaktene i 2017. Det tror jeg kan overraske mange. Når nær 30% av andaktene behandler emnet så er det ingenting som tyder på at det ikke snakkes om synd lenger. I alle fall ikke i morgenandakten.

«Jeg tror vi trenger denne nådeløse påminnelsen - om å tenke seg om.

Og da kan man jo bla opp i Nytestamentet. Hvis man tør.

For der får man høre det.» (124)

Men er det en annen type snakk om synd nå, enn det var for 20-30 år siden? Det ville vært interessant ved en annen anledning å se nærmere på. For eksempel viser våre data at om tilgivelse er et viktig tema når det gjelder Jesus-sitater, så er det likevel ikke et spesielt «Jesus-emne». I 27 av 59 andakter som utfolder menneskers synd som et problem, er ikke Jesus nevnt verken ved navn eller som en løsning. Vi kan også se at synden relativt sjeldent relateres til gudsforholdet, og oftere til relasjonen til vår neste og oss selv. Andaktene viser oftere til besinnelse, selvrefleksjon, og muligheten for å ta andre valg, enn å søke tilgivelse og gjenoppretting hos Gud. Begge veier går i kristen retning; synd har potensiale til å ødelegge både gudsforhold, medmenneskelige relasjoner, forholdet til oss selv og skaperverket vi er en del av. Jeg tror andaktene 2017 forteller noe om hvilke forhold andaktsholderne opplever som mest truet. Der melder også spørsmålene seg: Hvor skal vi gå? Hva kan hjelpe?

6. Funnene hos tilhørerne

I dette kapittelet skal vi se på hvordan informantene responderte på de andaktene de fikk høre. Aller først vil jeg vise til noen funn som handler om hvordan andakten fungerer som en opplevelse (6.1) Deretter beveger jeg meg mot rapportens hovedspørsmål ved å behandle andakt for andakt på følgende måte:

- Først presenterer jeg andaktene ved en enkel analyse. Her gjør jeg ganske summarisk rede for andaktens struktur og hva som sies i de ulike stegene som andaktsholderen tar gjennom andakten.
- Videre viser jeg til hvordan retoriske grep blir brukt underveis, med særlig oppmerksomhet på overtalelsesmidlene etos, patos og logos brukes underveis. Jeg lar informantenes erfaringer slippe til i denne analysen der de har respondert på andaktens retorikk.
- Dette gjør jeg før jeg presenterer funnene som gjelder hovedspørsmålet mitt om hvordan tilhøreren oppfatter den Jesus som blir formidlet. Dette fordi det er en sannsynlig sammenheng mellom hvordan andakten oppleves, og hvordan den Jesus som formidles oppleves.

Å følge ordenes ferd der de beveger seg fra et manus, via en menneskelig stemme, inn et øre, inn i et sinn, og kanskje et hjerte, og derfra opp til refleksjon i den som har hørt, og ut som ord uttalt til han som intervjuer dem, er en lang reise. I tillegg skal ordene uttalt av informantene høres, transkriberes, analyseres og forsøkes tolkes. Dette er en prosess der mye kan mistes på veien. Og til tross for at informantene kjenner seg selv best, så kan man likevel ikke forvente at de skal kunne oppdage alt som skjer i dem mens de lytter, hva slags bilder som fester seg, eller hva som beveger seg i dem. Ingen kan det, og rundt nettopp disse refleksjonene fikk disse Jesus-ordene mening for meg:

Med Guds rike er det slik: Det er som når en mann har sådd korn i jorden. Han sover og står opp, det blir natt og det blir dag, og kornet spirer og vokser, men han vet ikke hvordan det skjer. (Mk 4,26f)

Nei, vi vet ikke hvordan det skjer. Men vi kan likevel forsøke å finne ut noe. La oss høre hva informantene sier. De er angitt med kjønn, alder, landsdel og slik de selv definerer sitt livssyn.

6.1. Morgenandakten som opplevelse

I kapittel 2.1 drøfta jeg hva en andakt er, og viste til at både beskriver en holdning, en handling, og noe man hører. For noen er den nærmest som et ritual å regne, et morgenritual til fast tid. To av mine informanter var trofaste lyttere av andakten, begge oftest i bil på vei til jobb. Noen av informantene hørte andakten sporadisk, andre så å si aldri. Men gjennom å stille som informanter måtte de forholde seg til 3-4 andakter. Jeg var ute etter deres opplevelser som radiolyttere, men deres opplevelser i møte med kristen forkynnelse, og derfor ble de eksponert for morgenandakten. De er neppe representative for morgenandaktens lyttere, men de gir et inntrykk av hvordan ulike mennesker kan oppleve morgenandakten, og hvordan noen kan la seg bevege av den.

-- Jeg skal for søren være med å be Fadervår

Jeg skal for søren få være med å be Fadervår. Det er ofte bare den gangen jeg ber sånn bevisst og formulert i løpet av en dag. Det får være greit med den nye utgaven, og at jeg må stotre litt siden jeg ikke ber den ofte nok til å kunne den helt utenat ennå, men du kan for helvete ikke komme trekkende med Helliget Vorde ditt navn bare fordi du har en eller annen personlig preferanse for den (Mann, 40årene, østlandet, «kristen»)

Morgenandakten som handling var viktig for mannen ovenfor. Det var ofte den gangen han ba bevisst og formulert i løpet av en dag. Jeg skal ikke stikke under stol at jeg koste meg litt over

ordvalget han brukte for å si noe om ordvalget som denne andaktsholderen hadde brukt på Herrens bønn⁷². Det uttrykker i alle fall et engasjement. Det er viktig for han å kunne be med. Han hadde likt denne andakten svært godt. Blant annet sier han: «*Det skjer sjelden så mye med meg når jeg hører andakter. Men ..jeg fikk en sånn gisp-opplevelse (...) av tanken på tilgivelse mellom folk som et mirakel, og han resonnererte seg dit så saklig og udramatisk at effekten av selve tanken ble veldig sterk*».(ibid) Til slutt konkluderer han med andakten føltes kort: «*Den stoppa før jeg ville at den skulle. Det er kanskje bra, eller kanskje ikke. Men siden jeg trengte å tenke, hadde det vært fint med en litt mindre skravlete musikk etterpå*» (ibid). Dette forteller om en bevissthet om andakten som handling. Både andaktsholderens ord, bønnen etterpå, og musikken er viktige bestanddeler. Ikke så rart kanskje, er det at den eneste informanten med utenlandsk bakgrunn griper tak i musikk-opplevelsen: «*Jeg tenkte på musikken...den sprer mye glede. Musikk er glede (...) det er universelt. Når musikken kommer frem så...gir det en god kraft.*» (kvinne, 40årene, Kosovo, «muslim/ikke aktiv».) Hun gir også uttrykk for at andakten kan ha en meditativ funksjon:

N: Ja, okay..aller først...når du hørte på nå.. hva opplevde du mens du hørte på det?

I: eh...min opplevelse..det..man setter seg ned og på en måte...reflekterer litt over livet. Stopper opp litt. Og det som er litt fint...en finner en slags ro.

N: Ja, så du fant en slags ro da du hørte hun snakka?

I: ehm...og reflekterer..setter pris på små tingene vi har rundt oss, og...ja...det syns jeg er veldig fint (ibid)

Her hadde andaktsholderen fortalt en hverdagshistorie om minsteguttens glede over den fascinerende søppelbilen kom innom med jevne mellomrom⁷³. Det var andaktsholderens stemme og evne til å fortelle som satte henne i denne meditative tilstanden. Hun mente at disse to egenskapene gjorde det «*mer troende** (troverdige* min tolkning) og *mer at får man en slags ettertanke at hvor lite vi setter pris på småtingene i hverdagen, og det er det som ... får hele den til å åpne opp og ha de små ettertankene... at de små ting kan bety så mye*» (ibid)

Etter å ha fortalt historien om søppelbilen, går andakten over til å fortelle om Guds lam. Historien om søppelbilen er ment som en allegori. Men for informanten var det ikke Guds lam som fikk hovedrollen, det var hverdagsbildet om søppelbilen, gleden sammen med et barn, og tankene gikk til hennes eget liv

⁷² Andakt 119

⁷³ Andakt 69

N: Hvorfor kom du til å tenke på de små tingene, var det fortellingen om søppelbilen?

I: Ja. For eksempel at en søppelbil kan gi små gleder til den lille gutten, og den gleden smitta over hele familien. Og det syns jeg var veldig interessant. Ehm..

N: Men så begynte hun på et tidspunkt.. først snakket hun om den søppelbilen som kjører søpla bort, så innførte hun et begrep eh.... Guds lam...

I: Ja..

N: Fikk du tak på hva hun mente med det?

I: Nei, e... det... da begynte det å bli litt vanskelig for meg. Og akkurat den overgangen fra den fortellingen til hun kom inn... syns jeg var litt vanskelig... det..det ble litt sånn vanskelig å få tak i begge to.. Og det var litt vanskelig.. det..det ble litt hard overgang eller hva skal jeg si. Ja... Mista tråden på en måte, mellom de to, litt. (ibid)

Jeg vet ikke om hun i det hele tatt hadde beveget seg inn i refleksjoner om Guds lam hvis ikke jeg hadde ledet henne inn i det med mine spørsmål. Hverdagsbildet var andakt nok. Den satte henne inn i en sinnstilstand uten lam, med egne barn, eget liv, og en ettertanke om dette å sette pris på de små øyeblikkene. Andaktene kan ha den evnen. Jeg spurte på slutten av alle intervjuene til hver andakt, variasjoner av «hvis du satt alene i bilen på vei til jobb og hørte denne på direkten, hva hadde skjedd da, tror du?» Noen ganger hadde informantene skrudd ned lyden eller skiftet kanal, andre ganger hadde de lyttet og ergret seg. Andre ganger igjen hadde de nytt øyeblikket, og andre ganger blitt dypt beveget.

Ja, altså den første hadde jeg nok skrudd av før den var ferdig.(...) Den andre var vidunderlig, og jeg hadde gått på jobb, og smilt og ja, ringt til (navnet på kona) og sagt at den må du bare høre på i ettermiddag, den var så god, eh...den tredje, gjør meg mer sånn ettertenksom..den andre gjør meg glad mens denne vekker ikke noe følelser i meg, men mer sånne tanker som jeg skal jammen passe meg for å bagatellisere andres smerte. (Kvinne, 50årene, sørlandet, «kristen»)

Hva som irriterer, gleder og beveger skal jeg komme tilbake til. Av de 14 informantene var det kun en som ikke sa noe om at de hadde latt seg glede, inspirere, bevege, av minst en av andaktene.

Det er jo litt sært, ikke sant, at..på en måte plutselig kan man høre noen be på radioen ikke sant (...)når man sitter på bussen (...) men det er litt fint også..eh særfint da..og

kanskje hører man noen ord også...som man trenger den dagen (kvinne, 20årene, midtnorge, «ikke troende»)

Bevegelse

Andakten kan være en opplevelse i seg selv, en *handling*, men den kan også iverksette handling og skape bevegelse. Også hos dem som ikke i utgangspunktet regner seg som kristne. Som her:

N: ..av andaktene du har hørt i dag, var det noe i noen av dem som berørte deg eller bevega deg på en måte, eller som etterlot noe du vil ta med videre?

I: Ja, den med tilgivelse...(N: Ok..) I: For det at jeg har en prosess inni meg knytta til et annet menneske som ikke jeg har ciosa. Som jeg må close på ett eller annet vis..

N: Og da...hvis du hadde hørt den andakten i bilen på vei til jobb en morgen..

I: (bryter inn)..så hadde den gitt meg en påminnelse

N: På hva da?

I: På at jeg måtte gjøre noe, eller at det vil jeg. Og da hadde jeg satt meg ned for å tenke ut hva jeg skal gjøre. Lagt en plan.. Tatt den telefonen. (kvinne, 40årene, sør, «ikke troende»)

Hun bestemte seg for å ta den telefonen. Fordi hun hadde hørt en andakt. Den traff henne hjemme i eget liv. «*Jeg satt og tenkte på noe i eget liv hele tida, i fra han sa ordet tilgivelse så satt jeg og tenkte på noe og var veldig enig i hva han sa.*» Da jeg spør om noe her var nytt for henne, svarer hun kontant «nei». «*Han sa egentlig det som var viktig. De få tingene som var viktig for min del. Uten å gjør det til noe veldig komplisert*» (ibid) Marianne Gaarden skjelner i sin forskning mellom de tilhørerne som blir *bekreftet*, hvor prekenen sier noe de er enige i og har hørt før og dermed «blir brukt som stillas for deres egen tenkning», og de tilhørerne som blir *beveget*; hvor prekenen får «innflytelse på selve arkitekturen i deres tenkning»⁷⁴ Dette skillet fremstår for meg som noe kunstig, og overraskende til Gaarden å være, kognitivt bestemt. Denne informanten her er ikke alene om å bli beveget av noe hun var enig i, og hadde hørt før. Det som skaper ny mening for henne er ikke primært kognitivt, men svært praktisk: Hun må ta den telefonen. Hun må ta kontakt med et familiemedlem og skvære opp. Det er en praktisk bevegelse, ikke skapt av noen ny tanke, men en påminnelse fra en stemme som lød fra radioen og inn i hennes verden: «*Mennesket har en evne til å ikke bare reagere på input, til å fortsette en serie hendelser, men vi er også i stand til å gjør det helt nye. Til å*

⁷⁴ Gaarden s. 87

initiere noe nytt. Ikke bare til å reagere, men å agere.» (Andakt 119) Og hun bestemte seg for å agere.

Gaarden finner at det er avgjørende for hennes informanter «*at det hørte kan relateres til deres erfaringer. Ordene er ikke i sig selv meningsbærende, før de interagerer med kirkegængernes egne erfaringer.*»⁷⁵ Den bevegede informanten over gjør seg nettopp denne refleksjonen selv:

«..jeg tror det er et kjempevittig kriterium for å være påkobla altså, på andakt, i alle fall for min del som ikke...eller der det kristne budskapet ikke appellerer så veldig..så er det.. hvis det kan flettes inn i noe av det som er i dagliglivet, som er viktige ting som vi...opplever og møter på..som er sterke ting og krevende ting, men som er helt nødvendige da..» (kvinne, 40årene, sør, «ikke troende»)

Min muslimske informant ler hjertelig etter å ha hørt andakt 45 om de to tvillingene i mors mage som diskuterer om det finnes et liv etter fødselen. Hun har tidligere vært tydelig på at hun er en realist, og at hun ser på dette med «evig liv og sånn» som en illusjon.

I: (ler høyt og hjertelig) Interessant!

N: Ja? Interessant?

I: Veldig interessant...Den trengte jeg (ler igjen)

N: (ler med)...den trengte du?

I: Ja ..de tankene jeg har tenkt mange ganger...den illusjonen jeg snakket om første gang, den ble satt sånn på plass (begynner å le igjen)

N: (ler) ...ja det var derfor jeg spilte den for deg, neida...hvorfor det?

I: (ler)...for at jeg er en av de som...(ler) akkurat har hatt en diskusjon med tvilling-søsteren..

N: ...er du den ene tvillingen?

I: Ja (ler)..jeg er ikke tvilling, men jeg er en av de som har de tankene som den ene tvillingen hadde eh...akkurat som...det virka som fjernt å tro på en annen liv...eh.. etter det, også det blir litt sånn...eh.. det var veldig interessant..ehm (kvinne, 40årene, Kosovo, «muslim/ikke aktiv»)

⁷⁵ Gaarden s. 97

Andakten som dialogisk interaksjon

Gaarden finner at selv om predikanten holder en monolog, så oppleves den fra tilhørernes som en dialog, hvor predikantens perspektiv er kun en blant mange stemmer⁷⁶ Hun finner blant sine informanter tre kategorier av en s nn type dialogisk interaksjon mellom predikant og tilhører. Disse kategoriene egner seg godt også for bildet av mine informanter. Det er den *assosierende*, den *kritiske*, og den *kontemplative* interaksjon⁷⁷. Det finnes selvsagt en fjerde kategori, nemlig at det ikke foregår noen særlig interaksjon i det hele tatt, men heller to monologer; en fra predikanten og en fra tilhører, hvor ingen finner særlig interesse for den andre. Tidligere, etter å ha hørt fortellingen om søppelbilen havnet denne informanten i en nærmest meditativ tilstand hvor hun «stoppet opp litt» og «fant ro». Nå har informantene til Gaarden opplevd en hel gudstjeneste, mens mine kun har hørt en kort morgenandakt, men både denne kvinnen fra Kosovo sin opplevelse av andakt 69 og musikken etterpå, kan godt karakteriseres som en kontemplativ interaksjon. Hadde det ikke vært for at jeg med mine spørsmål ledet henne inn i andaktens tematikk, ville hun kanskje blitt der, i roen, meditasjonen over livet, og gleden over musikken (se 6.1.1.). I m te med tvillingene i andakt 45 utfordres verdensbildet hennes. Andaktsholder antyder noe hun i utgangspunktet er uenig i. Den kritiske interaksjon handler ikke om en negativ oppfattelse av andaktsholderen eller uvillighet til   lytte, snarere tvert i mot –den oppstår når relasjonen til andaktsholder er såpass positiv at man på en eller annen måte er villig til   lytte og gå i dialog. Etter at min informant hadde ledd fra seg og tilkjennegitt at hun opplevde seg som den ene tvillingen som argumenterte mot et liv «der ute», så ble det naturlig å spørre:

N: Men hva følte du når du hørte på...blir du provosert da?

I: Nei, nei...jeg ble så glad, og det var så interessant...så jeg syns at...den som har skrevet dette var veldig klok, og veldig ...eeh .. hva skal jeg si. Det er nesten.. akkurat som å skrive til barn, men samtidig veldig, veldig...modig gjort. Og veldig flott. For at folk som meg, som har litt vanskelig å tro på en neste liv, veldig...kan få på en veldig morsom m te en realistisk tanke...syns det var veldig interessant. (ler igjen) (ibid)

Den assosierende interaksjonen preges av at tilhørerens egne livserfaringer og førforståelser aktiverer assosiasjoner av forkynnerens ord. Det kan være små deler av andakten som driver dem ut i indre dialoger og tankerekker som kan skape en ganske annen andakt enn den andaktsholderen forsøker å formidle. Dette kan reise nye spørsmål og problemstillinger, som

⁷⁶ Gaarden 84

⁷⁷ Gaarden s. 88-97

igjen; andaktsholderen neppe så for seg å trigge. Dette er ikke å «dette av» i den forstand at man ikke hører en andakt, slik man kan i de tilfeller hvor det knapt oppstår noen interaksjon i det hele tatt. Dette er mer ord som såes fra andaktsholder side, og som spirer fram til noe levende som andaktsholderen riktignok neppe kunne se for seg. Selv assosierte jeg nettopp Gaardens og mine egne funn her til den ovenfor nevnte lignelsen fra Markus. Såmannen sår, noe spirer, hvordan det går til vet han ikke. For det er ikke alltid så lett. Jeg blir hos vår informant fra Kosovo siden det i seg selv illustrerer at de ulike interaksjons-kategoriene ikke handler om ulike mennesker, men ulike «andaktshendelser» eller deler. Kort sagt kan det se ut som om det blant mine informanter er etos som igangsetter interaksjonen, patos med metaforer og narrativer som oftest skaper meditativ og assosiativ interaksjon, mens logos oftest åpner for den kritiske interaksjonen. Kvinnen fra Kosovo opplevde en ro og en følelse av å stoppe opp under fortellingen om søppelbilen i andakt 69. Det var stemmen, fortellerevnen, som ifølge kvinnen selv skapte denne følelsen. Fortellingen tok henne med til sitt eget liv, barnas oppvekst, og minte henne på gleden i de små øyeblikkene. Så gjør andakten en, for informanten, brå vinkling. Det snakkes plutselig om «Guds lam». Men dette har hun også et forhold til. Jeg tenkte at dette var et vanskelig begrep for en som ikke har vokst opp i en kristen sammenheng, så jeg spurte om hun fikk tak på hva det betød:

I: Ja, eh.. Guds lam..lam ofra seg for oss? Er ikke det.. det var jeg på en måte forsto litt. Og det, i fra muslimsk religion også, tror jeg litt sånn, at lam skal ofres for oss, og vi skal kunne spise og... og... ja..

N: ... hvorfor ofrer man lam da?

I: Eh... for at vi skal ha mat..

N: mat ja, ja sånn ja..

I: Ja, ikke sant. Jeg tror det er litt på samme måte. Men hvis jeg hadde ikke den kunnskapen fra før, det kunne vært litt vanskelig å forstå, bare ut i fra det hu fortalte hadde det vært litt vanskelig å forstå, det hu mente... så...men jeg kunne forstå det hu mente for eksempel at Jesus tar vare på oss og (...) da på en måte kunne jeg henge den røde tråden fra fortellinga ut i... ja, så det var litt sånn linje ja (kvinne, 40årene, Kosovo, «muslim/ikke aktiv»)

Fortellingen om søppelbilen, som for henne ble en påminner om livets gleder, og hennes muslimske bakgrunn gir Guds lam en egen betydning. Guds lam, ofret for oss, er glede, bordfellesskap, og forteller om en Jesus som tar vare på oss. Syndofferet kom nok i skyggen

for matofferet. Men informanten fant en rød tråd: Jesus tar vare på oss. Det vil jeg tro andaktsholderen lever godt med.

6.2 Andakt 103

Andakten introduserer Jesus fra første linje av, og gjennom det introduseres tema: «*Jesus drev et lite firma i Midt-Østen med tolv ansatte. Det var ingen mønsterbedrift.*» Den første delen av andakten brukes på å beskrive hva slags folk Jesus samlet til å starte denne bedriften. De passer godt inn i bildet av noe som slettes ikke var noen mønsterbedrift. Deres mangler på «god CV» skildres frodig og karikert. Sviket ved gründerens død, deres manglende evne til å forstå hva han ville etc utbroderes Bruken av metaforen *bedrift* utvides med å omtale Jesus som *gründeren* og kirken for *firmaet*.

I andre del, slås paradokset fast: «*Likevel. To tusen år senere er firmaet fortsatt i gang og har to milliarder tilhengere. Og noen millioner ansatte.*» Paradokset utbroderes videre ved å vise til at dette firmaet ikke har blitt noe bedre, snarere har det «*skandalisert seg selv*» gjennom historien på ulikt vis som også utbroderes og konkretiseres i andakten. Bevis for oppstandelsen foreligger heller ikke. Men noe var det som gjorde at noen holdt fast på gründerens ideer og gjorde «*Guds plan med oss alle til sin personlige åpenbaring.*»

I siste del rettes søkelyset på oss, mot alle: «*Er vi alle en del av Guds plan med verden? Ja, det var nettopp det han sa, gründeren. Uansett om du tror eller ikke, er det en plan for dagen og livet.*» Og det er dette som blir andaktens utfordring. Gründeren venter noe av oss. Andakten peker på gjestfrihet og viljen til å dele. Det siteres fra salme 24 hvor det understrekes at alt hører Herren til. Jorden er til låns, «*alt vi eier, eier vi ikke*»

Andakten slutter med at trådene samles: «*Det er slikt man forkynner i kirkene, dette arbeidsstedet for feilere og syndere. Guds rike er fortsatt ingen mønsterbedrift, og godt er det.*»

Andakten fremføres på en lesende måte, i et rolig stemmeleie, ikke monotont, men likevel: Inspirasjonen finner man ikke i stemmen, men derimot i språket som er lett, ledig, og spennende, med bruk av begreper som ikke akkurat er hentet fra en teologisk ordbok. Den rike bruken av metaforer knyttet til gründervirksomheten i midtøsten fungerer gjennomført gjennom hele andakten. Den har en klar komposisjon med paradokset vedrørende selskapets suksess i sentrum. Dette paradokset forteller noe om gründeren selv. Det formidles ikke direkte, men det oppfattes av flere av informantene: «*Altså han vil fortelle tror jeg.. at det er*

liksom veldig dårlige forutsetninger da, for at dette skulle overleve som en religion og sånt. Og likevel eh.. så har det gjort det, og nettopp derfor må det være noe i dette her» (mann, 40årene, østl. «kristen»)

Veltalenhet og troverdighet (etos)

Denne andakten er holdt av en journalist og en kjent radiostemme, blant annet fra år som utenrikskorrespondent. Dette kan gi ham et innledende etos, noe som kan gjøre enkelte lyttere ekstra interesserte. Det kan selvfølgelig også kalle på en bestemt forforståelse hos enkelte, som f.eks denne litt overraskede informanten som sier: *«Han tror på dette her da, at Gud finns og at Jesus var gud og at...han var overraskende lite sånn vårherrete. Jeg hadde trodd at han skulle være mer der.» Men han var veldig tydelig på, ja at han tror på dette her»* (mann, 40årene, østlandet, kristen) Den samme informanten koser seg da også over å kjenne utenrikskorrespondenten igjen: *«Han hadde en, og det gleda jeg meg over da, ..han hadde en sånn (etterligner korrespondentstilen:) <denne kirken, dette arbeidsstedet for feilere og syndere>»* De fleste av mine informanter kjente imidlertid ikke andaktsholderen igjen.

Kun en gang i andakten omtaler andaktsholderen seg selv. Da som «meg». Ellers snakker han aldri i jeg-form. Likevel etablerer andakten et avledet etos i at han oppfattes som veltalende, og av flere; troverdig. Det er noe med kombinasjonen av den nøkterne stemmen og de kontrastfylte beskrivelsene av Jesus-selskapet som gjør taleren troverdig. *«Jeg kjøper den nøkternheten og anerkjennelsen av noen paradokser der. Det var noen setninger der som 'det fantes ikke bevis'. ja, jeg kjøper retorikken. Han holder på meg»* (mann, 20årene, østlandet, «kristen i voksen alder») Denne informanten forklarer hvorfor senere:

For meg da, som kommer fra borgerlig hjem om ikke har kristen oppvekst, som har funnet den fascinasjonen for kristendom i voksen alder, så hjelper det alltid meg noe når man sier sånn «det fantes ikke noe bevis», ikke sant? Ja, det er sjukt fascinerende at dette har overlevd og vokst, og blitt så stort og viktig. Og da har du på en måte, da har du, da lykkes han i å få oppmerksomheten min

Mann i 20årene forteller om tanker som utfordrer troen, blant annet om det hele kan være en *«utrolig profesjonell svindel»* og sier *«at man anerkjenner paradoksene, det hjelper meg...det gir en troverdighet»*. Det er han ikke alene om. Den andre 20åringen blant mine informanter sa nesten det samme, men bringer et annet perspektiv: *«Jeg tenker at når man sier alt det der eh..om tvang og heksebrenning og bevis og sånn..at han..at han er ganske trygg da..i trua si da.»* (kvinne, 20årene, midtnorge, «ikke troende») Det forteller om en trygghet å også

forholde seg til motfortellingene og anerkjenne dem det er noe hold i. Og det oppleves troverdig. (At hun hørte noe om heksebrenning til tross for at det ikke ble nevnt, forteller noe det også)

Patos og metaforer

Å tale med patos handler ikke om å fekte med armer og bein, eller på sterk følelsesladd måte. Det handler om følelser som oppstår i den som hører. Det er svært lite armer, bein og tårer ved vår andaktsholder. Han blir beskrevet som «nøktern», «litt kjedelig i stemmen», og «tørr». Men følelser skaper han. Det er flere som ler for eksempel:

N: Ja hva var opplevelsen av denne her da?

I: (ler) Han var vidunderlig! (fortsetter å le)

N: Ja, du satt og lo og knegga under...

I: Ja (ler enda mer) den var helt skjønn! (...referer deler av innholdet...) ... Også lyser det fram en sånn Jesus...(begynner å le) som jeg liker, holdt jeg på å si (ler av seg selv)

N: ..du blir rett og slett glad av dette her

I: ..jaa..jeg syns det er helt skjønt!

N: Ja. He..så en morgen, med dette på radioen...

I: (bryter inn) Ja det er en vidunderlig start på dagen..jeg syns det er...jeg humrer underveis, jeg kjenner meg igjen, og jeg tenker at ja, Gud har virkelig plass til meg også...ehm (Kvinne, 50årene, sørlandet, «kristen»)

Han bruker aldri «jeg», men ofte «vi», og gjennom hele andakten maler han hvor mangfoldig denne Jesus-bedriften er. Dette innvirker på flere av informantenes følelse av tilhørighet: «*Jeg fikk en sånn god følelse..eller opplevelse da..at jeg er innafor*» (kvinne, 50årene, nord, «usikker/medl av kirka») Agnostikeren blant informantene føler at andakten sier «*selv om du ikke er helt sikker...så skal du ikke føle deg som hykler likevel kanskje...ja..som jeg av og til har tenkt at kanskje noen ser på meg som*» (mann, 30årene, østlandet, «agnostiker») Disse følelsene aktiviseres ikke minst av kontrasten mellom «guden fra Nasaret» og folkene som fulgte etter ham, skildringen av etterfølgernes mangelfullheter, og metaforene med utgangspunkt i bedriftstanken. Det ble morsomt for mange å se kirken som en rufsete bedrift. Eldstemann blant informantene ble med fra starten av: «*Han begynte med et lite firma, det likte jeg. Det er sånn passe skarpt drevent (...)* Det er et morsomt narrativ. Fanger meg som tilhører» (Mann, 70+, sør, «kirkeaktiv») Men ikke alle var like begeistret:

N: Ja, hva opplevde du når du hørte denne da? Hva var følelsen?

I: Æh, det fikk meg ikke til å føle så innmari mye, eh eh jeg er ikke så glad i sånne... jeg er ikke så glad i det bildet med firma. Jeg syns det alltid smaker dårlig. Man snakker sånn at man skal markedsføre evangeliet lissom. Det blir så slækt.

F: Gründer?

I: Jah... Det var han jo ikke, på en måte. Jeg..

F: (bryter inn) hva mener du?

I: (tenker litt)..at dette ikke er noe firma, at det er noe annet, noe mye større og helt annerledes. Og det er for meg et bilde som på en måte bare..eh...kludrer til lissom. Da prøver jeg..da prøver jeg å få det til å gå opp da. Prøver å være med på metaforen lissom. Og..altså, også det går jo ikke.. (Mann, 40årene, øst, «kristen»)

Det viser seg i begge av de andaktene hvor metaforene spiller en sentral rolle, at bruken av evne til å vekke gode følelser og interesse, men også irritasjon og tap av interesse. Det er litt som å gamble; man kan hente ut en større gevinst enn å la være, men man kan også tape det man har. De fleste av mine informanter lot seg fascinere av metaforene, men denne informanten ble «tapt»:

N:...eh det blir forstyrrende med denne metaforen for deg?

I: ja

N: ...hva gjør den forstyrrelsen med deg?

I: denne gangen bare at jeg blir litt uinteressert, at jeg måtte-..nå jobba jeg litt med å følge med, bare fordi at dette er situasjonen. Men hvis jeg hadde hørt på radioen han si at «for 2000 år siden var det en grunder som..» -da hadde jeg skrudd av. (ibid)

Logos

Mot slutten av andakten benytter den seg også av appellformen logos idet den henviser til «den store boken» og Salme 24 hvor salmisten blant annet sier at alt «hører Herren til» I dette begrunnes det kristne menneskesynet om at vi alle er Guds, troende som ikke-troende, og at jorda er til låns, noe som igjen begrunner den oppgaven vi har fått. Det er bare en av informantene som griper tak i noe fra denne delen, hvorfor skal jeg ikke si for sikkert. Det imidlertid er et poeng at det er her andakten hopper ut av fortellingen om bedriften, inntil den henter den tilbake i siste setning.

Men, som nevnt, *en* festet seg særlig ved noe i utlegningen av Salme 24, nemlig kvinnen fra Kosovo:

Når han...idet han sier at dette gjelder ikke bare for troende, automatisk...ordet i seg selv er inkluderende. Hvis du skjønner hva jeg mener. (...) for meg er det varme ord. At både troende og ikke-troende er likeverdige. For meg er det viktig. Og det er en god følelse. (kvinne, 40årene, Kosovo, «muslim/ikke aktiv»)

Nå skal jeg ikke dra noen bombastisk slutning ut fra en informant, men at det den eneste som ikke har vokst opp i en, i utvidet forstand, kristen kontekst som griper tak i dette er kanskje ikke så overraskende. Hun gjør det også i en annen andakt som vi skal se på senere, også der i noe tilsvarende som blir sagt utenfor fortellingen. Fortellinger, lignelser og bilder er gode virkemidler, men noen ganger er det enkleste det beste, å si det man tenker rett fram: «*Det står i Salme 24: Jorden og det som fyller den, hører Herren til, verden og de som bor der, er hans. Dette gjelder ikke bare for troende. Uten de ugudelige ville han stå fattig tilbake.*

Jesusbildet i tilhørers andakt

En av mine informanter var en kvinne i 40årene fra sørlandet som definerer seg som «ikke troende». Det betyr *ikke* at hun ikke har et forhold til Jesus som en viktig historisk skikkelse.

N: OK, men hvilket bilde av Jesus sitter du igjen med her da?

I: Veldig raust og nesten jo mer rufsete du er jo mer glad blir han i deg, altså jo mer du strever og sliter og prøver jo mer elsker Jesus deg. Og det er jo det som var kult med Jesus. Han ble jo venn med de som var rufsete og han snakket i mot det etablerte og de som trodde de hadde svar på alt og definisjonsmakten på åssen samfunnet skulle rigges, og ...tok opprør med det. Og snakket med folk som ingen ville snakket med og brydde seg med mennesker som ingen ville ta på og akkurat det kan jo jeg bli litt rørt av når jeg tenker på det Em... (kvinne, 40årene, sør, «ikke troende»)

Favoritt-Jesus

Man trenger altså ikke å definere seg som troende for å kunne bli rørt av Jesus sin fremtoning. Som vi skal se senere er det en rekke ting denne informanten ikke tror om Jesus. Men hennes respons på Jesus i denne andakten reiser spørsmålet: Hva vil det si å *ikke* være troende? Heldigvis skal jeg slippe å svare på det her, men bare slå fast at Jesus her har noe ved seg som tiltrekker troende som ikke-troende:

N: Du liker den Jesus som kommer fram her?

I: Ja, det er favoritt-Jesus

Også kvinnen med muslimsk bakgrunn likte Jesus slik han ble tegnet her. Noe av det interessante med hennes respons at hun så gudligheten i ham. På det beste er Jesus «akkurat som Gud», og her ser hun i en annen retning enn andaktsholderne ellers, hvor Gud har en tendens til å være «akkurat som» Jesus. (jfr 5.1.1.) Kanskje kan hennes bakgrunn bidra med et utenfrablakk på den antroposentrisme som preger vår kultur og kanskje også vår kristologi, og minne den som først og fremst feirer at Gud har blitt menneske, på at det ikke er gitt for mange at Jesus er Gud i det hele tatt. Når han her fremstår «veldig positivt» lar hun ham sammenligne med Gud selv. Det er forøvrig Jesus ikke ukjent med. «Hvem er han, som tilgir synder?» spurte de for eksempel hjemme hos Simon (luk 7,49). Mange den gang oppfattet han «akkurat som Gud».

N: Hva slags bilde av Jesus er det som...

I: Veldig positivt.

F: på hvilken måte?

I: eh.. på at han tilgir alle, og at han... han.... han... eh... ser ikke på bakgrunnen, han... han tar alle med utgangspunkt.. veldig positivt, og på en måte akkurat som Gud.. han skaper ikke alle like, alle veldig flotte, men han setter pris på alle uansett hvordan de er..han setter pris på. Og derfor...det kommer veldig positivt. Også sånn skal det være også. Det kommer veldig positivt ut. Hos meg i hvert fall. Jeg syns det var veldig flott. Og når de forteller at han sjekka ikke bakgrunnen til de ansatte.»

(kvinne, 40årene, Kosovo, «muslim/ikke aktiv»)

Ikke alle ser det helt store ved Jesus slik han blir skildret i vår andakt. Jeg spurte en om dette bildet av Jesus korresponderer med det han hadde fra før av:

I: Jeg, eh, altså det åpenbare korresponderer, at dette var mot alle odds, og at Jesus valgte ut vanlige folk og ikke de beste og ikke elite og sånn. Det som korresponderte dårlig.. var måten han beskrev han som leder og bedriftsleder på. Hvis han først skulle gjøre det så...eh spurte de om noe så fikk de kjeft..det er ikke...det er ikke en god oppsummering av hvordan Jesus møtte folk. Så det stemmer nok ikke sånn kjempebra med mitt bilde av Jesus, men det at han hadde noe som bar, og som har båret gjennom historien og sånn, det stemmer for så vidt med det jeg tenker (Mann, 40årene, øst, «kristen»)

En annen informant syntes fremstillingen var fin, men i skeiveste laget:

Det er mye fint..,veldig..og dette med at det starta så dårlig..eller ikke dårlig men smått da på en måte. Også ble det så stort, folk ber over hele verden...men det høres jo litt ut som om alt og alle og alle ting er greit da..at det ikke fins noe grense, at det..hva skal jeg si ikke..at Jesus ikke har noe han vil med oss...annet enn å si at vi er bra og innafor og elska og sånn (kvinne, 30årene, midtnorge, «kristen»)

Dette korresponderer også med opplevelsen til informanten som holdt denne Jesus som «favoritt-Jesus», bare at hos henne hadde det et motsatt fortegn, et stort pluss. Interessant er det at de etiske fordringene som beskrives med logos som appell-form mot slutten av andakten, ser ut til å ende opp en uklar del av Jesus-bildet. Der sies det tross alt følgende:

Han snakket om gjestfrihet på en måte som må få konsekvenser for hans etterfølgere. Hans bud om å dele kan få store politiske virkninger. Egentlig sier han at jorda er til låns. Alt vi eier, eier vi ikke. Det er en dristig tanke, og en ytterst kontroversiell og revolusjonerende ide.

Ja, det er i høyeste grad en dristig og kontroversiell ide, som rent innholdsmessige ikke beskriver en «kravløs» Jesus som «ikke vil noe med oss». Men så var det da nettopp der det opplevdes som om andakten hoppet ut av fortellingen om gründeren og firmaet hans, idet den ble saklig og argumenterende.

Jesus møter Jesus

Begge disse to litt kritiske, var stort sett med når det gjaldt hovedbudskapet, men lot seg irritere eller forstyrre av ulike ting. Den ene først og fremst av metaforene som han opplevde ikke stemte, den andre mer teologisk; av mangelen på grenser. Dette kunne, særlig i det siste tilfellet, være eksempler på en «kritisk interaksjon» som Gaarden kaller det (se 6.1.2) i og med at deres uenighet med andaktsholder ble til formuleringer hvor de tilkjennegav deres uenighet. Det var derimot lite som tydet på at disse formuleringene var en ny bevisstgjøring eller et resultat av tanker som hadde oppstått i denne prosessen. Intervjusituasjonen gjorde rett nok at de måtte reflektere rundt det de ikke var enige i. Men jeg er usikker på om det ville ha skjedd uten den anledningen. Som den ene av dem sa: «*Da hadde jeg skrudd av*» Det er nok grunn til å tro at kritisk interaksjon har dårligere levekår under en kort radiosending med ulike og ofte ukjente radiostemmer, enn den har i en gudstjeneste i den lokale kirken med den faste

presten hvor de fleste av Gaardens informanter ble rekruttert. Likevel, det finnes flere eksempler på kritisk interaksjon, men ikke i dette tilfelle, slik jeg ser det.

I alle disse tilfellene, kanskje med unntak av kvinnen fra Kosovo, var det tydelig at bildet av Jesus som ble tegnet i andakten lignet på et de kjente fra før. De fikk altså bekreftet et bilde de enten likte godt eller ikke fullt så godt. Når Gaarden skjelner mellom de som blir *bekreftet* og de som blir *beveget* opplever jeg, som tidligere antydte, den skjelningen som noe rigid eller kunstig. Flere av mine informanter lot seg bevege av et Jesusbilde som ble bekreftet for dem. Bevegelse trenger ikke å handle bare om ny mening i form av nye tanker. Det kan også handle om ny energi, nytt mot, ny opplevelse av denne dagen eller livet. En bekreftelse av et kjært Jesus-bilde kan skape tilhørighet og i neste omgang bevege en person nærmere et trosfellesskap. En av informantene forteller om en bakgrunn preget av streng og ensidig forkynnelse om synd. I voksen alder førte også hennes ekteskap med en annen kvinne til den samme opplevelsen av fordømmelse som hun opplevde i oppveksten. Men hun hadde hele tiden et alternativt Jesus-bilde, som denne andakten bekreftet. Den ga henne en opplevelse:

Det var også sånn opplevelsen av eh...selv om folk har dømt meg nenedom og ned, så har jeg alltid holdt fast på troen min. For jeg har tenkt at Jesus er sånn. Så det er...til og med da jeg vokste opp i masse synd og greier, så er det ett eller annet som har gjort at da jeg vokste opp har tenkt: Men sånn er jo ikke Jesus. (Kvinne, 50årene, sørlandet, «kristen»)

Og bekreftelsen er ikke en engangshendelse, men en stadig bevegelse ut i et større rom:

..Så for meg så betyr det utrolig mye at sånn forkynnelse kommer fram. Jeg tenker: Ja, Sånn er Jesus. Og det gjør det også veldig sånn..gir troa mi et stort rom. Det blir ikke så trangt. For egentlig har jeg vokst opp ganske trangt. Men dette gir luft. Ja. (ibid)

Hun opplever ikke andaktens Jesus som kravløs, slik som informantene ovenfor. Hun

N: Hvordan kommer dette til uttrykk dette i denne andakten, denne opplevelsen som du også hadde at vi gjør feil...men hva gjør denne Jesus med disse feilene?

I: Jeg opplever at han tar det utrolig på alvor, altså han er leder av bedriften. Men han innser at han er leder av en bedrift med utrolig mange mennesker i. Og det som er så stilig her er at han ønsker jo dette mangfoldet av mennesker. Men det er jo der det kommer inn dette her at...vi kommer inn med alt vårt fordi vi er mennesker. Også opplever jeg at han som bedriftsleder, hvis jeg skal bruke hans metafor, så tar han det

på alvor, og tar tak i det og sier at det er noe som er ålreit og noe som ikke er ålreit her. Også på en måte, må vi finne ut av hvordan vi best mulig kan leve med hjelp fra Jesus eller bedriftslederen da..

Det dreier for henne om ulike måter å se Jesus på. Det er som om denne Jesus har et mer prioritert prosjekt enn å «holde det rent»:

Men det er akkurat som om det er to helt forskjellige måter..og innfallsvinkler å fokusere på Jesus sin rolle. For det betyr ikke...noen vil da si at det er tannløst og skal nå alle inn og skal vi nå liksom godkjenne all type synd her i verden...er det liksom tida og kulturen som skal bestemme hvilket bilde vi skal ha av Jesus...men...men... jeg opplever ikke at alvoret forsvinner i det som er galt her, for han er en god bedriftsleder. Og vi kan ikke godta alt av handlinger...men vi ønsker at menneskene skal være der..så det..er liksom sånn...det er veldig forskjellige måter å forstå Jesus på.

Vi kan godt oppsummere informantenes inntrykk av denne andaktens Jesus slik. Influenseren har et stort prosjekt, som handler om å samle mange, helst alle, og forskjellige mennesker. Det er å samle som står i søkelyset, og dermed kan det være vanskelig å få øye på f.eks ord om oppgjør, kall og etterfølgelse. Ikke fordi de ikke er der, men fordi det store prosjektet trekker til seg oppmerksomheten.

Influenseren er også svært jordnær. Han lever godt med rufsete mennesker og bryr seg om deres hverdag. Han er «*en Jesus som er personlig*», sier en av de yngre informantene, og fortsetter:

Det er akkurat som det hadde ikke funka om ikke det var personlig (...) det er akkurat som om vi lager vår egen plan...vi lager på en måte Jesus-planen for oss, den lager vi selv..det syns jeg var godt sagt. Det er akkurat som om jo mindre overnaturlig det blir, dess mer relevant for meg selv. Fordi jeg har en sånn iboende skepsis til den biten av det. Jo mer det kan appellere til kjærlighet som grunntema, så er det bra syns jeg. Han fremstår som relevant i dag. (mann, 20årene, østl, «kristen i voksen alder»)

Denne andaktens Jesus blir stort sett tatt godt imot blant mine informanter. En ting er at han er «favoritt-Jesus'en» til noen. En annen ting, som jeg mener å kunne se, er at denne Jesus kan influere måten informantene beskriver sin egen relasjon til ham. Denne Influenseren kan få også noen som ikke kaller seg troende til snakke om ham som om de var følgere. Han blir også «deres» Jesus. Det er en mulig bevegelse hos noen av mine informanter, inn i «et større rom» som den ene informanten kalte det, hvor det lar seg gjøre å puste.

6.3 Andakt 69

Andakten er holdt av en prest i Den norske kirke. Hun har en levende fortellerstemme og begynner denne andakten med et lyst og energisk «god morgen» før hun begynner å fortelle om minsteguttens fascinasjon og glede når søppebilen kom durende for å tømme søppeldunkene. Hun skildrer situasjonen nært og levende, hun synger med da hun forteller om den lille guttens gledessang: *"Nå kommer søppebilen, bom-bom-bom-bom!"* Hun blir etter hvert selv en del av fortellingen når hun går over til å skildre hvordan hun begynte å dele lillebrors fascinasjon. Denne fascinasjonen er mer voksen. Mens gutten er mest opptatt av bilen, blir hun opptatt av fenomenet at noen kommer og tar søpla bort. Denne innledende fortellingen fyller halve andakten.

Så skjer det et brått skifte ved setningen: *«Se, Guds lam, som bærer bort verdens synd!»* Dette innleder andre del hvor Jesus presenteres av Johannes døperen (Joh. 1,28ff) og hvor lytteren blir møtt på en eventuell opplevelse av at dette er merkelige ord. Begrepet forklares historisk ved å vise til jødiske skikker med lam som syndoffer og bukk som sydebukk.

I tredje del ledes vi fram til vår tid, nærmere bestemt til gudstjenestens agnus dei og andaktsholderens egen opplevelse av befrielsen det er å kunne få sin synd båret bort. *«Jeg synes det er minst like befriende som at søppebilen kommer og tar med seg alt søppelet. Jesus stiller ingen spørsmål, han krever ingenting tilbake, ikke engang renovasjonsavgift. Han bærer det bort, og jeg får tilgivelse. Fordi han ble ofret, han døde på korset.»*

Andakten avsluttes med en bekjennelse og en oppfordring: *«Det finnes tilgivelse. Jeg får starte på nytt! Se, Guds lam, som bærer bort verdens synd.»*

Innlevelse og velvilje –etos

Et av Marianne Gaardens funn er at talerens troverdighet (etos) er avgjørende for at en interaksjon skal oppstå mellom taler og tilhører. Hennes informanter lar seg særlig prege av den autentisitet og holdning predikantene fremstår med. Autentisiteten kjennetegnes ved predikantens mot til å være seg selv, «sette seg selv på spill», ha noe å formidle som virker som man tror oppriktig på, og i talerens nærvær i det som sies og skjer. Holdningen tolker informantene ut fra kroppsspråk, ordvalg/språk, og om holdningen virker dømmende eller ei. Nå er selvsagt situasjonen en annen for den som skal høre en andakt uten å se predikanten, eller være tilstede verken i en gudstjeneste eller i et kirkerom. Men autentisiteten og holdning kan likevel tolkes utfra elementer som stemmebruk, språkføring, innhold og komposisjon. En

kan kanskje si at når man ikke kan se taleren, så blir stemmen og ordene enda viktigere. Det blir andaktsholderens kropp i møte med lytteren.

Denne andaktsholderen har etter min mening de kjennetegn som Gaardens informanter opplevde som autentisitet. Hun virker naturlig, og forteller levende om episoder fra eget liv. Flere bemerker at hun var en god forteller, at hun var god å høre på etc.

Hun «setter seg selv på spill» idet hun både forteller en historie fra eget liv, og snakker overbevisende i jeg-form om hva det betyr for henne å tro at Guds lam bærer synden bort. Hun etablerer ved god fortellerevne og innlevelse en situasjonen med den søppelbilen som alle informantene grep fatt i. Så førte overgangen til Guds-lam begrepet til en god del kritisk interaksjon, og hos noen heller irritasjon og resignasjon. Men det skal jeg komme tilbake til.

Logos

Den appellformen brukes ikke så mye i denne andakten. Det er når «Guds lam» blir introdusert at det trengs noe forklaring, og hvor det da fortelles kort om situasjonen da det ble sagt og hvor det gis eksempler på ofringer fra den jødiske tradisjon. Utover dette forklares ikke begrepet mer. Det blir derfor hovedsakelig fortellingen om søppelbilen som får oppgaven å gi mening til begrepet.

Patos og jeg-fortellinger

N: Ja, hva opplevde du da du hørte på andakten? Hva følte du?

I: eh...Hun var jo veldig god til å fortelle da.. kjempegod. Jeg ble på en måte dratt med inn i ..sommerdag, hjemme..barna små og...plutselig var jeg der selv....ja sånn..

N: Ja, altså at det ble din opplevelse liksom?

I: Ja, akkurat. Guttungen står i vinduet...min gutt altså (ler) (kvinne, 50årene,vest,«usikker»)

Det tre retoriske overtalelsesmidlene etos, logos og patos lar seg ikke lett skille fra hverandre i praksis. For at folk skal bli følelsesmessig engasjert (patos) trenger man gjerne en god relasjon eller tillit til taleren (etos). I denne andakten henger etos og patos godt sammen. Stemmen, fortellerevnen gjør at flere informanter følger med inn i situasjonen og lar seg berøre. Vi så tidligere (6.1.1) hvordan informanten fra Kosovo identifiserte seg med fortellingen og kom i meditativt modus mens hun lyttet. Nesten tilsvarende opplevde informanten over. Og det ble et ekstra morsomt intervju med denne mannen:

N: Ja, hva syns du om denne da? Hva skjedde inni deg da du hørte den?

I: eh...nei jeg syns...en ting som er veldig viktig på radio er at de som snakker har en god stemme. Og..det...det syns jeg hun hadde. Hun kommuniserte godt. Snakka til meg. Fortalte ledig...eh...nå har jeg faktisk kjørt søppelbil da...

N: Har du det?

I: Ja, i flere år... N: (ler) I:...og det er.. for å si det slik..jeg har jo aldri tenkt på det på denne måten i hvert fall..men...nei aldri, men det var jo litt hyggelig da..interessant (humrer) ..morsomt da å tenke på at noen så på oss på den måten..

N: Ja..det kan jeg tenke meg...men var det ålreit? Altså...eller litt teit?

I: Neinei..det var veldig trivelig..ja, den guttungen og gleden og slike ting...det er bare så langt fra det jeg tenkte om å kjøre rundt der.. (mann, 60årene, nord, «ateist»)

Bruk av eksempler, allegorier, fortellinger eller metaforer engasjerer. Som vi var inne på i forrige kapittel er det også en sjans å ta. Sjansene for at en som kjører søppelbil skulle høre andakten er jo absolutt tilstede, også at det finnes lyttere som vel blir med på fortellingen men ikke dit fortellingen går:

altså jeg har vært liten gutt og vært fascinert av søppelbilen, og jeg har hatt en sånn barnedrøm om å stå bakpå der og holde meg fast. For det så så utrolig tøft ut. Og jeg har gjort det! Jeg har jobba en sommer som søppelmann og stått bakpå der, og det er akkurat like kult som det ser ut. Han to-åringen var ikke fascinert av den søppelbilen fordi at den tok med seg alt sammen uansett hvor godt kildesortert det var...skjønner du? Det har ingenting med saken å gjøre. Det er en tøff maskin som det står fyrer og henger utenpå, og som løfter ting vi kaster og sånn. Sånn at akkurat da hun tvang fram broa der, til at den liksom tar bort alt sammen, da følte jeg sånn Ah, det er dit vi skal lissom. (Mann, 40årene, øst, «kristen»)

Selv om han er nok blander sammen to-åringens fascinasjon og andaktsholderens, har han rett i det at fortellingen skal et sted. Og det et sted han ikke vil. Den starter i noe som «tar ham med», men underveis skjønner han hvor det bærer. Han er ikke alene om dette, men det er kun informanter blant de som definerer seg som kristne eller kirkeaktive som reagerer på denne måten. Det kan absolutt være tilfeldig, men det er fristende å spekulere i om det skyldes at de har hørt mye forkynnelse fra før, kanskje også opplevelser av å ha blitt «tatt med» dit de ikke vil, og nettopp derfor hører med mer kritisk øre. Et sterkt etos er en forutsetning for patos, for å fremkalle følelser i lytteren. Et sterkt etos kan også fremkalle negative følelser hvis taleren «skuffer» underveis. *«Først tenkte jeg at var det dette at de delte gleden, siden hun først*

snakka om det (...) Men så skjønnte jeg da Jesus kom inn som søppelmann at nei, den ble for enkel, tenkte jeg» (Kvinne, 50årene, sør, «kristen»)

Hennes respons leder over i en annen problemstilling som åpenbarer seg i responsen fra noen av informantene vedrørende det man i retorikken kaller talens *aptum*. *Aptum* innebærer at talens bestanddeler må passe sammen og utgjøre et harmonisk hele, og for noen informanter er det at det bryter når den hverdagslige historien om søppelbilen blir stående som sammenligning på noe som de i seg selv opplever som svært krevende å forholde seg til, nemlig Jesu soningsdød for våre synder. Guds lam er en metafor i seg selv, på han som ofres for menneskenes synder. Den metaforen har alvoret i seg i kraft av de gammeltestamentlige fortellingene som andakten nevner. Som vår eldste informant sier «*søppelbilen blir en metafor for metaforen*», og har ikke alvoret i seg, tvert imot; det er ladet med en barnlig glede. Her skjærer det seg for noen av informantene. Men dette er ikke hele bildet, noen ble bergtatt av fortellingen, for noen ble det selve andakten. (Og sånn er det med informanter, -de kan være vanskelig å bli klok på) Men den mest kritiske informanten hva metaforbruk angår, han som kritiserer nær sagt all bruk av metaforer og sammenligninger i alle andaktene der han finner dem, følte seg på et tidspunkt litt «slem», og innrømmer:

Jeg har det dårlig med metaforer altså. Også har jeg aldri skjønnt hvorfor eh folk som leser Bibelen og leser lignelser i Bibelen og som skal gjengi lignelser i Bibelen, lager lignelser som skal ligne på de lignelsene. Det å tilføre et nivå av lignelse er i beste fall overflødig liksom. (Mann, 40årene, øst, «kristen»)

Jeg måtte til slutt spørre han om han noen gang de siste årene har hørt forkynnelse som har truffet ham, eller beveget ham. Og det hadde han, «flere ganger», men han kom bare på et tilfelle. Og det var en eldre vikarprest som talte om tro og tvil, og som ikke var imponerende på noe vis men likevel overførte en slags trygghet på at informanten «var innenfor» tross tvil og mange spørsmål. Ikke bare opplevde han seg selv innenfor, men tvilen var også innenfor. Hvorfor det ble sånn visste han ikke:

Det bare ble sånn... Men jeg er ikke noe glad i å føle meg som målgruppe. Og det tror jeg ingen er. Og det som er problemet med disse andaktene jeg har hørt til nå er at de prøver så hardt, og de har på en måte dannet seg et bilde av hva som skal til for å nå ut til meg, og i begge tilfeller er det sånn 'vi må forklare til han på en enklere måte eller en moderne måte som han kan forstå'. Eh.. og jeg tror det er det som gjør meg så lite motivert til å høre etter da. Mens det som jeg likte med han gamle presten, og som

faktisk berørte meg, var at han fortalte noe som føltes som om vi hadde en samtale rundt et bord, også forteller han noe som, som..han vet ikke hva jeg kommer til å gjøre med den informasjonen, på en måte. Han bare forteller det, fordi det føles viktig for han. Også griper jeg tak i noe og fortsetter en samtale inni meg sjøl. Og trekker det videre for min egen del. Og det som ofte er problemet med de der metaforene og alt det der, det er det ferdigtenkte på en måte. Det er ikke noe mer for meg å tenke etter det. (...) Men hvis de forteller om noen personlige ting eller erfaringer, uten å konkludere for meg, og peke en retning, men bare nei, sånn var det, -så plukker jeg det kanskje opp og tar det videre eller ikke. (Mann, 40årene, østlandet, «kristen»)

Det han likte med den gamle presten «*var at han tok sjansen på at jeg kunne komme til å tenke på hva som helst selv. Også gjorde jeg det. Og det ble bra.*»

Jesus-bildet i tilhørers andakt

Jesus som Frelseren er det mest dominerende bildet av Jesus i andaktene 2017, men her skal vi nøye oss med å undersøke ham i en relativt ukjent og lite eksponert profil, nemlig som frelseren som ble ofret for å sone menneskers skyld til Gud. Dette sies jo ikke i andakten på en direkte måte, men det ligger under. Det «*primes*» i det jødiske syndofferet som forklares raskt, og med sydebukken, og han omtales som Guds lam som gir sitt liv på korset og bærer synden bort. Men det er ikke noe i ordlyden selv som sier at dette var Guds krav. Det kreves altså en viss kristendoms kunnskap for å gjøre den koblingen. Det er to av mine informanter som snakker som om den koblingen ikke finnes, uten at jeg dermed kan si at de ikke kjenner til den. Det er kvinnen fra Kosovo, med muslimsk bakgrunn, og kvinnen i 20årene. Sistnevnte forstår det kanskje symbolsk? Hun sier i alle fall at «*det er noe fint med sånne praktiske.. på en måte..sånne ting man kan gjøre..sånn for å ta avstand fra eller be om ting..sånn som når vi tente lys i kirka... Eller sånn som hu fortalte om med lam eller det med å tenke på det man gjør galt og så..hva var det de gjorde..de jagde et lam ut av byen. Jeg tror vi trenger det..mange av oss*» (kvinne, 20årene, midtnorge, «ikke troende»). Og fra kapittel 6.1.2 husker vi hvordan kvinnen fra Kosovo oppfattet Guds lam i tråd med slik hun oppfattet historien om søppelbilen; som en fortelling om gleden over livet. Offeret var et fest-offer, en feiring av livet og maten på bordet. Da jeg med ganske ledende spørsmål forsøkte å nøste i dette med soning og tilgivelse fortalte svaret hennes at hun ikke hadde latt seg lede dit:

N: Hvordan opplevde du det snakket om tilgivelse?

I: ..eh..akkurat det tenkte jeg ikke så mye over...

Men resten av informantene lot seg (mer eller mindre villig) lede dit. Søppelbil mannen, for eksempel, som koste seg over den innledende fortellingen, han så linken. Han kunne for øvrig vise til noen år på søndagsskolen:

N: ...men hva slags forhold har du til Guds lam da..eller gir det begrepet noen mening for deg?

I: det handler jo om at han tok sin skyld..vår skyld mener jeg..på seg. Opp på golgata..det blir jo søppelfyllinga da på en måte.

(...vi tuller med det upassende i at det nå kalles gjenvinningsstasjon...)

I: ...men tja..nei det er jo egentlig et spesielt uttrykk...det har vel med den gamle ofringa av dyr å gjøre. Jødene ofra et lam eller geit for å få tilgivelse...eh det er ikke noe tiltalende synes jeg..

N: tiltalende...hva mener du?

I: ...dette å ofre noen andre for det gale du gjør..og..faktisk både det og kreve det...at gud skulle kreve det. Det syns jeg er enda verre. Det får han til å virke gammel eller hva skal jeg si...primitiv... Ja, det syns jeg.. (mann, 60årene, nord, «ateist»)

Det er han ikke alene om. Uttrykket «primitivt» bruker også kvinnen i 50årene fra vestlandet. Hun definerer seg som «usikker» i troslandskapet, men kjente og forsto «Guds lam»-begrepet som en fortelling om Jesu offer for vår skyld. Hun oppfatter det tilsynelatende mer som om det er for Guds skyld enn vår skyld, og uttrykker at hun ikke kan tro på Gud som er sånn. «*Han må være større på en måte...mer i balanse*», sier hun. Det er Gud som kommer dårlig ut av dette bilde, i hennes verden. Da jeg spør om hva slags bilde av Jesus hun sitter igjen med svarer hun:

Nei, han er fin.. han er..det er jo ikke hans skyld at faren er litt (ler).. i ubalanse. Jesus tilgir. Han skjønner at vi ikke får det til alltid..han tar det bort. Han krever ingenting..hun sa det tror jeg...det liker jeg..

N: ..det liker du...

I: Ja..det trenger jeg det..det er så mye krav ellers..på alt. Om alt fra jobb, familie, være sånn og sånn..alt mulig..

N:...men ikke hos Jesus

I: Nei...det tror jeg ikke. Jeg tror han må være sånn..at hva sa hun..at han ikke går og husker på alt det negative..bærer det bort bare...det er fint. (kvinne, 50årene, vest, «usikker»)

Ambivalens

Eldstemann blant informantene synes også Guds lam-begrepet er vanskelig. Han skulle gjerne sett at andakten forklarte mer om det. Også for ham tegnes Jesus på en måte han kjenner igjen og liker

N: Hva slags bilde av Jesus kommer fram av denne andakten da?

I: Jeg synes det er ganske flott. At det er faktisk en som kan tilgi. Det syns jeg er den sentrale kvaliteten

N: Så det er et viktig budskap syns du?

I: Ja absolutt..jeg går ofte å tenker på hva synd er (...) hvorfor ikke bruke 3 minutter på hva er synd? ...2.0 Nettopp for å få fram at hvor viktig det er at det finnes en som kan løse oss fra det (Mann, 70+, sør, «kirkeaktiv»)

Alt i alt er et noe sterkt ambivalent over de fleste av informantene i møte med Frelseren som Guds lam. For å si det litt flåsete så blir både frelseren og lammet tatt godt i mot, men ikke tanken på at offeret var rettet mot Gud. Den eneste av informantene som definerer seg som «ateist» setter disse ordene på ambivalensen sin:

Men dette med tilgivelse det..det er ikke det altså som blir galt, det er det ikke...det liker jeg godt, trua på at man må gjøre opp for seg, at man kan få tilgivelse, at man må være ærlig og alt det..det som følger med kan du si. Det liker jeg. Det tror jeg er bra..eh...det er mer fortellinga bak kan du si som..som..eh..ikke tiltaler meg.

N: Skjønner..eh men hvordan er det når man ikke tror da..du har jo sagt at du ikke tror...eller kristen...

I: Jeg..jeg tror jo på ideene, på tilgivelse og ...slike ting..men jeg tror ikke på..på..hva var den han sa..på fortellinga kan du si. Jeg tror på ideene, men ikke fortellinga (mann, 60årene, nord, «ateist»)

Det er interessant å se hvordan han i selvrefleksjon «avmytologiserer» Jesu soning på korset og søker en mening der⁷⁸ Det er litt «bultmannsk», og enda sterkere synes jeg å se det i den neste informantens ambivalens. Korset betyr åpenbart mye for henne, men offerlammet vil hun helst ikke smake på. Det hører fortiden til, men det som bys henne ved nattverdsbordet forsyner hun seg gjerne av. Der opplever hun en samtidighet. For å låne Bultmanns ord: «*Kristi kors og lidelse er altså nærværende, og hvor lite de lar seg redusere til å bare gjelde*

⁷⁸ Bultmann, Rudolf Karl, 1968 *Mytologi og bibelforståelse* Gyldendal Oslo, sidene 56-61

*korsfestelsen som en begivenhet i fortiden fremgår tydelig av*⁷⁹»...og her bytter jeg ut Bultmanns Paulus-sitat med informantens egen opplevelse:

I: Det er jo på en måte at Jesus har sonet for mine synder...eh..og det har jeg et veldig sterkt forhold til når jeg går til nattverd for eksempel. Jeg føler jo virkelig det, når jeg mottar brød og vin, at det er en type handling som er liksom tett på, veldig symbolsk, og som er veldig god for meg. Og i det jeg tar imot det så kjenner jeg jo..eller så tenker jeg på hvordan Jesus har ofra livet sitt for meg. Også sto opp igjen da heldigvis. Så det har jeg et sterkt forhold til...mhm. Men ikke som et offer-lam. Jeg ser mer for meg Jesus på korset, som lider eh..ja..

N:...for din skyld, for vår skyld?

I: For menneskehetens skyld, men også for min.

N: Ja..som en nødvendighet eller?

I: Jeg syns jo det er vanskelig det der.. (ler) Jeg syns jo det er vanskelig når du spør, for det er..ehm...hvorfor skulle det skje så brutalt? Samtidig er det en historie i en samtid hvor det var vanlig å straffe på...ulydighet, ikke sant. Men det passer ikke inn i vår tid, selv om det foregår i noen land. Så passer det ikke her i vår kultur. Men det var nå sånn det ble gjort. Og det blir jo veldig tydelig da, med all den smerten. Og jeg føler noen ganger når jeg tenker på min egen synd, at den smerten som ligger i den gjerningen, det er noe som Jesus har tatt på et vis..ja, jeg gjør det.

Guds lam vekker et slags ubehag hos flere av mine informanter, ja de fleste. Men Jesus blir likevel godt tatt imot som Frelseren. Guds lam forteller dem noe problematisk om Gud, ikke Jesus. Den bevegelsen jeg la merke til i denne omgang var hovedsakelig det Gaarden kaller kritisk interaksjon som gav dem anledning til å formulere deres egen forståelse på et, etter mitt skjønn, ganske dypt plan. Det blir eksistensielt, en relaterer til det hun opplever som mange krav i livet, en annen til opplevelser der offertanken har fungert destruktivt i familielivet. Med andre ord synker den teologiske refleksjonen ned i dybden av livet. Som Gaarden finner, finner også jeg at en kritisk dialog med predikanten ikke nødvendigvis er identisk med en kritisk holdning til predikanten, snarere tvert imot krever kritisk interaksjon ofte en respekt som den man lytter til, som gir vilje til å la seg utfordre i stedet for å resignere og slutte å høre. Og de finnes også blant informantene. Nå byr jo ikke intervju-situasjonen på muligheten til å skru av, og heller gjøre noe annet. De måtte sitte der og lytte, og svare på

⁷⁹ Bultmann, s. 60

mine spørsmål. Deres oppmerksomhet var følgelig mest rettet mot retorikken, handlet i liten grad om Jesus.

6.4 Andakt 148

Denne andakten handler om helseangst. Det lanseres allerede i de første linjer: *«God morgen. Jesus sier at vi ikke behøver å bekymre oss for morgendagen. I Bergprekenen har han en spesialhilsen til hypokonderne, som har for sterk helseangst»* Spesialbudskapet er et retorisk spørsmål fra Jesus: *Hvem av dere kan vel med all sin bekymring legge en eneste alen til sin livslengde?*

Etter denne innledningen beskrives døden som en stor fiende, samtidig den kjensgjerning at den er «ukontrollerbar». Dette er noe «de fleste» vil være enig i. Han viser også til personlig erfaring med det idet han har mistet to nære. Begge navngis, og vi trekkes inn i dødsprosessen deres. Døden gjøres til en del av andaktsholderens erfaring.

I neste del lanseres en løsning, nemlig å akseptere det ukontrollerbare og heller fokusere på det vi kan gjøre noe med; livet her og nå.

I avslutningen formidles denne løsningen som et valg og en gave. Her tales det i første person flertall, og for lytteren blir det dermed deres eget valg: *«Den roen, freden og tryggheten vi kan ha i livene våre bygger ikke på at vi faktisk er helt trygge, den er et valg og en gave. Vi har fred i sinnet fordi vi velger å ha det.»*

Innledet etos - erfaring

Denne andakten ble holdt av en kjent foredragsholder, og flere av informantene gjenkjenner ham både på stemmen og ikke minst på grunn av innholdet i andakten. Selv om han ikke forsøker å være morsom her, er han kjent for en humoristisk fremføring. Dette påvirker tydelig denne informanten:

N: Ja hva syns du om denne...eller hva skjedde med deg da du hørte på?

I: Hehe...jo den var fin. Han er jo utrolig morsom han her (forteller om foredrag han vært på)

N: Men var han morsom her?

I: Eh..nei, det var han kanskje ikke..men han er det, så..

(mann, 60årene, nord, «ateist»)

Han humret kanskje av gammel vane helt til det slo ham at han egentlig hadde «snakket om noe ganske trist», tap av nære. Opplevelsen av stemmen i denne andakten varierte veldig. Denne informanten som ikke kjente andaktsholderen, og som for øvrig gjennomført kalte ham «presten», opplevde det helt annerledes enn mannen som visste hvem han hørte på. Da jeg spurte henne om hun kunne si noe om den umiddelbare opplevelsen svarte hun slik:

Ja, jeg syns stemmens hans ikke appellerte helt til meg. Dialekten hans appellerte ikke til meg. Dessverre.. Så jeg jobbe litt for å...for å koble meg på, hvis du skjønner. Jeg ble ikke de av stemmen hans. Det var det umiddelbare som skjedde (kvinne, 40årene, sør, «ikke troende»)

Opplevelsen av en stemme er selvsagt i stor grad subjektiv. Men en kjent stemme legger man mer i. Denne informanten bekrefter begge deler. Han følte seg truffet av andakten, av flere årsaker:

N: Hva var det som traff?

I:...nei det var jo både det han sa og måten han sa det på. Jeg likte å høre på han og. Veldig morsomt tonefall av og til..er det han hypokonderdoktorer? (mann, 30årene, øst, «agnostiker»)

Andaktsholder snakker også om et tema som han både jobber med og foredrar om i hele landet, noe flere av informantene vet på forhånd, men som han også drypper inn i andakten innledningsvis. Han etablerer et etos ved henviser til mange års profesjonell erfaring. Også privat har han erfaring som gjør seg gjeldende i og med at han har opplevd døden i kretsen rundt seg. Den litt detaljerte beskrivelsen av deres død trekker lytteren inn i et drama som kan vekke følelser.

Metaforenes ambivalens –igjen

N: Er det noe mer du vil legge til?

I: Jeg bare tenkte på ordet **avkastning**.. eh...for det er sånn økonomisk retorikk. Jeg er litt usikker på om jeg lissom..syns det er usmakelig eller smart, å bruke det ordet i en sånn setting. Fordi de ordene som er knyttet til økonomi, kapitalisme; avkastning eh..jeg skal ha mer på bekostning av andre...det er sånn jeg ikke forbinder med kristendom. Så det er litt brudd. Samtidig kan det hende det er lurt å bruke de ordene som folk bruker i dagliglivet da. Det er sikkert en tredjedel av folket som bruker det ordet daglig..

N: Men du antyder at du syns ikke det kler en andakt, eller?

I: Nei altså... jeg er ambivalent til det. For det er også litt smart. Man investerer et sted, men... og i dette tilfelle investerer man med et tankesett, og får avkastning av det tankesettet... det er en moderne og kapitalistisk måte å tenke på... Eh.. jeg vil ikke dømme det... så negativt. (mann, 20årene, øst, «kristen»)

Nok en gang ser vi metaforenes tvetydighet. Denne unge informanten strevde, men ville ikke dømme det nord og ned når avkastning ble brukt som noe Jesus gjerne så i disiplenes liv. Den eldste bet seg også fast i denne metaforen:

I: Også hadde han et begrep om avkastning som jeg syns er sjangerbrudd.

N: Ah, han bruker et økonomisk ord?

I: Nettopp. (mann, 70+, sør, «kristen/kirkeaktiv»)

Fornuftig tale -Logos

Andakten preges av en rasjonell tilnærming til problemet helseangst. Angsten omtales også i fornuftige kategorier. «*De fleste mennesker har et negativt **syn** på døden, den er en fiende, og det er et **helt OK standpunkt** å ha*» Her formidles en forståelse, men den er ikke følelsesladet eller spesielt omsorgsfull. Det er et ok standpunkt. Andakten argumenterer så saklig og logisk for en annen måte å tenke på, en løsning. En sånn rasjonell tilnærming til det som for noen er et stort og kronglete problem kan oppleves som lite forståelsesfullt. En informant som hadde erfaring med en tilsvarende type angst sier: «*Jeg er veldig enig med han..i det han sier, ikke sant. Det er det ene.*» Det andre hun melder er at formen ikke gir nok plass til det kompliserte:

«Det er noen mennesker som har så mye smerte, så mye vondt... og i den der litt sånn positiv..ta ansvar-psykologien, så kan en miste en dimensjon med at den andre ikke opplever respekt på at noen mennesker har så mye lidelse, at den må anerkjennes først, og ikke som et 'men'.» (kvinne, 50årene, sør, «kristen»)

Men det må understrekes at det *kan* oppleves sånn. En annen informant, som i begynnelsen av intervjuet hadde tilkjennegitt at han «ikke var helt på plass» på grunn av kreft i næreste familie, opplevde det annerledes. Jeg spurte om andakten snakket om disse tingene på en ordentlig måte:

I: Ja, det syns jeg. Det syns jeg..han sa jo det at i bunn og grunn så er det ikke så lett å leve, man må jo kose seg mens man kan... velge å...tro at det går bra. Man har jo ikke kontroll over så mye

N: Nei, man har ikke kontroll over så mye..eh...at når den tanken siger inn da..hvordan føles det?

I: ...nei det er jo...man skulle ønske man kunne kontrollere litt selv..f.eks hvem som få kreft og...men det er jo ikke sånn. Så det får man jo bare innfinne seg med da...det kan jo være veldig vanskelig (mann, 30årene, øst, «Agnostiker»)

Den store amerikanske studien «Listening to Listeners» konkluderer med at prekentilhørere hører i ulike modi som tilsvarer Aristoteles overtalelsesmidler etos, patos og logos. Disse informantenes svar ovenfor illustrerer kanskje et sånt bilde. 30åringen svarer rasjonelt på hvordan logos-andakten gav mening, mens det ligger en del patos i betenkningen til 50åringen over.

Jesus-bildet i tilhørernes andakt

Den selvdefinerte ateisten med søndagsskolebakgrunn synes Jesus kommer fint ut i denne andakten: «*Han bryr seg om livet. Hans sier kloke ting som viser at han forstår hva det vil si å være menneske. Talen begynte jo med å si hva Jesus hadde sagt om bekymring. 'Et spesialbudskap til hypokondere'...*» (mann, 60årene, nord, «ateist»)

En annen legger vekt på omsorgen som ligger i dette at han bryr seg om våre helsetanker:

Det er en Jesus som bryr seg om hele livet vårt..ikke bare det åndelige,.. om hva vi tror eller ikke..han..han er opptatt av hele oss. Han har omsorg for oss. Det han sier her er et tegn på at han er glad i oss... Derfor kan ikke kristendom kun handle om..eh.. ja det hinsidige da (...)jeg lærte noe viktig en gang, i en bok jeg leste..det evige livet begynner her og nå (mann, 60årene, øst, «kristen/kirkeakt»)

Jesu ord inn i vår hverdag blir altså et tegn som peker utover, mot noe større; hans omsorg og kjærlighet. Men ikke alle så det på denne måten:

Jeg synes den mangler noe. I tillegg til å peke på hvor..meningsløse på en måte disse grubleriene er..engstelse og bekymringer og alt dette er så..ja, han kunne han godt sagt noe om at det finnes et liv etterpå.. evig liv..

N: ..det ville Jesus sagt, tenker du?

I: Ja, det tror jeg...i min fars hus er det mange rom. Den som tror på meg skal leve om han enn dør.. og.. for dette er så vesentlig..dette er virkelig trøstende ting som gir styrke og fred og kraft...ehm..kraft til å leve her og nå..Og det gjør døden litt mindre farlig tenker jeg (kvinne, 30årene, midtnorge, «kristen»)

Gjemt bak legefrakken?

Ja, hvorfor nevner han ikke det evige liv? Terapeuten gjør ikke det, ikke i noen av andaktene der Terapeuten er med blir det evige livet forkynt. Denne andakten er ikke noe unntak. Men her handler det blant annet om døden. Likevel: Hos Terapeuten er fokuset på her og nå, på menneskets liv i relasjon med Gud og andre mennesker. Kanskje er det derfor han blir sett på som en Jesus litt ute av fokus i noens øyne⁸⁰.

Jesus blir litt borte i denne andakten. Og det er faktisk noen andakter jeg hører hvor...er det et foredrag? om sånn livsvisdom e...eller, og er det sånn at det skal være en del av andakten?...det man jo stille spørsmål om. Det kan jo godt være at det skal. Men hvis hensikten med andakten er at Jesus skal tre veldig tydelig fram, så gjør han ikke det her. Han blir litt borte. Også blir det egentlig om synet på livet og menneskets ansvar, og leve her og nå. Mindfulness..som blir på en måte egentlig hovedtema. Disse tingene som jeg tenker «ja, du har helt, helt rett»...eh.. og det er jo inn i det landskapet jeg tenker om livet (kvinne, 50årene, sør, «kristen»)

Da jeg spurte vår eldste informant om hvordan Jesus fremsto i denne andakten, svarte han kjapt: «*Nei, han hadde omtrent hvit frakk*». Men for ham var ikke det i seg selv noe negativt. Han snakket senere om viktigheten av å forkyne Jesus slik at han «*har noe å melde våre liv her og nå*»

N: Så du er ikke fremmed for en Jesus i hvit frakk egentlig, altså et.. Jesus-bilde der han har et budskap, f.eks til hypokondere, noe som ikke gjelder de evige ting, men her og nå?

I: Nei, tvert imot –det må da være noe av det som frelsen formidles gjennom. Det er jo perspektiv på her og nå (mann 70+, sør, «kristen/aktiv kirkegjenger»)

Det må være noe av det som frelsen formidles gjennom sier den eldre kirkegjengeren.

Sett fra et annet perspektiv peker denne «ikke troende» informant på noe av det samme, selv om hun her åpenbart ikke etterlyser noen frelse eller evig liv. Hun sier noe om hva det religiøse budskapet kan formidles gjennom til henne:

I: Jeg syns det er fint hvis de kan (...) knytte budskapet opp mot dilemmaer som vi står i som mennesker. Mellommenneskelige ting og utfordringer, å virke i et samfunn, med familie, kjærestene våre, med barna våre, og sette religionen inn i.. en hverdagslig

⁸⁰ Jfr Woody Allens *Deconstructing Harry*

kontekst som er dilemmaer som folk flest strever med og som påvirker oss veldig. Tanker vi strever med, og utfordringer vi strever med.. Jeg synes det egentlig er det som appellerer mest til meg. Altså nå er jo ikke jeg så veldig religiøst menneske, men jeg synes jo det er spennende allikevel, så det er egentlig det som...det som angår livet

N: Evig liv og sånn da?

I: Evig liv?

N: Ja, er du interessert i det?

I: eh nei.

N: Nei..

I: Her og nå.

N: Her og nå. (kvinne, 40årene, sør, «ikke troende»)

Hvem kan legge til en alen?

Her finner vi de ulike forventningene til en andakt som vi også finner i debatten som har gått rundt forkynnelsen på morgenandakten på NRK (se kap. 1.2). Man kunne antatt at de som definerer seg som «troende» eller «kirkeaktive» var av de som ønsket seg en mer direkte Jesus-forkynnelse, men det er det, som vi ser, ikke hold for å hevde utfra mine informanternes respons. Det er heller ikke hold for å påstå at Jesus blir «gjemt bak en legefakk». Alle informantene oppdager Jesus i en denne andakten. Han dukker opp allerede i starten som en autoritet, sammen med andaktsholder, på spørsmålet om helseangst. Og han kommer tilbake på slutten som en som bekrefter det tidligere sagte. Det noen informanter etterspør er om han ikke har noe mer på hjertet. Nå erfarer de fleste at en legetime sjelden varer mer enn noen få minutter. Sånn er det med andakten også. Det kan være mer å si enn man får tid til innenfor de knappe tre minuttene. Men når budskapet treffer en tilhører på hjemmebane, sånn at den handler om tilhørerens liv, varer andakten langt lengre enn 3 minutter. Agnostikeren, som ikke er en morgenandaktslytter, fikk et «hva hvis-spørsmål» etter å ha hørt denne andakten

N: ehm...hvis du hadde sittet i bilen og hørt på denne da hadde du lytta til den da?

I: Ja, det hadde jeg gjort

N: Hva ville den gitt deg i så fall, om noe?

I: Nei, det er jo en påminnelse om å kanskje fokusere litt på de store tingene og ikke bagateller.. i hverdagen. Jeg har fått noen sånne vekkerer i det siste.. (mann, 30årene, øst, «agnostiker»)

Han hadde samme dag fått en nedslående helsenyhet. Ingen kan legge til en alen, men han opplevde at noen kunne minne han det store i det som er.

N: Jesus da? Hvordan opplever du han her?

I: Var han med? (ler) ...jo men hva var det han sa for noe om Jesus da?

Det var det jeg som måtte minne han på.

6.5 Andakt 199

Dette er årets nest siste andakt, og preges følgelig av julehøytiden. Andakten starter med to linjer som nærmest fungerer som en overskrift: *«2016 var året da det ble lov å snakke om skam i Norge. Det kan vi takke NRK for. 2017 ble året da det ble lov å snakke om nåde. Det kan vi takke Martin Luther og Reformasjonen for.»* Herfra henter og uttrykker andaktsholderen et håp om at det er mulig å snakke om denne juledagen også, før han siterer en dansk filmskaper som uttrykker paradokset det er at Gud selv kom som et lite hjelpeløst lite barn for å frelse verden. Det *«er en tanke så vanvittig at den burde være ulovlig. Og samtidig er det hva jeg tror på»*

Det er dette sitatet som resten av andakten spinner rundt. Ordet nåde brukes ikke mer enn i denne innledningen, ordet skam brukes en gang til. Men indirekte kan disse begrepene tolkes som paradokset to bestanddeler nemlig i den nåde som ble mennesker til del ved Guds vanære og skam: *«Gud opptreter ganske så pinlig i julen»*

I neste steg tar andaktsholderen oss med tilbake til Jesu tid og Messiasforventningene og viser hvordan paradokset var tydelig allerede da.

Så tar han steget tilbake til vår tid, og blir personlig idet han bekjenner at det er *«denne Jesus jeg også tror på og som den kristne kirke trofast har forkynt i 2000 år.»* Her utfoldes den lidende Jesus som gir sitt liv i kjærlighet og i vanære.

Andakten avsluttes ved at det angis hva dette betyr i dag: Gud ikke er anonym og hjemløs på jorden. Vi ikke er alene i vår smerte og skam. *«Julen 2017 feirer vi altså et sårbart menneskebarn som er verd å elske. En voksen Menneskesønn verd å søke. En frelser verd å ta imot og å ta inn i romjulens dager.»*

Etos og lånt autoritet

Stemmen er kjent for mange på både på grunn av andaktsholderens sentrale posisjon i kirkenorge, opptredener i media, og en utstrakt foredrags- og forkynnervirksomhet. Innledningsvis låner han også autoritet fra flere steder. Først den populære NRK-serien «Skam» som gjorde

begrepet allment i løpet av høsten 2015 og 2016. Deretter henviser han til Luther og jubileet som ble markert i 2017. Han henviser til disse idet han «håper det er mulig å i noen minutter snakke om både skam og nåde». Dermed får de en tydelig rolle som autoriteter. Serien «Skam» hadde alle informantene hørt om, Luther-året var derimot ukjent for de fleste. Heller ikke den tredje autoriteten, filmskaperen som siteres, var kjent. Ingen visste hvem det var. Derimot var det mange som festet seg ved selve sitatet.

Et par informanter ga uttrykk for at denne «namedroppingen» gjorde starten litt forvirrende og hakkete. «Mann, 70+, sør, troende/kirkeaktiv» opplevde denne innledningen som «utrolig komplisert» og fikk ikke med seg hva de to første henvisningene hadde med resten av andakten å gjøre.

Stemmen er det flere som biter seg merke i. Flere beskriver den som god å høre på. Kvinnen i 40årene som beskriver seg som «ikke troende» ser ut til å anta at alle andaktsholderne er prester, og når hun beskriver opplevelsen av denne andakten sier hun: «*Litt sånn dramatisk og sånn, og litt sånn, men veldig god stemme da. Veldig god stemme. Men mer sånn forkynnende form, ikke sant. Han prater sikkert sånn som han gjør i kirka, vil jeg tro*».

Ateisten fikk respekt for «predikanten»: «*.han mente det han sa. Trodde på det*» (mann, 60årene, nord, «Ateist») Andaktsholderen byr på seg selv gjennom en inderlighet i stemmen, og også når han personliggjør troen som han har skildret: «*Det er denne Jesus jeg også tror på*»

Patos

Dette er en andakt full av patos. Som vi har sett gjør den budskapet den formidler personlig. Den er full av språklige bilder som gjør kontrasten mellom Jesu guddommelige natur og virkeligheten han ble født inn til et stort paradoks. Jesus kunne for eksempel kommet som «*en tryllekunstner som kunne lovet gull og grønne skoger*», men kom som «*et lite barn, svøpt i en krybbe og på vei mot lidelse og død*.» Han stiller også flere retoriske spørsmål, f.eks: «*Hva var dette å komme med?*», der lytteren inviterer til å dvele ved den gåten han setter opp. Når andakten skildrer hva Jesu fødsel betyr er det hele tiden «for oss», og «vi» som kan ta i mot.

En annen observasjon er at andakten er ganske massiv, både med innhold, språklige bilder, spørsmål og utbroderinger av hva julen bringer med seg. Det er høyt tempo, og andaktsholderen får karakter av å være herold som forkynner barnefødselen med stor patos og innlevelse. Logos som appellform er fraværende så vidt jeg kan forstå.

Jesus-bildet i tilhørernes andakt

Da andakten var hørt, ble denne mannen ble sittende å reflektere over at «vårherre» hadde endret seg siden han var barn og søndagsskolegutt i bygda han vokste opp i. Og da jeg ba han forklare seg sa han blant annet:

I: Det var jo...hva sa han..Gud opptrer pinlig...det er det var ikke slik før. Da var han uangripelig. Vi ble jo vettskremt noen ganger...det gikk i hellig og allmektig og man måtte ikke krenke gud. Ikke misbruke hans navn for det kunne straffe seg..ingen ville turt å si at gud opptrer pinlig..

N: ..men så sier han at samtidig er det det han tror på...hva tenker du om det?

I: ..nei det får ikke jeg til...men jeg har respekt for det og respekt for predikanten..han mente det han sa. Trodde på det...og det er mye ee...det må være mye bedre å tro på dette enn en..eh..en slik trussel..ja,en gud som truer med straff og slikt (mann, 60årene, nord, «Ateist»)

For ham trer det altså fram et annet bilde av Jesus enn han fikk se i løpet av sine unge år. Det er ikke noe han klarer å tro på, men han ønsker det hjertelig velkommen. Da jeg ber ham skildre dette bildet han så i denne andakten svarer han:

Nei han forteller om et barn..hjelpeløs..han er ingen trussel..han vet hvordan det er å være menneske...nei, ærlig talt så fikk jeg ikke med meg alt han sa..det ble..jeg ble sittende å tenke da.. Nåde snakket han om..

En annen informant fikk heller ikke med seg alt, men sier at «*det var noen sånne fine ting innimellom som traff*», og henviser til «sitatet» som hun ber om hjelp til å huske. Jeg har manus foran meg og leser..

I: Ja, det var veldig fint. Det der med...mm...det er jo et paradoks. Også er det litt gøy at han sier at Gud opptrer pinlig...for e... det tar Gud ned på en måte..Og det er veldig fint egentlig..han kommer som et lite barn. Det er en motsetning...som....som jeg liker. «Og samtidig er det hva jeg tror på»...det er så fin måte å si det på

N: Åssen da?

I: Nei...at man tar høyde for at det er noen ..paradokser..motsetninger som vi ikke forstår...at at...kanskje...e...det nettopp gjør det sannsynlig på en måte...eller troverdig mente jeg. Forstår du hva jeg mener? At når Gud viser seg så blir det en kjempestor gåte ut av det. (kvinne, 50årene, nord, «usikker/medl av kirka»)

Det virker som alle informantene får med seg dette bildet av Jesus som et fattig barn, en lidende tjener og en kjærlighetsfull skikkelse. Kvinnen i 30årene som tidligere har uttrykk en kritisk holdning til det hun oppfatter som uklare Jesus-bilder, sier om denne andaktenes bilder:

Det er så deilig å høre noen som gutser på litt..som våger å kalle han for frelser og verdt å elske og sånt..og det kommer så fint fram at det ikke er en skummel frelser liksom men bare denne fine og..ja, et lite fattig barn.. frelser, mektig gud..hele Jesus.. (kvinne, 30årene, midtnorge, «kristen»)

Dette bildet gjorde som vi har sett ateisten med søndagsskolebakgrunn tankefull. Hans vårherre hadde forandret seg. Mens kvinnen fra nord ble beveget av «gåten» hun møtte i andakten, at Gud kom som et lite barn. Hva en sånn andakt kunne gjort med bilturen hennes om morgenen, svarte hun sånn på: *«Tja...den hadde i allefall gitt meg julestemning. Det hadde den...og kanskje en følelse av...denne gåten..eller..ja, liksom å være nær en gåte. Kanskje hadde jeg tatt med meg den..»* (kvinne, 50årene, nord, «usikker/medl av kirka»)

Gud?

Ikke alle ser dette inkarnasjonsparadokset som noen gåte. Det fordrer en tro på Jesu guddommelige opphav. Ateisten med søndagsskolebakgrunn svarer «både ja og nei» på om påstanden om at Gud har blitt menneske gir noen mening for han. Han synes det er en fin ide, men han tror ikke på den. For den ikke-troende kvinnen fra sør gir dette budskapet lite mening.

N: Det ble fremstilt som et paradoks, men er det et paradoks for deg at denne religionen forteller om en frelser og så viser det seg å være et fattig barn og en flyktning...eh..

I: ..det er jo litt vanskelig spørsmål du stiller nå for at jeg tror jo ikke at han var en gud eller frelser

N: Nei..

I: Ikke sant? Jeg tror ikke på det. Men jeg tror at Jesus levde og mange av disse hendelsene her skjedde, at det er historisk, og at han var en radikal, en politiker, en som lagde opprør, en som tok et opprør mot en etablert måte å tenke på, og være på, og..., og...dømme på og at han var en politisk skikkelse som levde på jorda på den tida og at folk trengte noe å tro på. Så derfor blir det litt sånn...jeg sitter med min oppfatning av Jesus.

N: men mange blir berørt av det eh..paradokset at Jesus..eller Gud da ble født i ytterste fattigdom..kjenner du det ikke noe sted lissom?

I: nei jeg gjør ikke det..gjør ikke det altså..Det er mer trist i så fall..akkurat som at så mange andre vokser opp i en urettferdig verden...han var et menneske han også, som dem (kvinne, 40årene, sør, «ikke troende»)

Hun opplever budskapet om Gud som blir menneske som «*høytravende*» og «*eventyrlig*», og her får hun følge av vår informant fra Kosovo som opplever det som «*urealistisk*» og «*på en måte fjernt fra livet*». Forkynnelsen av det store ved at Gud blir et menneske går altså enten over hodet eller under radaren for noen av informantene som ikke har noen tro på at Jesus var Gud. Videre blir da forkynnelsen av Jesus som et menneske ikke en åpenbaring, men en selvfølgelighet.

6.6 Andakt 119

Denne andaktens tema er tilgivelse. Den starter i filosofen Hanne Arendts utfordring til å dukke etter perler i historien. Den greske og romerske verden og den kristne tradisjonen nevnes spesifikt som en del av denne historien.

Første steg forteller at det som «i særdeleshet kan hentes ut der» er tilgivelsen. Hvor «der» er blir stående åpent, og kan derfor peke tilbake på *i historien* eller tilbake på *i den kristne tradisjon*. Det som slås fast her er at menneske ikke bare har evnen til å re-agere, men også å a-gere. Dette er ifølge Arendt en evne til å utføre mirakler. Og Arendt, sies det, fant selve forbildet for en mirakuløs handling i kristendommens budskap om tilgivelse.

I neste steg forklares det hva tilgivelse er blant med metaforer som «å sette en strek over» «legge det bak seg», og å «tillate seg selv og andre å starte på nytt igjen.»

Avslutningen er en kort konstatering om at det nettopp er «*det som er det store mirakelet. Ikke bare å reagere og fortsette, men å stoppe opp, og begynne på nytt.*»

Etos og Logos

Denne andakten er svært nøktern i stilen. Den formidles med en lavmælt stemme og uten et eneste «jeg». Språket er godt trimmet med godt språk, gode formuleringer og det er teoretisk preget. Strukturen er tydelig Det er en av de korteste andaktene i 2017. «*Jeg liker måten han formulerer seg på, og jeg liker at han ikke er så innmari personlig*», sier en av informantene.

«For det han snakker om er veldig nært og personlig, og da blir det så invaderende med sånn JEG tenker ofte at Har DU noen gang (...) så det var kult å merke at man fint kan snakke teoretisk og abstrakt om et tema og det likevel føles nært og viktig.» (Mann, 40årene, øst, «kristen») På grunn av den nøkterne stilen merkes ordet «mirakel» som en liten rakett når det slippes. Vi husker at samme informant beskrev det som en «gisp-hendelse» i kapittel 6.1.

Utgangspunktet i filosofien, sammen med språket, bygger et etos idet andaktsholderen fremstår som fornuftig og en som vet hva han snakker om. «Det begynte litt flinkt» sa en annen informant, «altså han bruker de store...Arendt og...og..kristendommen, den store overbygningen da som er ganske sånn..stor, men så handler det til syvende og sist om våre liv da...også var det noe litt trøst i..men det er noe som jeg ofte syns er fint når ting handler om oss» (kvinne2, 50årene, sør, «kristen») Noe av det hun la merke til, og som medvirket til denne endringen fra flinkt til folkelig for hennes del, var måten han snakket om «vi» og «oss», og dessuten at han lyste velsignelsen over «oss» i stedet for over «deg»

Andaktsholder oppleves altså som både fornuftig og troverdig, som en av «oss».

Jesus-bildet i tilhørernes andakt

Denne andakten nevner ikke Jesus, men to ganger henviser den til «kristendommen» eller «den kristne tradisjon». Kvinnen over reflekterte over at dette var en annerledes andakt, og på spørsmål om hva som gjorde den annerledes svarte hun:

I: Nei altså jeg drev og ventet på at han på et eller tidspunkt skulle si «og sånn som da Jesus ville ha sagt» eller gjort eller...hm..så kommer ikke helt det..tror jeg. Eller er han innom noe? Nå har jeg glemt det.

N: Opplever du at Jesus er der likevel eller, lissom?

I: Ja, det gjør jeg

N: Hvordan da?

I: Næmen det er jo hele, altså jeg tenker at noe av det vi...det ligger i...i.. em..ikke formaninga, men i..eh..oppfordringa til hvordan..eh...vi kan leve gode liv da. Det som ligger i..i..det kristne budskapet da. Og tilgivelses-ordet er og...inviterer inn dit da (ibid)

«Tilgivelses-ordet er og inviterer inn dit da» For henne er det ordet ladet med Jesus. Derfor hører hun Jesus inn i andakten. Det er klart at når jeg stiller spørsmålet «opplever du at Jesus er der likevel?» så skisserer jeg ved spørsmålet opp nettopp det som en mulighet. Sånne anledninger får man dessverre bare en gang pr informant. Men det er noe av det samme som

den yngste kvinnen blant informantene sier. Hun syntes denne andakten var vanskelig å forstå med mange forstyrrende fremmedord blant annet. Men hun liker tema og sier også at tilgivelse er noe hun forbinder med kristendom.

N: Hvorfor det mener du?

I: Nei det er jo det som pointet liksom..det Jesus snakka om. Han tilga alle..at vi skulle tilgi hverandre..jeg føler det er det alt handler om..med Gud og Jesus, hele poenget..eller? (kvinne, 30årene, midtnorge, «ikke troende»)

I intervjuet med den «ikke troende» 40årige informanten fra sør stilte jeg spørsmålet annerledes enn dette «er han der likevel-ledende» spørsmålet som datt ut av meg ovenfor. Vi hadde ikke snakket om at Jesus ikke var nevnt. Derfor spurte jeg slik jeg hadde spurt i samtalene etter de to foregående andaktene:

N: Hva slags bilde formidlet han av Jesus da?

I: Nei, jeg tenkte ikke noe på Jesus. Han var helt fraværende i denne. Jesus hadde ingenting med dette å gjøre, for meg. Jo, det var en gang jeg tenkte på Jesus, -det var da denne filosofen sa at tilgivelse var noe av det viktigste i kristendommen..da blaffet jeg innom Jesus på korset. Sa han ikke «tilgi dem, for de vet ikke hva de gjør»?

F: Jo..

I: Men det var bare da, 15 sekunder...(kvinne, 40årene, sør, «ikke troende»)

Hun «tenkte ikke noe på Jesus» sa hun først, men så kom hun på et blaff, et slags 15 sekunders berømmelse. Dette er den informanten vi møtte i kapittel 6.1.2 som ble sterkt grepet av tema i (denne) andakten og bestemte for å handle på det hun hadde hørt. Det er ikke så rart at hun sier at hun ikke tenkte på Jesus. Hun tenkte på noe som ikke var «closa» i eget liv. Denne andakten beveget også mannen i 40åra fra østlandet. Han forteller:

«Innholdsmessig var det først veldig spennende, så datt jeg av, men det var fordi jeg faktisk ble grepet» han legger for øvrig til *«og det gratulerer jeg ham med å få til»* i og med at han, ifølge seg selv, ikke er så lett å gripe.

På denne andakten har jeg 4 informanter. Likevel viser disse få informantene noe, nemlig at de har lett for å plassere Jesus inn i en andakt der han ikke er nevnt direkte. Men hvis de gjør det, som i denne andakten, hva sier Jesus da? Det er ikke eneste sitat. Hva gjør han? Det vises ikke til noen handlinger. Blir han ånden som svever over andakten? Eller blir han ånden i andakten, den som sier det andakten sier? For denne informanten kan det tyde på det siste:

Han er jo liksom ikke så mye med som en aktiv karakter sånn i selve andakten, siden den er mer abstrakt og ikke handler om en bibelfortelling (...) Men hjelpes meg..det er jo svære greier her. Han (...) snakker om det største miraklet av alle, det som kan stoppe en serie av hendelser som ikke er bra, og han trenger ikke å si noe om Jesus for jeg blir dratt inntil Jesus bare av å begynne å tenke på det han sier (Mann, 40årene, øst, «kristen»)

Informanten sier at man ikke trenger å si noe om Jesus, for at han skal komme nær. Hvis det er sånn, at en usitert Jesus, uten synlige gjerninger i andakten, likevel, i noen tilfeller, er der tilstede likevel, blir da selve andakten Jesu ord og gjerning? Og blir dette da en fortelling om et møte med influenseren Jesus?

I:..det som jeg liker godt at han gjør det er at han inviterer meg inn til å være et agerende menneske og ikke en sånn, og det er kanskje for det man har blitt utsatt for gjennom det der religiøse livet at det skjer så veldig utenfra og inn, men at det her handler mye mer om at dette er fra innsiden og ut på en måte. Og derfor blir jeg nysgjerrig på han, jeg hører etter, jeg blir..eh..vet ikke tenkende, eller ettertenksom eller dveler med eller...

N: Fordi? Hvorfor blir du interessert?

I: Sikkert fordi da er jeg viktig, eller at det som er...altså en oppfordres egentlig..man oppfordres til..eh.. å velge selv, men å velge en retning kanskje til og med, ikke sant. Så det er kanskje egentlig ganske sånn dyttende på en måte, men på en veldig sånn finurlig måte da..ikke finurlig, det var et ekkelt ord, men på en...eh..respektfull måte kanskje..jeg er med på..med på reisen man gjør da.. (kvinne2, 50årene, sør, «kristen»)

6.7 Andakt 45

Dette er et eksempel på noen av de narrative andaktene som ble holdt i 2017. Andakten er en enkelt oppbygd andakt med tre deler. Først deler andakten sin antakelse, om at de aller fleste, uansett hva de tror på, kan samles om livets mysterier. Dernest deler han sin egen posisjon, han er kristen. Men han skjønner godt «*at andre svar kan gi mer mening for mine medmennesker.*» I andre del introduserer han en historie som han en gang hørte fra en sjaman i Mexico. I tredje og siste del forteller han historien om to tvillinger i mors mage som diskuterte med hverandre om det fantes et liv etter fødselen.

Lignelse med patos

Denne andaktsholderen åpner med inkluderende budskap til alle de som av og til tar seg i å reflektere rundt livets mysterier. Han presenterer sitt eget ståsted som kristen, men er tydelig på at han ser at andre med gode grunner kan se det annerledes. Dette la vår informant fra Kosovo merke til (se 6.1.2) Hun ble glad av denne innledningen. Her etableres en tillit (etos) til at denne andaktsholderen er åpen og forståelsesfull for sine «medmennesker». Det er et varmt begrep. Han sier ikke at han forstår at andre kan tenke annerledes, men at hans medmennesker kan tenke annerledes. At han adresserer historien til en sjaman i Mexico er også utvidende og inkluderende. Dette er ingen eksklusiv kristen livsanskuelse, -den er universell. Så fortelles lignelsen, poengtert og enkelt. For den som hører lignelsen og som dessuten er født, virker tvillingen som benekter at det finnes et liv der ute til å argumentere mot bedre vitende. Andakten er full av patos; etter en innledning der fellesskapsfølelsen styrkes rundt undringen over livet, aktiveres sympatien med den tvillingen som ydmykt forfekter et liv etter fødselen.

Jesus-bildet i tilhørernes andakt

Denne andakten nevner ikke Jesus, men andaktsholderen angir sitt kristne ståsted. Den nevner heller ikke Gud eller andre dogmatiske begreper. Det er en lignelse, som de 4 informantene forstår likt på den måten at alle mener at den handler om Gud og et liv etter døden. Som vi har sett lo informanten fra Kosovo hjertelig etter å ha hørt denne. Hun hadde tidligere poengtert at hun var realist og at hun anså tanker om liv etter døden som en illusjon. Men denne dyttet i henne. «*Det var veldig fint*» sier hun, «*Noe som kan få meg til å tro at jo kanskje det finnes et annet liv... der borte. Ehm... noe som kan snu meg...tankene mine.*»

Ateisten fra nord følte at han raskt forsto hvor det bar hen:

I: Nei, det var jo tydelig hva han ville da..at slike som meg skal tenke..annerledes...eller større..det kommer an på..altså hva som er stort..

N: Hva mener du..at han pusha litt liksom?

I: Nei..eh..neinei..det..det var en tydelig fortelling om livsanskuelse..som jeg ser det. Det kom fra en kristen predikant eh..som jeg vil tro følte seg som den ene av tvillingene..det var han, altså den tvillingen, som var den undrende..tenkende og mest sympatiske på en måte

N: Og du da, hvilken tvilling føler du deg som?

I: Nei, det har jeg jo sagt at jeg..at jeg ikke er noen troende. Men jeg er undrende

likevel..jeg også. Man treng ikke være religiøs for å være det. Livet er et stort mysterium. Både for troende og ikke-troende skulle man tru. (mann, 60årene, nord, «ateist)

Han opplevde ikke som kvinnen fra Kosovo å bli utfordret av denne andakten:

I: Nei, det gjorde den ikke. Men det var en god historie...og han har jo litt rett..

N: Åssen da?

I: ..Altså det er jo ingen som kan si at det ikke finnes..noe på den andre siden..samtidig er ingen som kan si at det er no heller. Ingen vet og..og derfor trenger man ikke låse døra helt heller

Det var ingen som ga uttrykk for at de fikk noe syn av Jesus i denne andakten, selv ikke etter mine «lure-spørsmål» ved at jeg gjentok det faste spørsmål om hvordan Jesus kom ut av dette her. Gud kom derimot ut av det. Han var moren «som sang for barnet»:

I:..den var noe å tenke på. Den var fin. Den passet veldig bra. Det er jo sånn det er..e..ja, det er sånn det er...hva var det han sa..av og til...når jeg bare er stille, kan jeg høre han kalle

N: (bryter inn) ..han?

I: Ja..nei...jo den handler jo om Gud ikke sant...babyen kunne høre moren kalle eller synge eller hva det var..fint bilde.

(hun forteller om det å synge for barna...om svangerskapene sine..)

Det var bare 4 informanter som hørte denne andakten, og alle likte den på den måten at de syntes det var en fin og tankevekkende fortelling, en som alle kunne gjøre til sin. Ateisten opplevde seg nok å være den samme tvillingen som sjamanen som var opphavet til den, og presten som fortalte lignelsen.. Agnostikeren gjorde også det:

Jeg håper jo det er sånn da...at det er noe etter vi reiser da (...) jeg prøver jo å tenke sånn da..eh..jeg prøver å leve som et godt menneske...jeg håper jo at det skjer noe etterpå...ehm...sterk samvittighet i meg...akkurat som om det er noen som overvåker liksom, får med seg det som skjer...tenker jo at det kanskje er det, ikke sant (mann, 30årene, østlandet, «agnostiker»)

7. Oppsummering

Undersøkelsen av andaktene viste at Jesus omtales direkte i 109 av 200 andakter. På bakgrunnen av analysen av hva som ble sagt om Jesus mener jeg å kunne se han profilert fra 4 ulike vinkler. Disse profilene har jeg gitt som om de var 4 ulike typer: *Influenseren*, *Guden fra Nasaret*, *Frelseren*, og *Terapeuten*. Influenseren og Frelseren er de mest dominerende, riktignok med Influenseren et lite steg foran på bildet.

Influenseren

Fra manusene: Morgenandaktens Jesus er en tiltrekkende person som har en stor og mangfoldig gruppe følgere. Variert og fargerik har denne gruppen vært siden han samlet de første 12, og det er han opptatt av at den skal være. Han samler, og den som sprer flokken konfronterer han. Han utøver innflytelse over etterfølgerne sine først og fremst ved å være et forbilde, men også fordi han som en svært dyktig pedagog veileder den enkelte åndelig og etisk. Han er en dydsetiker med fokus på individet, og styrer konsekvent unna politikk. Jesu profetiske side er også lite fremtredende. Andaktens Jesus velger heller å bekrefte det gode enn å refse det onde. Influenseren representerer også den Jesus som fortsatt inspirerer og lar seg merke som en kraft, og et håp, og en kjærlighet virksom i livene våre her og nå.

Fra intervjuene: Andakten der Jesus samlet seg en rufsete gruppe disipler, og som mot alle odds fikk denne bevegelsen, til å vokse opp til en størrelse på over 2 milliarder mennesker, kan godt defineres som en andakt om Influenseren Jesus. Skildringen av det mangfoldige selskapet, som besto av all verdens mennesketyper med feil og mangler, gjorde flere av informantene glade. Fortellinger om utenforskap og annerledeserfaringer ble hentet fra deres historie. Jeg finner, ikke overraskende, at inkluderende ord som f.eks. «dette gjelder troende som ikke troende» eller at man sier som en annen andaktsholder da det: «Jeg er kristen, men jeg forstår godt de som finner andre svar», det gjør at annerledes troende føler seg inkludert og respektert. Mine informanter responderte på det, og de fulgte andakten videre som om den er til dem også. For de fleste er dette et budskap som de likevel har hørt mange ganger før, men ikke nok. Bekreftelsene gir dem tilhørighet, og glede. Men ikke alle oppfattet det sånn, for noen ble Jesus kravløs og utydelig. De likte i og for seg det de hørte, men de hørte ikke at andakten stilte noen krav eller gav noen retning. Men det gjorde den. Det var «mye å ta fatt på» av utfordringer og gode gjerninger. Kanskje var det dette med «alt og alle», at en slik tanke bryter med ordene om at det er troen på Jesus som er det som

forener. Det interessante med Influenseren Jesus er at han utfordrer tankene om hva tro er. Handler det rett og slett om å være influert?

Guden fra Nasaret

Fra manusene: Denne tittelen har jeg lånt fra en andakt der den overnevnte Influenseren dominerer. Men det beskriver ganske godt et perspektiv som Jesus ofte presenteres i. Han er *sann Gud og sant menneske*. At han er Gud konstateres ofte, det som forkynnes, males med farger, og som man forsøker å overbevise tilhøreren om er at Jesus var et menneske. En av oss. Et sant menneske som viser oss hva menneskelighet er, og dessuten hvem Gud er. I kontrast til et allmektig og strengt gudsbilde, fremstår Gud gjennom Jesus som en ny åpenbaring av Gud. Slik Jesus er, er Gud. Jesus er *den sanne Gud og et ekte menneske*. Halvparten av funnene av Guden fra Nasaret finner vi i julemåneden, der inkarnasjonen ofte ble utfoldet som et mysterium og en gave.

Fra intervjuene: Halvparten av informantene definerte seg selv som «kristne». Den andre halvparten besto av definisjoner som spente fra «usikker» til «ateist». Det betyr på ingen måte at det bare er halvparten som har et bilde av Jesus. Det lot seg fremkalle bilder hos nær sagt alle. Jesus er en viktig historisk person, godt likt av de aller fleste. Likevel ble troen avgjørende for hvordan de opplevde Jesus der inkarnasjonen ble utfoldet. I en av andaktene som dveler rundt dette tema skildres Gud på jord som et hjelpeløst lite barn i ytterste fattigdom. Der kunne troende informanter bli litt grepet, bare av tanken på at Gud fornedret seg slik. Men for de som kun så på Jesus som et viktig historisk menneske slo dette motsatt ut. Der ble det oppfattet som enten trist, uinteressant, eller «eventyrlig». Det ble ingen aha-opplevelse for dem dette at Gud ble menneske. Men det ville det nok ha blitt det om det viste seg at dette mennesket Jesus var Gud. Eller om de fikk dele Peter, Jakob og Johannes' opplevelse på forklarelsen berg. Jesu åpenbaring ville nok blitt en aha-opplevelse, men ikke Gudsåpenbaring i det lille barnet blir ikke det. En liten åpenbaring kan man kanskje kalle det når kvinnen med muslimsk bakgrunn i en andakt ser Jesus opptre «akkurat som Gud». Da var det han som lignet Gud, og ikke motsatt.

Det at noen informanter ikke tror på Jesu guddommelighet betyr likevel ikke med nødvendighet at de ikke liker budskapet dette formidler. At den voksne Jesus skulle være et bilde på Gud oppleves av flere som et sympatisk gudsbilde, jfr 60åringen fra nord som gledet seg stort over at Gud hadde forandret seg siden søndagsskolen.

Frelseren

Frelseren gjør sitt verk gjennom lidelse, død, oppstandelse og gjenkomst. Han finner vi i 40 av andaktene og fokuset fordeler seg jevnt på Jesu lidelse og død, og oppstandelse.

Gjenkomsten omtales i 3 av andaktene, alltid som håpsforkynnelse. Det er to motiver som dominerer forkynnelsen om Jesu død. Det ene er at gjennom Jesu lidelse og død lider Gud nederlag og vanæres. Her er inkarnasjonsforkynnelsen fremtredende. Allerede ved fødselen beskrives han som frelser, og inkarnasjonsprosessen fortsetter så å si helt ned til graven og det dypeste mørke. Gjennom sin død solidariserer han seg med menneskene. Det andre store motivet ved Jesu død er ikke nederlagsbeskrevet, men tvert imot sterkt forbundet med oppstandelsens seier. Seieren over døden, mørket og kreftene løser oss fra det som holder oss nede. Summarisk kan vi si at den subjektive og den klassiske forsoningslæren dominerer, men den objektive forsoningslæren er sjeldent å møte på. Det er bare to andakter utfolder den objektive forsoningslæren. Når det gjelder oppstandelsen så forkynnes den som evig seier. Den gir evig liv. Litt forenklet kan vi si at om det er andaktens guddommelige Jesus som i vanære lider og dør, så det er mennesket Jesus som i ære står opp fra de døde.

Fra intervjuene: Informantene hørte ikke noen typisk andakt om Frelseren. Jeg var nysgjerrig på hvordan de opplevde den utypiske frelseren som bare tegnes i to av de 200 andaktene, nemlig som en som gir sitt liv som et offer til Gud for våre synders skyld. I denne andakten fikk informantene møte Guds lam som bar bort all verdens synder. Dette bildet av Jesus opplevde de fleste informantene som vanskelig. Eller rettere sagt: Det bildet fortalte om Gud var det vanskelige. Jesus ble gjenkjent der som en kjærlighetsfull og raus frelser. Det var faren hans, Gud, som kom dårlig ut av det. Dette at Gud skulle kreve et blodig offer for våre synders skyld, det fant de fleste informantene svært urimelig, enten de definerte seg som «kristne» eller ikke. Derimot ga flere uttrykk for at det var noe viktig og godt i tanken på at Jesus tar synden bort, men det er vanskelig for dem å tenke seg at det skulle være noe Gud trengte eller krevde som vederlag.

Terapeuten

Både i evangeliene og i morgenandakten møter vi ofte på Jesu helbredende gjerning. Mens evangeliene mest forteller om undre som skjer med menneskers kropp, møter vi i andakten et under av en Jesus som har flyttet virksomheten over på psykososiale forhold. Han

behersker det Kierkegaard kalte hemmeligheten i all hjelpekunst, og er dessuten en dyktig coach med gode resultater. Terapeuten frelser han også, men da gjelder det livet her og nå

Fra intervjuene: To av andaktene tok for seg et mer terapeutisk emne, uten at de dermed er typiske andakter hvor Terapeuten presenteres. I den ene nevnes ikke Jesus i det hele tatt, men i den andre ble Jesus introdusert og sitert i innledningen. Men så opplever flere informanter at Jesus i denne andakten «forsvinner» eller ender opp «i en hvit legefrakk», som en informant beskrev det. Noen mener at dette kunne alle sagt hvor som helst i et foredrag eller annet, mens andre opplever nettopp det at det snakkes om viktige sider ved livet her og nå, gjør at de får et øye på Jesus som en som har omsorg for oss og livets alle sider. Dette så vi også da vi undersøkte andakten helt «uten Jesus», at noen fikk et bilde av Jesus likevel. Fordi det var snakk om tilgivelse, opplevde noen det som Jesus-forkynnelse. Og hvis han ikke siteres eller fortelles om, men likevel er der, hva gjør han da? Er det han som er andakten, og som forteller om tilgivelse. Svarene fra to av informantene gjør det kanskje legitimt å spørre, men ikke svare.

Hva han sa

Jesus siteres direkte i 39 andakter. Det er gjerne noe som enten er radikalt og utfordrende, eller noe som gir autoritet til det som ellers blir sagt, eller noe som kan vise at Jesus kunne si ting som angår våre liv. Det aller mest siterte Jesus-ordet er ordene fra domslignelsen i Matt 25: Det dere gjorde mot én av disse mine minste søsken, har dere gjort mot meg. To tredjedeler av alle sitatene er ord som kaller på etterfølgelse, resten er ord om tilgivelse og hvile.

Noen bilder av andakten

Andakten gjør noe med lytteren

De andaktene jeg har latt informantene høre har vist seg å kunne både glede noen og irritere andre, sette i gang tankeprosesser, minne noen på noe, kjede noen, utfordre noen, og bevege noen. Flere ganger uttrykker informanter at akkurat denne andakten, en morgen, ville satt i gang noe. En rekke eksistensielle tanker, en varm glede eller en påminnelse.

Etos byr på interaksjon

Andaktsholderens troverdighet er avgjørende for lytterens vilje til å la budskapet slippe løs en indre dialog. Stemme, fortellerevne, inkluderende språk, personlig budskap, og en god

form/struktur på andakten, har innvirkning på hvordan tilhøreren opplever den som holder andakt.

Opplevelsen av en stemme er svært subjektivt. Opplevelsen påvirkes selvfølgelig av om den er kjent for tilhører eller ei. En humret for eksempel under en alvorlig andakt uten humor, fordi informanten kjente personen som en morsom foredragsholder, noen andre opplevde stemmen som «sutrende og trist». En stemme som tilhører finner behagelig styrker andaktsholders etos. Det gjør også en klar struktur og god språkføring. Flere informanter irriterte seg over det de opplevde som hoppende andakter, med for mange sprikende sekvenser, uten en klar retning eller linje. Det å egentlig bare ha en eneste viktig ting å si slår positivt ut.

Om å være seg selv

Det å by på seg selv fungerte også positivt. Det kan imidlertid gjøres på flere måter. Man kan si «jeg», og fortelle egenopplevde ting. Det trenger ikke alltid oppleves personlig. Noen ganger oppfattes det nemlig kun som illustrasjoner. Hva det er som gjør at man oppleves som personlig er noe uklart for meg etter samtalene med informantene. For noen har det åpenbart noe å gjøre med at de ikke opplever seg som «målgruppe», men at taleren også på et eller annet vis viser at han/hun også taler til seg selv om noe som er vesentlig viktig for taleren selv. Et av svarene fra en informant har blitt stående som gåte for meg: «*Jeg liker måten han formulerer seg på, og jeg liker at han ikke er så innmari personlig, for det han snakker om er veldig nært og personlig*» Jeg har ennå ikke helt funnet ut hvordan jeg skal forstå den gåten, men jeg tror det er verdt å prøve.

Kritisk interaksjon er ganske bra

Mine informanter bekrefter i alle fall gammel retorisk innsikt om at etos er et svært viktig overtalelsesmiddel. Skjønt «overtalelsesmiddel» kan være et misvisende begrep. Mine informanter viser at Etos mer aktiverer en vilje til interaksjon enn dette at de nødvendigvis lar seg overtale. En andakt aktiverte spesielt mange motforestillinger, men de informantene som opplevde en positiv relasjon til andaktsholderen, hvilket var de fleste, ble likevel med inn i andaktens univers, med det Marianne Gaarden ville kalt en «kritisk interaksjon». Dette er en interaksjon hvor tilhøreren finner, reflekterer og/eller formulerer sine egne tanker i uenighet med taleren. Jeg fant også tilfeller der informanter ikke viste vilje det. Disse fikk aldri noen tillit eller positivitet til andaktsholder og de tilfellene er det vanskelig å få øye på noen interaksjon i det hele tatt. Noen av dem sa selv: «Der hadde jeg skrudd av radioen».

Det trenger heller ikke være dumt at de ramler av

Den type assosiasjon jeg fant mest av er det Gaarden kaller *assosiativ interaksjon*. Her kunne enkelte begreper, vendinger eller bilder sende tilhører ut i en indre dialog som på sett og vis gjorde at de mistet andaktsholderens andakt og lagde sin egen. Det var disse andaktene som i størst grad beveget tilhørerne i den forstand at de finn noe nytt å tenke på, eller å gjøre, en ny mening, eller som en informant kalte det, «en gisp-opplevelse». Den tredje interaksjonen etter Gaardens kategorier, meditativ interaksjon, fant jeg ved to tilfeller. Her fant informantene en følelse eller stemning som ble selve andakten for dem. Begge gangene var det knyttet til en fortelling.

Metaforbruk er gambling

Her så jeg virkelig hvor forskjellige informantene var. Samme metafor kunne glede den ene og irritere vannede av den andre. Man kan altså høste gevinst i gode følelser og aktive lyttere, men også tape det man hadde nemlig lytterens oppmerksomhet og goodwill. Metaforer og sammenligninger skaper noe. Og det er på godt og vondt. Det ser ut til å være viktig at sammenligningen som brukes representerer samme «humør» som det man sammenligner med. Det ble galt for noen da en lys, glad og hverdagslig fortelling ble stående som en metafor for noe som var krevende og dødsens alvorlig. Det ble galt fordi noen irriterte seg over at det ikke passet sammen, eller opplevde å ikke bli tatt på alvor. Og det førte til at andre ble værende i den lyse metaforen og ble ikke med inn i sammenligningen, noe som ikke nødvendigvis var så galt: Det var interessant å se hva som skjedde i med informanten som ble så med på den lyse fortellingen at alt som ble sagt etter ble forstått i lyset fra denne. Hun lagde sin egen andakt, med en egen rød tråd, og med et budskap som ga henne mening, ettertanke og en vilje til å se det store i de små øyeblikkene.

8. Konklusjoner og egne betraktninger

Å telle Jesus

109 av 200 andakter omtaler Jesus på en direkte måte. Det er noe sjeldnere enn i 2001 da John Steinar Jacobsen gjorde en lignende undersøkelse. Han fant i sin tid likevel grunn til å spørre «om ryktet om Jesus er i ferd med å bli kraftig svekket i radioforkynnelsen». I min undersøkelse, som ikke bare undersøker andaktenes manus, men også retter søkelyset på hva tilhøreren hører og opplever, blir det tydelig for meg at en telling av Jesus-omtale i andaktene ikke forteller så mye om «ryktet om Jesus» holdes levende eller ei. Forkynnelse er nemlig en komplisert affære.

Ordets vei

Vi kan holde en teologisk vanntett andakt om Jesus, med håp og forventning om at ordet om Jesus skal slå ned som et prosjektil i et intetanende hjerte. Det ville vært et under. Men jeg har ikke funnet noen eksempler på dette hos mine informanter. Men jeg har likevel sett tegn, på at ordene ser ut til å følge noe av samme bane som det gjorde den gang da Ordet ble kjød. Først blir det kropp ved at en andaktsholder trer frem med et budskap som har blitt unnfanget og vokst seg viktig i vedkommende, i alle fall slik tilhørerne erfarer det idet de opplever budskapet som autentisk og viktig for andaktsholderen selv. Når dette skjer unnfanges det noe i tilhøreren, som igjen utvikler seg til refleksjoner eller opplevelser med potensiale til å bevege og føde nye tanker eller handlinger. Et slikt budskap holder selv på dem som ikke er enige i det. Ikke bare holder det på dem, men det igangsettes noe i lytteren (se under)

Jeg innser at jeg som radioandaktsholder og prest i en kirke taler til mange mennesker som i utgangspunktet ikke opplever at de trenger min tale. Men det jeg lærer av radioandaktene og informantene er at mennesker kan være villige til å lytte til den som formidler noe som er viktig for dem selv. Så vil de nok kanskje dukke unna hvis jeg sikter på dem med prosjektiler utenfra, men kanskje lytte til det som kommer innenfra dem selv. Slik en av informantene opplevde under en andakt: «Dette er fra innsiden og ut på en måte» (s. 91) Hun kalte det «finurlig» at en andaktsholder kunne «pushe» henne innenfra. Det holder jeg med henne i.

Ord som blir kjød finner kjød

Denne undersøkelsen finner følgelig, i likhet med Gaarden, Angell, m.fl. ja, Aristoteles selv, at tilhørerens relasjon til andaktsholderen er viktig for hvordan budskapet tas imot. Når tilhører opplever andaktsholder som troverdig, starter en form for interaksjon. Hos de som

ikke finner denne troverdigheten finner jeg det vanskelig å finne noen interaksjon i det hele tatt. Det som skaper troverdighet for en radioandaktsholder er dels ytre ting som stemmebruk, språkføring, at andaktens deler henger godt sammen (aptum på det indre plan), og at det kommer klart fram hva andaktsholder ønsker å formidle. I tillegg gir informantene uttrykk for at det er noe under dette som gjør at de opplever at andaktsholder snakker om noe eksistensielt viktig for andaktsholderen selv. Dette kan de selvsagt ikke vite, men det er noe flere mener å merke. Hva det er som gjør det er umulig for meg å si. Men det som er mulig, for en andaktsholder, er å passe på å snakke om noe som er viktig for en selv, ikke bare noe andaktsholderen tror er viktig for tilhøreren. «Jeg liker ikke å føle meg som en målgruppe», sa den ene informanten. Jeg tror han snakker på vegne av mange.

Det vi ser, hører, og kjenner på

«...det vi så og som hendene våre tok på..det forkynner vi». Slik åpner det første Johannesbrev. Jeg tror vi gjør lurt i å ta det som et råd fra urkirkens forkynnere. Informantene mener at de merker det, at noen har kjent på det de snakker om, at de ikke bruker for store ord men ord som «har blitt kjødt» eller beskriver det erfarte. Nå har vi jo ikke sett det samme som apostlene. Vi må tvert imot medgi at «noen beviser finnes ikke», som en andaktsholder gjør. Slike innrømmelser griper noen informanter tak i. De opplever det «troverdige» og «trygt», at det sies.

Det er kanskje *vitnet* de etterspør. Det trenger slettes ikke å bety at alt må formidles i «jeg»-form, eller alltid følges av personlige eksempler, nei, andakter uten et eneste «jeg» kan også oppleves som et budskap fra en som har sett, kjent på, og selv hørt det som sies, og blitt berørt.

«Meninger hopper ikke fra hode til hode»

Som sagt var det blant annet debatten om morgenandaktens innhold som ga meg det lille puffet om å søke Olavstipendet. Og mens jeg har jobbet har tidligere undersøkelser av radioforkynnelsen vært med meg. Da Olav Valen Senstad undersøkte radiopreknene i 1948/49 konkluderte han med at kun 12% av preknene kunne kalles *dogmatisk sanne*. Han syntes selvfølgelig det var et bedrøvelig resultat, men ikke uventet. Han beskriver et homiletisk forfall som hadde vart over mange år. «Jeg krever», skriver han, «la kristendom være kristendom, og humanisme være humanisme»⁸¹.

⁸¹ Valen Senstad, Olav, 1950; s. 54

Dette høres kjent ut, også fra våre debatter. Skjevesland skildrer da også sin nære debatt rundt preknenes «generelle elendighet» i sin undersøkelse. «Homiletiske depresjoner har vi allerede hatt nok av!»⁸², skriver han. Og Jacobsen finner en svekkelse av forkynnelsen av evangeliet i 2001.

Det er lett nå å redusere kritikken av forkynnelsen i morgenandakten til å være et symptom på homiletisk depresjon eller surmaget alt-var-bedre-før-tankegang. Men det ville ikke gitt et riktig bilde. Dessuten tror jeg at en stadig pågående samtale om hva som forkynnes er svært viktig for kirken. Men om denne samtalen skal bli god og konstruktiv, er det viktig at det ikke taes for gitt at forandring betyr forfall. Forkynnelsen har vært i forandring gjennom 2000 år. Den preges blant annet av den situasjon forkynnerene lever i. Vi vitner om en levende Jesus i det vi ser, hører, og kjenner på. Derfor taler Paulus annerledes på Areopagos enn han gjør når han skriver til menigheten Roma. Ikke bare i form, men også innholdsmessig. Vi henter ut fra evangeliets forråd det vi opplever som viktig der vi er. Derfor er det for eksempel ganske utfordrende å lese «Hvil Eder litt» fra 1938 i dag. Få ville ha forstått ham slik han antakelig ville i dag. «Hvil eder litt» er allerede full av fremmed tale for meg i dag, og jeg har for egen skyld streket under alt det fremmede i min bok, som en visuell påminning for meg selv om at hver ny tid krever ny og fersk forkynnelse av evangeliet.

«Meninger hopper ikke fra hode til hode» skriver Øyvind Dahl⁸³. Meldinger kan overføres, men ikke meningen i dem. Den dannes i mottakeren. Et ensig fokus på det som sies gjør at vi mister oppmerksomheten på dem det gjelder, nemlig de som hører. Hva hører de? Og en ensidig oppmerksomhet på å si det riktige kan føre til at vi sementerer språket og vinkelen som vi ser Jesus fra. I dag ser vi Jesus fra vår kontekst, vår verden, med den historien vi har i bagasjen – Hva ser vi når han kommer mot oss?

Å bli influert

Influenseren er fascinerende. Den effektfulle Jesus som har samlet så mange forskjellige følgere. I flere av andaktene forkynner han et radikalt budskap om etterfølgelse, som han også gjorde i den andakten jeg lot informantene høre. Han gjorde det klart at vi ikke eier noe av alt hva vi har, at det skulle deles og brukes til andres beste. Men han ble oppfattet av flere som kravløs. Hva kommer det av? Er det dette at han oppleves så raus, som gjør at kravene preller av? Er det fordi det etter 500 år med lutherdom har festet seg i manges bevissthet at kravet er

⁸² Skjevesland, Olav, 1987; s. 25

⁸³ Dahl, Øyvind, *Meninger hopper ikke fra hode til hode, Misjon og teologi ; årg.3 (1996)*

troen alene? Men hva er det å tro? Influenseren utfordrer dette begrepet i og med at han sjelden bruker det, men likevel oppnår å bli fulgt. Om det ikke hadde hørt så sært ut, kunne man kalt seg «en influert» i stedet for «en troende»? Uansett vil jeg mene at den forkynnelse som fører til en større nysgjerrighet til Jesus, økende tilhørighet og oppmerksomhet, er god evangelisk forkynnelse. Så kan man anmerke at etterfølgelse ikke handler om å gi «likes», noe jeg vil være helt enig i. Men finnes det noen gode vennskap som ikke begynner med nysgjerrighet eller tiltrekning?

Terapeuten i møte med nye tider

Andaktens Jesus har skiftet praksis fra å behandle fysiske plager til å behandle psykiske og sosiale plager eller utfordringer. Det er likevel det samme underliggende (og Johanneiske) siktet som skinner igjennom: Han gjør tegn som peker på *noe større*; på hvem han er, på Guds rike og Guds omsorg. Vi kjenner alle til helbredelsespraksis som fungerer som tegn på *noe mindre*, nemlig at noen skor seg på andres lidelse og at de hardt-troende kan slippe unna lidelse og sykdom. Kanskje er det derfor ikke Jesus gjør slike undre i morgenandaktene. Fordi bransjen har blitt suspekt? I vår tid utføres det dessuten svært mange helbredelser på sykehus (og i helsegode fellesskap). Vi har nær sagt overtatt hans praksis. Det var vel det han ville. Skildringen av terapeuten Jesus har det samme forbilledlige motiv i seg. Det han gjør peker som sagt på Guds rike, men også mot våre liv. Han vil vi skal gjøre de gjerninger han gjør. Jesus går foran, og andaktsholderen sier: «Jeg har funnet mitt ultimate forbilde» (s. 43)

Den svake Gud

Påfallende var det også å se det sterke forkuset på den svake Gud i Jesus Kristus. Jeg har drøftet dette på side 35, og kommet inn på det igjen etter møtet med informantene på side 95. Det er sentral Kristologi, og dessuten er det gode grunner til å legge vekt på «hvor dypt Gud sank» i Jesus Kristus. Akkurat som Jesu «keiserlighet» i fødselsfortellingene innebærer en underliggende kritikk til keiseren i Rom idet de forkynner hvem den sanne herskeren er, kan Jesu menneskelighet i morgenandaktene forstås som en samtidskritikk av våre idealer, en korrigerende av hva sann menneskelighet er. Men spørsmålet er om ikke Jesu herlighet og makt også bør være en del av forkynnelsen i en tid som ser ut til å vende seg stadig bedre til autoritære krefter. Som et urkristent budskap som sier: Det finnes bare en Konge og Herre, Jesus Kristus.

Det problematiske syndofferet

Kapittel 6.3 forteller noe om vanskelighetene med å forkynne Jesu død som en Guds straff som vederlig for våre synder. Selv om forkynneren i denne andakten kommuniserer godt med flere av informantene, strever de med dette bildet. Gud kommer dårlig ut av det. Det er neppe overraskende for prester og forkynnere i og med at debattene rundt den objektive forsoningslære er gammel og stadig tilbakevendende debatt. Foruten de teologiske spørsmål, reiser denne problemstillingen minst to andre spørsmål: Finnes det et annet språk og andre bilder på dette, enn det juridiske? Og dette:

Må alt bringes til torgs?

Har vi samme forventninger til morgenandakten som vi har til en gudstjeneste-preken i kirken? Det synes jeg ikke vi bør ha. En ting er at morgenandakten er så kort. Man er nødt til å holde en klar linje og ha en ting på hjertet, ellers høres ikke budskapet. En annen ting er at morgenandakten når nær 300 000 lyttere idet de er i ferd med å kjøre til jobben, spise frokost, stelle håret, eller sitte oppmerksomme i stua. Lytterne representerer antakelig svært mange variasjoner hva livssyn og tro angår. Hva sier man til dem? Må alt bringes til torgs? Jeg deler Olav Skjeveslands tanke om at noe av det viktigste med morgenandakten må være at «ryktet om Jesus holdes levende». Det er noe annet enn at morgenandakten skal fungere som en teologisk høyskole. Det kan være nyttig å tenke på evangeliens fortellinger om alle de Jesus møtte på sin vei. De hadde også hørt rykter. De fikk heller ikke en bibeltime presentert da de møtte ham. De kjente kanskje bare en hånd, så et vennlig ansikt, og merket hva dette gjorde med dem. Så ble mange av dem etterfølgere, men ikke alle. Det møtet håper jeg at jeg får fortelle om og formidle, hvis jeg blir spurt en gang til om å holde morgenandakt.

Nok Jesus?

Har ryktet om Jesus blitt svekket? Det konkluderte langt på vei undersøkelsen fra 2001 med. Slik vil ikke jeg konkludere. I godt over halvparten av andaktene er han direkte med, og i mange uten direkte omtale høres han antakelig likevel. Og de bildene som gis oppleves levende og sentrale. Personlig synes jeg likevel at det ikke kan bli nok Jesus. Han er kjernen i det kristne budskapet, Ordet selv. Og når han presenteres som «en glede for hele folket», altså ikke eksklusivt for de troende, så formidler også mine selvdefinerte «ikke-troende» informanter interesse. Jesus er en historisk skikkelse, og for å si det litt flåsete: Han er langt mer jordnær enn «Gud». I Jesu liv kan man kjenne seg igjen, på den måten at han var et menneske av kjøtt og blod. Og i Jesu liv kan vi se et bilde av Gud som vi kan tåle å se. Dette

kan det ikke bli nok av, enten andakten handler om livet her og nå, eller de evige ting. Spør du meg da.

*Ingen har noen gang sett Gud,
men den enbårne, som er Gud,
og som er i Fars favn,
han har vist oss hvem han er.*

Joh. 1,18

Litteratur

- Buttrick, David. *Homiletic. Moves and structures*. Fortress Press, 1987
- Bryman, Alan, *Social Research Methods*, 5. ed., Oxford University Press, 2016
- Etterutdanningskomitéen ved Det teologiske fakultet, *Prekenen, et kunst-håndverk?* Oslo 1994
- Gaarden, Marianne, *Prædiken som det tredje rum*, Anis Frederiksberg 2015
- Hegstad, Harald, *Gud, verden og håpet*, Luther forlag, 2015
- Holten, Thor André, *Nåde over nåde*, masteroppgave, Det teologiske menighetsfakultet 2016
- Jacobsen, John Steinar, *Radioandaktene revisitert. En undersøkelse av NRK-andakten i 2001*, Bergen 2002
- Jakobsen & Øierud, *Prekenbeskrivelse*, Høyskoleforlaget, Kristiansand, 3. oppl 2015
- Johnsen, Elisabeth Tveito (red) *Gudstjenester med konfirmanter*, IKO-forlaget Oslo 2017
- Lomheim, Marta 2010: *En teologisk innholdsanalyse av andaktsbøker for tenåringer*, Master, NLA Bergen
- Moxnes, Halvor: *Historien om Jesus*, Verbum 2017
- Nordhaug, Halvor, *Så mitt hus kan bli fullt*. Luther, Oslo, 2000
- Prenter, Regin, *Skabelse og genløsning*, Gads forlag, København 1967
- Repstad, Pål. *Mellom nærhet og distanse*, Universitetsforlaget 2007
- Skjevesland, Olav: *Ord i det blå? Stikkprøver i en årgang norske radioandakter*. Land og kirke, Gyldendal 1987
- Sæverud, Andrea Øien, *Einstemt andakt – fleirstemt Noreg?* Master, UIO, 2012
- Tjora, Aksel. (2017) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*, 3. utgave. Gyldendal Akademisk. 2017
- Valen-Senstad, Olav, *Norske radiopreker*, 1950
- Wisløff, Fredrik, *Hvil eder litt*, Indremisjonsforlaget, Oslo 1954, 18. opplag

Vedlegg: Anbefaling fra NSD

Knut Tveitereid
Postboks 74 Sandviken
5812 BERGEN

Vår dato: 07.06.2018

Vår ref: 60609 / 3 / HJT

Deres dato:

Deres ref:

Tilrådning fra NSD Personvernombudet for forskning § 7-27

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 03.05.2018 for prosjektet:

60609	<i>Morgenandakten på NRK -Den Jesus som forkynnes og høres? Undersøkelse av morgenandaktene 2017</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>NLA Høgskolen AS, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Knut Tveitereid</i>

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er unntatt konsesjonsplikt og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 01.05.2019 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Se våre nettsider eller ta kontakt dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Vennlig hilsen

Dag Kiberg

Håkon Jørgen Tranvåg

Kontaktperson: Håkon Jørgen Tranvåg tlf: 55 58 20 43 / Hakon.Tranvag@nsd.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

Vedlegg: Rettleddning og gode radioråd, skriv fra andaktsprodusenten

Dette er andakten 2018

Andakten går på NRK P1 05:33, NRK P1+ 07:20 og i NRK P1s DK-sendinger 08:20 mandag – torsdag.

Valg av tema

Det som oppleves mest naturlig for andaktsholder å snakke om, berører lytter best.

Å snakke om *ett* tema gjennom hele andaktsuken kan oppleves som en begrensende faktor for andaktsholder, men dersom *ett* tema gjennom hele uken er ønskelig fra andaktsholders side, er det helt i orden. Være gjerne ærlig og personlig, skill mellom personlig og privat. Menneskelig erfaringen, *når* lytteren bedre enn generell livsvisdom.

Bibelvers

Det er selvsagt fullt mulig å knytte dagens bibelvers, eller et annet bibelvers til andakten, som man synes passer tema - men det er ikke en forventning fra NRKs side. Manus publiseres på NRKs nettsider for andakten. Som en bonus for dedikerte manuslesere, noterer vi gjerne inn en henvisning til et bibelvers som harmonerer med innholdet i manus. Det betyr ikke at bibelverset må være utgangspunktet for manus, men at man i etterkant av å ha skrevet manus, finner verset og informerer oss om henvisningen.

Varighet

Man har *maksimum* 3 minutter til rådighet til å fremføre manus.

Forskning viser at en gjennomsnitts radiolytter ikke evner til å konsentrere seg om ett budskap fremført i form av en monolog i mer enn 3 minutter. Andaktsholder må selv teste eget tempo, slik at *fremføringen* av manus ikke overstiger 3 minutter.

Fadervår og velsignelsen legges til i etterkant av manus, slik at total taletid blir omkring 3'45". Fadervår og velsignelsen er det bærende elementet, det gir en signatur og stor frihet til både manus og musikk.

Musikk

Andakten er, og skal oppfattes som, en del av NRK P1 og NRK P1+ sine morgensendinger. Livssynsredaksjonen er pålagt å bidra til at musikken i andakten ikke skal skille seg nevneverdig fra NRK P1s musikkprofil. Det vil fortsatt være rom for å komme med forslag, men den endelige avgjørelsen for valg av musikk er lagt til musikkprodusentene for å sikre at valget er tilpasset musikkprofilen på NRK P1.

Retningslinjer for musikken:

Foreslå gjerne gjenkjennbar musikk. Den gjør seg spesielt godt om morgenen.

Musikken skal gi andakten et løft, mollstemte sanger egner seg ikke.

Åndelig musikk eller salmer i ny drakt er stadig ønskelig i andakten, men vi unngår for eksempel korsang og klassisk musikk. Den skiller seg for markant fra øvrig musikk på morgensendingen.

Ved valg av musikk som ikke er salmer, fungerer det godt med åndelig/kristelig sang fremført av en kjent artist (for eksempel Ingrid Olava), alternativt en kjent sang (Amazing grace) med et åndelig/kristelig budskap fremført av en ukjent artist.

Bruk alltid 2 – 4 sanger med norsk språk gjennom en andaktsuke

Dersom foreslått musikk-kutt for en eller flere dager er litt for "kul" for NRK P1+, foreslå gjerne en salme som et alternativ for P1+

Musikken-kuttene kan med hell være omkring 3 minutter, slik at vi får med *hele* melodien.

Ulik artist fra dag til dag

Gode radioråd for å oppnå at det man sier på radio blir forstått og husket?

Oppbygging av andakten

1. Anslag
2. Det religiøse innholdet / Hva er linken til i dag
Rekkefølgen på disse to poengene er ikke viktig. Det viktige er at andakten inneholder noe som sier hvorfor det religiøse budskapet i andakten er aktuelt i dag.

Anslag

Anslaget er din mulighet til å treffe lytteren på en slik måte at hun eller han ønsker å følge med videre. Et godt anslag vekker lytterens interesse i første setning. Lytteren får lyst til å høre fortsettelsen. De første sekundene er avgjørende. Hvordan skape interesse og nysgjerrighet? Bruk gjerne humor. Et godt anslag inkluderer og inviterer lytteren.

Ett budskap

Ha *ett* budskap – og tillitt til at det er nok. En andakt med *ett* budskap som kan huskes igjen senere på dagen, har stor verdi for lytteren.

Enkelhet

Husk at lytter har ikke manus, det krever at setningene er relativt korte og enkle å forstå.

- Et velformulert og enkelt språk banaliserer ikke budskapet, det gjør det bare mer tydelig og mer tilgjengelig for flere.
- Velg enkle forklaringer og relativt korte setninger. Det fungerer godt på radio.
- Unngå bruk av fremmedord.
- Unngå gjentakelser – og spør deg selv: lytteren som ikke kjenner kirkens terminologi, vil hun eller han forstå dette?
- Ikke undervurder lytteren: ikke vær overtydelig - la lytteren føle seg klok

Gjenkjennelse

- Bruk illustrasjoner fra hverdagen: La lytteren kjenne seg igjen.
- Illustrer gjerne poengene med små historier.
- Vær gjerne konkret, bruk verb, adjektiver og adverb. Gjerne et eksempel med farger: "..jeg slengte på meg den røde regnjakka mi. ..en gul buss kjørte forbi. ..den gamle damen med grått hår spiste et knall rødt eple.."
- Overlat til lytteren å bestemme hva som er riktig for den enkelte
- Hva kan vi lære av dette? Hvorfor er Bibelens budskap relevant i dag?

Hvordan opplever lytterne deg som snakker i radio?

- Snakk til enkeltmennesket, ikke til 100.000 eller 300.000. Du snakker ikke til en menighet, men til hver enkelt av de som hører på radio.
- Presens fungerer godt på radio.
- Snakk gjerne i jeg-form, og om du henvender deg til lytter, gjør det gjerne i du-form.
- Vi-formen brukes når vi snakker om oss mennesker imellom.

Hvem er lytterne?

På NRK P1 og NRK P1+ når du alle slags lyttere: den troende, den annerledes troende, agnostikeren og ateisten.

Vi skal nå:

Lytteren som gleder seg til andakten.

Lytteren som sitter i en bil på veg fra barnehagen til jobb.

Lytteren som er alene og søker selskap i radioen